

Ж 14595

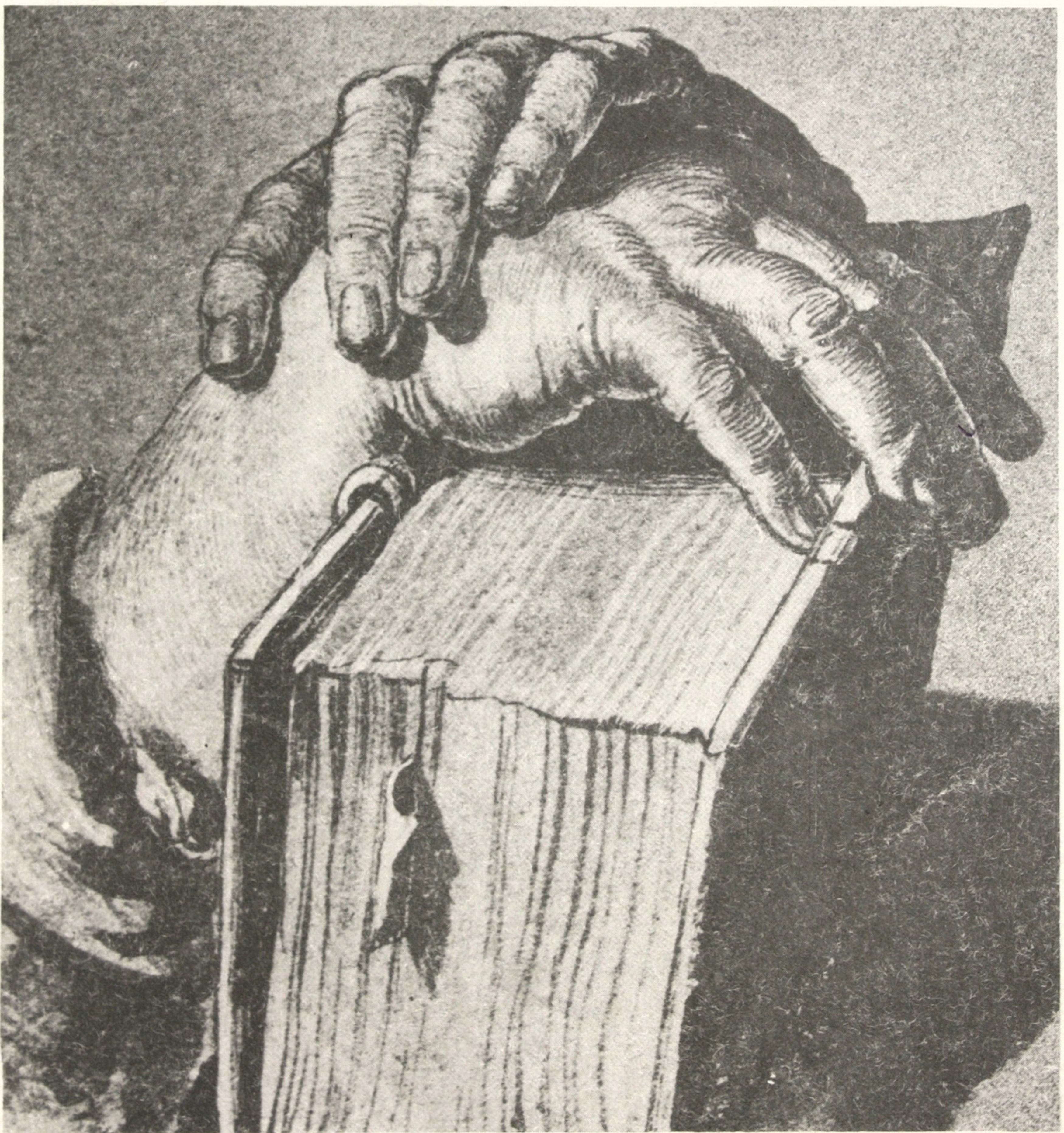
1995. 1.

121

Національна Академія наук України
Центральна наукова бібліотека ім. В.І.Вернадського
Науково-теоретичний та практичний журнал

№1 1995

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

Сковорода.

Симфонія

Світлий п

grigorijs
simfonia

... Три місяці пробіло
нов кораблі весели в морі —
всіма цвітани процвітани,
Добрим скарбом перетовчени
Три місяці пістимь Китаївська і в ній
келов пивли —
поліж садали розкаїстими,
серед критичного узлісся,
на полі повнолу, де хвиля хвилю дла і

Франці,
ще тилки небо почне наливатся,
і вітер зелений одгалить в далечинь —
душе Сковорода

~~Встає зранку~~ молитви

і в сад іде

Мам птиці ранок опадуть,

Уривок одного з варіантів симфонії Павла Тичини «Григорій Сковорода», що зберігається у фондах Музею видатного українського поета.

Головний редактор - член-кореспондент НАН України О.С.ОНИЩЕНКО

Редакційна колегія

БАБИЧ В.С., БРОВКИН А.Г., ГОРДІЄНКО Л.М., ДУБРОВІНА Л.А., ЛЬБІНАЄВА В.О., КОСТЕНКО Л.Й., КРУШЕЛЬ-НИЦЬКА Л.І., НЕСТЕРЕНКО В.Г., ПАШКОВА В.С., ПОПРОЦЬКА В.Г. (заст. головного редактора), СКНАР В.К., СОЛОНСЬКА Н.Г. (заст. головного редактора), ЧЕКМАРЬОВ А.О., ШОВКОПЛЯС І.Г., ПАТРИЦІЯ КЕННЕДІ ГРІМСТЕД (Гарвардський університет), ГЛОНА СЛАВИНСЬКА (Австрійський інститут з вивчення Східної та Південно-Східної Європи, секретар комісії у справах бібліотек при Федеральному міністерстві науки Австрії), УІМ ЛАЙНДАЙК (Генеральний менеджер EBSCO)

Сергій Кулешов

ПРО ЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ДОКУМЕНТ»

Проаналізовано трактування поняття «документ» у різних галузях знань. Конкретизовано класифікацію знаків, що використовуються в інформаційних комунікаціях. Запропоновано визначення поняття «документ», котрим оперують бібліотеко-, бібліографо- та книгознавство.

Термін «документ» використовується в багатьох галузях знань, де він трактується залежно від специфіки тих об'єктів, котрі ця галузь вивчає і котрим надає статус документа. В бібліотечній справі термін «документ» вживається давно, але особливого поширення набув тільки тепер, коли постала необхідність одержати загальне поняття стосовно об'єктів, які піддаються обробці, зберігаються та видаються читачам. Бібліотекарі на основі порівняльного аналізу різних підходів до формулювання поняття «документ» шукають таке його визначення, яке відбивало б суттєві характеристики предмета їх праці.

Так, Г. Швецова-Водка робить спробу окреслити головні ознаки поняття «документ», що відповідає об'єкту бібліографічної діяльності [1]. Скористаємося запропонованими нею тезами для конкретизації наведених значень, і зосередимо увагу на понятті, яким оперує бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство та деякі інші споріднені з ними галузі знань.

Найбільш загальним визнається визначення документа як «будь-якого матеріального об'єкта, яким можна скористатися для передачі інформації в суспільстві» [1]. Подібне тлумачення дає в «Трактаті про документацію» (1934) Поль Отле, з чого фактично й розпочинається наука про документ. Зараз ця концепція узгоджується з поглядами на документ як на будь-який матеріальний носій (речовий об'єкт) соціальної інформації. На думку бібліотекознавця Ю.М.Столярова, документом вважається будь-яка нооінформація (інформація, створена людським розумом, на відміну від інформації, зафіксованої в діях неживої природи чи біології), зафіксована в просторі та часі з метою її використання, передачі й зберігання [2, с.69]. Інформатик А.В.Соколов визначає соціальну інформацію як рух ідеального в суспільстві [3, с. 23 - 25]. А оскільки такий рух може розглядатися як передача повідомлення у вигляді сукупності знаків чи окремого знака, що є текстом, то, вважає вчений, «документи - це документовані тексти» [3, с.42]. Аналіз цієї концепції потребує уточнення класифікації знаків, поданої А.В.Соколовим [3, с.39], що допоможе одночасно зрозуміти склад

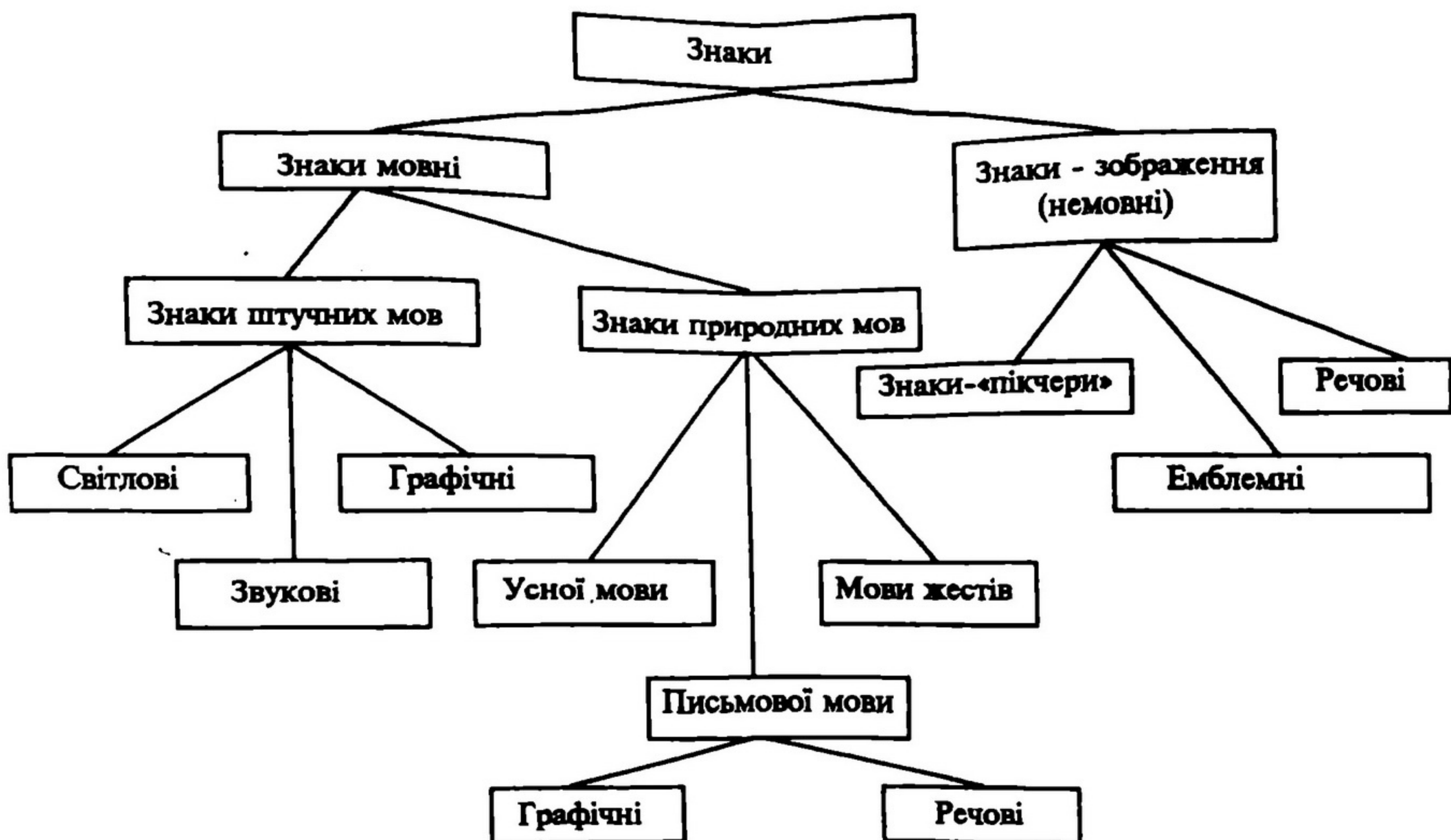
текстової основи різних трактувань документа. З усієї сукупності знаків, розглядуваних у спеціальній літературі з семіотики, ми виокремили ті, що можуть відігравати роль засобів обміну інформацією між людьми. Для показу спектра знаків здійснимо їх диференціацію за характеристикою природи і форми існування (див. рис.). В основу класифікації покладено поділ на знаки мовні та знаки-зображення (немовні).

Мовні знаки мають дві групи: знаки природної мови (враховують знаки усної та письмової мови, мови жестів) і знаки штучних мов. Знаки письмової мови, в свою чергу, включають графічні (письмо піктографічне та умовно-геометричне) та речові (письмо для сліпих, історичне речове письмо - кіпу, вампуми). Знаки штучних мов поділяються на графічні (символіка математики, хімії, логіки, картографічна, креслення, нотна, шахмат, кодових інформаційно-пошукових мов, азбуки Морзе, тайнописів тощо), світлові (мови сигнальних вогнів на кораблях, різних племен), звукові (музика, мова тамтамів тощо).

Знаки-зображення (немовні) - це зображення наявних чи уявних об'єктів, позначень понять, їх схематичне подання. Вони поділяються на знаки-«пикчері» (від англійського слова «picture» - картина, малюнок, кінофільм, кадр фільму)* - знаки творів живопису (в тому числі графіки), художньої вишивки, художнього карбування на металі, фотографій (включаючи кінофільми) об'єктів (крім фотографій мовних, графічних знаків), емблемні та речові. Знаки емблемні - різні емблематика (військова, спортивна, торговельно-фірмова, геральдична, міфологічна тощо), дорожні умовні позначення. Знаки речові (тривимірні) - скульптура, макети, моделі та різні зразки як експонати виставок, музеїв та ін. Серед речових знаків - також різноманітна (здебільшого, обрядова) речова символіка, що означає різні поняття, наприклад, обручка на четвертому пальці - людина одружена, гарбуз при сватанні - відмова, чорна пов'язка на руці - траур тощо. Тобто функція знака надається окремим предметам у конкретному випадку**.

* У деяких працях ці знаки названі іконічними (тобто знаками-зображеннями, образами, але, наприклад, до об'єктів вивчення іконографії, крім творів живопису, включається і скульптура. Остання, як речовий знак, відрізняється від знаків живопису, що фіксуються на носії.

** Тому історичне предметне письмо фактично не було письмом, а набором таких речей-символів, трактування яких в сукупності вимагало знання всіх аспектів застосування (згадаємо неоднозначність тлумачення відомого послання скіфів перському цареві Дарію).

Класифікація знаків за їх природою і формою існування

Те ж стосується об'єктів різних експозицій, зокрема музеїв, зоопарків, ботанічних садів, виставок, у тому числі науково-технічних. У даному разі цим експонатам надається знакова форма наочної ілюстрації як представникам певного класу (типу, роду, виду) історичних пам'яток, мінералів, тварин, рослин, виробів, обладнання. Проте розгляд цих об'єктів як носіїв певного знака-повідомлення можливий тільки в межах самої експозиції. Вилучений з неї об'єкт втрачає свій знаковий статус (тобто, гарбуз на городі, поза обрядом сватання чи сільськогосподарської виставки не фіксує жодної соціальної інформації).

Друге трактування документа - це розуміння його як створеного людиною матеріального об'єкта, який є результатом людської культури і свідчить про рівень її розвитку [1, с.325]*.

Витоки цієї концепції базуються на термінології французьких істориків перших десятиліть ХХ ст., які називали всі історичні джерела (письмові й неписьмові) документами. Однак значна частина джерелознавців не поділяли й не поділяють такого погляду, залишаючи за класом документів тільки «записи». Оминаючи проблему типології історичних джерел, зазначимо, що диференціація інформації історичних джерел на речову та документну (здійснена російськими вченими Г.Г.Воробйовим та Г.М.Івановим) асоціюється з поділом цих джерел П.Сальмоном на «документи навмисні» та «ненавмисні».

Згадана концепція документа, яка, здавалося б, звужує коло об'єктів до сукупності «слідів» матеріальної та духовної культури людства, виключаючи об'єкти живої та неживої природи, тимчасом майже не пов'язана з першим тлумаченням поняття «документ». У першо-

му випадку ми мали справу з повідомленнями, що зафіксовані у вигляді знаків (чи знака) на матеріальному носії (або представлені носієм-предметом, якому надано значення такого знака). Тобто йшлося про інформаційний процес, процес передачі інформації від людини до людини. В понятті документа як будь-якого залишку матеріальної культури, якщо він не представлений у формі такого повідомлення, інформаційний процес не проглядається. Відсутній він і в процесі вивчення такого залишку дослідником. Будь-який виріб, хоча й «обтяжений ідеєю створення», досліджується так само, як і будь-які об'єкти живої та неживої природи, які в такому разі теж можуть вважатися свідченнями (тобто, документами) історії природи. Твердження, що річ «розповідає» про себе, що дослідник «бере з неї приховану інформацію» не більше ніж метафора з погляду інформаційно-комунікативного підходу. Наші реконструкції історичної дійсності за допомогою матеріальних залишків ґрунтуються на основі аналізу різних їх характеристик (змісту, форми, функцій тощо), і масштабність такої реконструкції цілком залежить від здібностей самого дослідника. Французький історик А.І.Марру вважає, що не історичне джерело є вихідною точкою історичного пізнання, а сам історик, який ставить йому запитання, і глибина розуміння цього джерела залежить від особистості історика, від його розуму, техніки дослідження, винахідливості та культури [6, с. 93].

За третьою концепцією документ - це матеріальний об'єкт, створений людиною спеціально для передачі інформації (Г.Швецова-Водка включає сюди і т. зв. тривимірні твори мистецтва: архітектури, скульптури [1, с.325]). Це трактування було вельми поширене в 60 - 70-ті рр. Приміром, у «Большой Советской Энциклопедии» документом вважається «матеріальний об'єкт, що містить інформацію в заданому вигляді і спеціально

* Ця концепція зараз підтримується окремими істориками культури і деякими бібліотекознавцями [7, с. 25-26].

призначений для її розповсюдження у просторі та часі» [7].

З розвитком концепції знакової основи передачі соціальної інформації до документів стали відносити й об'єкти, які фіксують естетичну інформацію образотворчої форми, включаючи сюди не тільки живопис, а й згадувані тривимірні твори мистецтва. Зрозуміло, що при будь-якій фіксації інформації на матеріальному об'єкті ми маємо справу з певним інформаційним процесом (збереження, передача інформації), але на-вряд чи кожний з цих об'єктів можна вважати докумен-том, особливо з погляду спеціальної призначеності носія для передачі інформації. В цьому разі для фіксування інформації спеціально може бути задіяний будь-який матеріальний об'єкт (у тому числі будинок, паркан чи тіло людини).

Четверте значення документа - як матеріального об'єкта, що є записом призначеної для передачі інфор-мації, - сформульоване Г.Швецовою-Водкою [1, с.325]. Саме такі документи, на її думку, входять у систему бібліографічної справи, є об'єктами бібліографічної діяльності, і на цьому значенні й базується система документальних комунікацій в інформатиці.

Однак представлення запису інформації як матеріального об'єкта, на наш погляд, не зовсім коректне, оскільки форма передбачає певний зовнішній вигляд речового об'єкта*, котрий має звичні для нього об'ємні параметри (висоту, довжину, ширину). Можливо, тут малася на увазі інтегрованість інформаційної складової та матеріального носія** (вказується в деяких визначеннях поняття «документ»). Замість «запису інформації» в них виступають «семіотичні (знаково-логічні) засоби подання інформації, тобто її жанрова організація» (О.А.Гречихін), «осмислений текст» (А.І.Чорний), «фрагмент інформації» (Р.С.Гіляревський) тощо.

Всі інші значення поняття «документ», наведені Г.Швецовою-Водкою, вужчі й означають специфічні речові об'єкти в історичному джерелознавстві, діловодстві, юридичній науці. Ми спинимось на визначенні документа як запису, що є залишком людської діяльності і свідчить про її існування [1, с.325]. Ця точка зору поширена в історичному джерелознавстві. В межах цієї концепції (не єдиної в джерелознавстві) доку-ментами визнаються лише ті джерела, що мають мовне ототожнення (тобто тільки письмові). В історичному джерелознавстві є й інші підходи до трактування терміна «документальні джерела». Зокрема, в навчальному посібнику [5, с.10 - 12] історичні джерела поділяються на два типи: речові пам'ятки і писемні, а останні - на два роди: оповідні (історичні твори, промови, памфле-ти, біографії, мемуари тощо) та документальні (законо-

давчі акти, розпорядження, фінансово-статистичні матеріали, листи тощо).

Для формування поняття «документ», що відповідає змісту таких видів діяльності, як бібліотечна, бібліографічна, книговидавнича, книготорговельна та науково-інформаційна, ми скористалися наведеними вище третім та четвертим значеннями цього поняття. По-перше, в інформаційній частині замість словоспо-лучення «запис інформації» доцільніше вживати слово «текст», завваживши, що він являє собою логічну послідовність мовних та немовних знаків. Як немовні знаки тут виступають художнє оформлення (включаючи ілюстрації), фотографії та кінокадри, котрі фіксують об'єкти (тобто, знаки-«пікчери»).

Однак сам текст не можна ідентифікувати з доку-ментом. Інакше будь-який текст - напис на паркані, вивіска на крамниці чи навіть напис-татування на тілі людини - можна було б вважати документом. Зазначені нами галузі діяльності працюють зі спеціально виготов-леними об'єктами, функціонально призначеними для збереження і передачі інформації в просторі та часі. Причому ця функція є їх основною функцією як речових виробів*, позаяк існує чимало інших виробів, на яких зафіксована інформація (вони також переда-ють її в просторі та часі), але основна функція цих речових виробів - давати право на проїзд, посвідчувати особу та бути платіжним засобом.

З іншого боку, така основна функція речових виробів, як виконання ролі засобу збереження та розповсюд-ження інформації в просторі та часі зумовлює їх спеціальну, специфічну матеріальну конструкцію, под-ану у формі книг, брошур, аркушів паперу, записників, буклетів, мікрофіш, магнітних дискет тощо**. Ця спеціальна конструкція забезпечує виконання ними їх основних функцій, надаючи можливість цим виробам бути зручними для переміщення в просторі, тривкими для збереження інформації в часі, пристосованими для фізіологічних можливостей читання тексту. Саме в такому вигляді вони функціонують у документальних комунікаціях, є об'єктами обробки, зберігання та ви-дачі в бібліотеках, книгарнях, органах інформації тощо. Звісно, що навіть спеціальна форма об'єкта не є критерієм того, щоб вважати його документом (запис-ничок без записів, чиста дискета або фотоплівка), така ідентифікація можлива тільки при наявності зафіксованого на ньому тексту.

Отже, для бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства документ - це текст (як логічна послідовність мовних та немовних знаків), зафіксований на речовому виробі, основною функцією якого є збере-ження та розповсюдження (передача) інформації у просторі та часі.

1. Швецова-Водка Г.М. Значення поняття «документ» у документально-інформаційних науках // Культура України: історія і сучасність: Тези доп. Республ. науково-практ. конф. 26 - 28 жовтня 1992 р. - Х., 1992. - С. 324 - 326.

2. Столярюк Ю.Н. Соотношение книги с иными видами доку-

мента // Книга: Исслед. и материалы. - 1989. - Сб.58. - С.67 - 79.

3. Соколов А.В. Информационный подход к документальной коммуникации: Учеб. пособие / Ленингр. гос. ин-т культу-ры. - Л., 1988. - 85 с.

* Саме речового об'єкта, оскільки, наприклад, при усній формі передачі інформації матеріальним об'єктом-носієм є повітря.

** Це підтверджує формулювання функціонального визначен-ня документа, поданого цією авторкою в пізнішій публікації, а саме - як єдність інформації та матеріального носія, що використовується в соціально-комунікативному процесі як канал передачі.

* Буває, що такі вироби мають дві основні функції, наприклад, книжки-іграшки.

** Специфічними були й історичні форми документів у вигляді глиняних табличок, папірусних сувоїв, пергаментних кодексів тощо.

4. Швецова-Воджа Г.Н. Определение документа в документационно-информационной науке: Препринт / БАН СССР. - Л., 1991. - 44 с.
5. Источниковедение Древней Греции (эпоха эллинизма): Учеб. пособие / Под ред. В.И.Кузишина. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 1982. - 240 с.
6. Иванов Г.М. Исторический источник и историческое познание (Методологические аспекты). - Томск: Изд-во Томск. ун-та, 1973. - 224 с.
7. Документ // БСЭ. - Т. 8. - М., 1972. - С.1196.

Альфред
Лозниця

ІНСТРУМЕНТАЛЬНІ ЗАСОБИ АВТОМАТИЗАЦІЇ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК НА БАЗІ КОНЦЕПЦІЇ ЕЛЕКТРОННОГО КАТАЛОГА

Автор висвітлює сучасні досягнення в галузі автоматизації бібліотек, зокрема в США. Розглядає головні проектні рішення, покладені в основу інструментальних засобів. Розповідає, як використовуються АРМ читача.

З давніх давен людство дбало про те, щоб письмова інформація була збережена для наступних поколінь. Але зі зростанням обсягу бібліотечних фондів відшукувати в них потрібні книги ставало дедалі важче. З метою прискорення цього процесу створювалися і розвивалися різні каталоги. Система досконалих ручних каталогів, особливо у великих бібліотеках, повністю не задовольняє потреб читачів.

Проблема скорочення часу і повноти пошуку інформації в передових бібліотеках світу розв'язується за допомогою комп'ютерної техніки. Застосування ЕОМ суттєво підвищує ефективність бібліотечно-технологічної та інформаційної діяльності. Щоправда, здебільшого автоматизуються лише основні процеси, такі, як моделювання процесу комплектування фондів і моделювання індивідуального обліку, каталогізація та систематизація видань, а також створення електронного каталога для забезпечення потреб читачів і пошуку інформації.

1. СУЧАСНІ ДОСЯГНЕННЯ В ГАЛУЗІ АВТОМАТИЗАЦІЇ БІБЛІОТЕК

Розглянемо сучасні досягнення автоматизації бібліотек та бібліотечних мереж на прикладі найбільшої книгозбірні світу - Бібліотеки Конгресу США (БК).

Вона має понад 85 млн. од. зб., сумарна довжина полиць з книгами - більше 300 км, щорічно її відвідує 2 - 2,5 млн. читачів. Штат бібліотеки перевищує 5 тис. чоловік. Її автоматизована система обслуговує понад 3 тис. терміналів і робочих станцій, об'єднаних у мережу. Використовується інтерактивний доступ до електронного каталога (ЕК).

Традиційний друкований каталог з деяких видів видань уже не ведеться - інформацію видають комп'ютери, але головний каталог бібліотеки (25 млн. каталожних карток) ще застосовується.

Формат машинної каталогізації MARC розроблено в середині 60-х р., а в 1971 р. структуру цього формату було визнано офіційним державним стандартом.

Інформаційна система Бібліотеки Конгресу LOCIS складається з двох підсистем: 1) MUMS (MARC - система багаторазового використання); 2) SCORPIO

(онлайнова система тематичного пошуку та обробки інформації). Підсистема MUMS містить 14 незалежних файлів, які можна згрупувати в 7 категорій: 1) оброблені та оброблювані книги, замовлені і декотрі особливо важливі книги, що зберігаються в інших бібліотеках; 2) серіальні видання, оброблені в БК, або вибрані серіали, оброблені в інших бібліотеках; 3) карти, оброблені в БК та ряд карт, оброблених в інших бібліотеках; 4) аудіоматеріали; 5) відеоматеріали; 6) файли, що містять записи деяких спеціальних видань; 7) записи, що містять інформацію про авторів, предметні рубрики та довідкову інформацію, якою послуговуються в каталозі БК. Основне призначення підсистеми MUMS - каталогізація. Інтерфейс користувача, налагоджений на професійну роботу фахівців, які обробляють нові надходження, спостерігають за виконанням замовлень та за формуванням традиційного карткового каталога в частині колекції.

Усі файли підсистеми MUMS мають онлайновий вихід і щоденно актуалізуються. Пошук можливий за авторами, заголовками, номерами ISBN, ISSN, предметними індексами рубрикатора, ключовими словами та ін.

Підсистема SCORPIO зорієнтована на користувачів без спеціальної підготовки і тому має високосервісну організацію та розвинуту систему допомоги (HELP).

SCORPIO містить п'ять типів файлів: 1) книги; 2) вибрані статті, починаючи з 1976 р.; 3) матеріали з питань федерального законодавства (з 1973 р.); 4) матеріали «Copyright» (з 1978 р.); 5) організації.

Деякі з цих файлів містять бібліографічні посилання на видання бібліотечного фонду, інші надають повну інформацію з законодавчої та «Copyright» літератури. Пошук може виконуватись як вільноконтекстовий, за окремими елементами даних, за сукупністю елементів з використанням операцій булевої алгебри.

На початку 70-х років БК вважалася майбутнім центром національної бібліографічної мережі, який повинен був забезпечити на основі формату MARC єдину систему колективної каталогізації і МБА. Але через недостатність фінансування БК відмовилася від цієї ролі і тому почали розвиватися чотири автоматизованих мережових бібліотечних центри (АМБЦ): OCLS, RLIN, WLN, UTLAS.

Отримуючи на магнітних стрічках бібліотечну інформацію у форматі MARC, кожен АМБЦ створював свою базу даних (БД), за допомогою якої здійснювалася каталогізація та пошук інформації в будь-якій бібліотеці

країни, що мала підключені до мережі термінал і принтер.

За останні роки з'явилися і відносно дешеві міні-та мікрокомп'ютерні бібліотечні системи. На їх основі стали створюватися локальні автономні системи (розроблюються і підтримуються невеликими мобільними комерційними центрами), які виконують повний набір послуг: каталогізацію і формування ЕК, комплектування й обробку періодики, МБА. Доступ до мереж даних здійснюється у форматі MARC.

Більшість сучасних національних мереж США побудовано за централізованим принципом, тобто існує центральний вузол, в якому акумулюється вся інформація, що надходить по каналах зв'язку з локальних систем. На національному рівні мережа може функціонувати зі створенням і розповсюдженням у єдиному форматі машиночитаних бібліографічних БД. БК США та ряд інших організацій розповсюджують бібліотечну інформацію про випущені нові книги на магнітних носіях у форматі MARC. Це виключає дублювання робіт у величезній кількості бібліотек, що мають на меті введення даних у машинні каталоги, забезпечується уніфікація цих даних, пошук необхідної літератури по всьому масиву даних, які зберігаються в БД мережі.

У США широко розвинулися регіональні бібліотечні мережі. Найбільшими з них являються MINITEX - система міжбібліотечного телекомунікаційного обміну штату Мінесота (162 бібліотеки) та ILLNET - бібліотечна й інформаційна мережа (2261 бібліотека, з них 612 публічних, 164 академічних, 946 шкільних, 539 спеціальних).

Основні функції програми співробітництва цих регіональних бібліотечних мереж: 1) доставка документів; 2) довідково-інформаційне обслуговування; 3) бібліотечний доступ до комп'ютерних систем; 4) спільний розвиток фондів; 5) обмін періодичними виданнями; 6) підготовка кадрів та підвищення їхньої кваліфікації.

У США чітка взаємодія бібліотек усіх типів зумовлена інтенсивним розвитком автоматизованих технологій та розгалуженою мережею телекомунікацій.

Аналогічний підхід, але дещо скромніші масштаби та досягнення в автоматизації бібліотек у Німеччині, Англії, Франції, скандинавських країнах.

2. АРХІТЕКТУРА ІНСТРУМЕНТАЛЬНИХ ЗАСОБІВ

У рамках Державної науково-технічної програми 8.3.5. «Розробка засобів комплексної автоматизації бібліотек, архівів та музеїв України» проводяться роботи, спрямовані на створення інструментальних засобів автоматизації наукових і науково-технічних бібліотек.

Інструментальні засоби автоматизації призначені для організації наповнення електронного каталога наукових і науково-технічних бібліотек та багатоаспектного пошуку бібліографічних описів видань, що містяться у фондах бібліотек.

Інструментальні засоби забезпечують виконання таких основних бібліотечно-інформаційних процесів, як каталогізація, систематизація видань і друкування каталожних карток усіх типів, адресний і тематичний пошук бібліографічних описів видань, автоматизована обробка періодичних видань, автоматизація формування баз даних про тематичні виставки, запис читачів у бібліотеку та статистична обробка інформації про них.

Розглянемо головні проектні рішення, покладені в основу інструментальних засобів.

2.1. Інформаційне забезпечення

Основою інформаційного забезпечення інструментальних засобів є електронний каталог, який містить основні БД вітчизняних і зарубіжних книг, вітчизняних і закордонних періодичних видань, дисертацій і авторефератів та довідкові БД (бази уніфікованих даних). До кожної з основних БД утворена ще й технологічна, призначення якої - реалізація функцій введення, первинної обробки та коригування вхідного інформаційного потоку, виготовлення каталожних карток і відбору бібліографічних описів першоджерел для завантаження в основні БД.

Довідкові БД - це довідники, що містять списки колективних авторів, серію, мову видання, видавництво. Використання таких даних прискорює, а також значно полегшує введення вхідної інформації.

Джерелом інформації для БД електронного каталога є первинні документи - неперіодичні й періодичні видання, які надходять у фонди бібліотеки з вітчизняних та зарубіжних видавництв.

Склад і структура БД відповідає міжнародному стандарту бібліографічного опису видань UNIMARC і включає необхідні й достатні елементи для опису всіх типів видань. Для введення інформації створено різні типи електронних екранних форм (робочих листів), які забезпечують раціональну технологію первинного введення і коригування бібліографічних описів. Для виведення вихідних даних створено спеціальні формати, які дозволяють виводити на екран дисплею чи принтер усі типи каталожних карток та інформацію про видання, знайдені читачем під час пошуку в ЕК.

2.2. Лінгвістичне забезпечення

Лінгвістичні засоби охоплюють інформаційно-пошукові мови класифікаційного й дескрипторного типу, стратегію пошуку в ЕК.

До інформаційно-пошукових мов класифікаційного типу належать різноманітні рубрикатори, універсальна десяткова класифікація (УДК) та бібліотечно-бібліографічна класифікація (ББК).

По рубрикатору читачі визначають свої інформаційні потреби для проведення тематичного пошуку в ЕК, а також відбирають тематичні підбази для тиражування інформації на гнучкому магнітному диску (ГМД). УДК і ББК забезпечують сумісність ЕК і традиційних систематичних каталогів у бібліотеках, що використовують ці класифікаційні мови.

До дескрипторної мови належить мова запитів, яка застосовується в пакетах прикладних програм (ППП) документального типу. Мова запитів ґрунтується на булевій алгебрі, що застосовує оператори OR, AND, NOT для виразу логічних операцій між класами документів, заіндексованих дескрипторами (термінами доступу). Застосовуючи вирази, складені з логічних операцій між термінами доступу, можна точно вказати клас записів, який має бути відібраний відповідно з вимогами користувача.

Отже, основними елементами мови запитів є терміни доступу, з'єднані логічними операторами OR, AND, NOT у булевий вираз. Він зображує тематичну потребу користувача і є запитом на пошук інформації.

Для забезпечення сумісності ЕК з традиційними каталогами використовується інвертування відповідних

полів ЕК. Інвертування полів авторів і редакторів документів моделює алфавітний каталог, індиксів рубрикуатора - систематичний каталог, предметних рубрик і ключових слів - предметний каталог.

Читачі при доступі до ЕК можуть застосовувати різні стратегії пошуку. При тематичному пошуку спочатку необхідно виділити область місцезнаходження документів, задаючи в запиті як термін пошуку код рубрикуатора. Для одержаної підмножини документів ЕК ввести запит, в якому булевий вираз містить предметні рубрики або ключові слова.

У ході адресного пошуку читач у булевому виразі задає як термін пошуку відомі йому елементи бібліографічного опису: автор, рік видання та ін.

2.3. Програмне забезпечення

Програмне забезпечення базується на використанні ППП/ CDS/ISIS/Мікро версії 3.0 і функціонує в середовищі MS DOS версії 5.0 і вище.

ППП CDS/ISIS/Мікро розроблений ЮНЕСКО для автоматизації бібліотек, архівів, музеїв та інших установ, які обробляють великі обсяги документальної інформації.

CDS/ISIS/Мікро реалізує всі основні функціональні можливості інтегрованих інформаційних систем по введенню, контролю, актуалізації документів, їх завантаженню в БД та отриманню різноманітних вихідних документів. Система здатна маніпулювати з практично необмеженою кількістю баз даних.

ППП/CDS/ISIS/Мікро є інтегрованою інформаційно-пошуковою системою, призначеною для діалогового пошуку інформації в базах даних як у локальному, так і у віддаленому режимі зв'язку користувача з ПЕОМ, а також для наповнення, зберігання і ведення документальних БД.

Основні функції, реалізовані в системі, забезпечують: 1) введення і завантаження вхідної інформації; 2) ведення, реорганізацію і реструктуризацію БД; 3) доступ до БД з робочих станцій локальної мережі; 4) пошук і виведення інформації на екран ПЕОМ і (або) на паперовий носій та на ГМД; 5) введення інформації в електронний каталог і БД з локальних та віддалених абонентських пунктів мережі; 6) автоматичний логічний контроль форматів записів (коректність застосування міток полів, індикаторів, кодів підполів); 7) захист від знищення і несанкціонованого доступу до інформаційних ресурсів системи.

Для реалізації АРМ каталогізації і систематизації використовується інтерфейс до ППП CDS/ISIS (розроблений у ДПНТБ Росії), який забезпечує автоматичний вибір з меню БД, робочих листів для введення інформації, форматів виводу, реалізує зручне введення інформації з клавіатури ПЕОМ.

Для реалізації АРМ читача використано ППП HEURISCO (розроблений в Італії), який розширює функціональні можливості ППП CDS/ISIS у напрямі поліпшення й уніфікації інтерфейсу кінцевого користувача і спрощує роботу читачів за терміналом, розширюючи одночасно можливості пошуку в ЕК.

2.4. Технічне забезпечення

Вибираючи технічні засоби реалізації електронного каталога, необхідно враховувати: 1) технологію вводу та коригування даних в ЕК; 2) технологію резервування та їх відновлення; 3) технологію електронних комунікацій з віддаленими користувачами. Файлові сервери та ро-

бочі станції в разі необхідності повинні мати можливість нарощувати нові ресурси; 4) топологію локальних мереж ЕК; 5) необхідність у дзеркальному зображенні або дублюванні; 6) програмне забезпечення файлових серверів та робочих станцій.

Мінімальна конфігурація необхідного обладнання може бути такою: Для сервера: 1) Pentium /PCI 90 MHz або IBM PC 486 DX2/EISA 66MHz; 2) Cache 256 кв; 3) RAM 16 мб; 4) Дискова підсистема 4 Gb; 5) CD ROM; 6) Стример; 7) UPS.

Для робочих станцій: 1) IBM PC 386 DX 40 MHz; 2) RAM - 4 Мб; 3) HDD 210 Мб; 4) 1 Мб SVGA.

Обладнання для мереж: 1) адаптери Ethernet; 2) мережний кабель; 3) модеми 19600 bps.

2.5. Функціональне забезпечення

Для автоматизації бібліотечно-інформаційних процесів розроблено АРМ каталогізації, систематизації, читача, обробки періодичних видань та запису читачів.

2.5.1. АРМ каталогізатора і АРМ систематизатора

Основна обробка літератури здійснюється у відділах каталогізації і систематизації. Тут створюється і вводиться бібліографічний опис, друкуються каталожні картки та ведуться допоміжні каталоги й картотеки.

Для виконання цих завдань створено АРМ каталогізації і АРМ систематизації, призначені для введення інформації. На цих АРМ реалізуються функції: 1) введення бібліографічних описів (БО) нових надходжень у БД ЕК; 2) коригування записів у БД ЕК; 3) виведення на екран чи принтер ПЕОМ БО у відповідному форматі; 4) виготовлення каталожних карток.

Для кожного виду видань створено свій робочий лист. Список робочих листів видається на екран у вигляді меню. Користувач має можливість вибрати потрібний робочий лист (у процесі коригування записів вибирається автоматично) для введення або коригування інформації. Інтерфейс (розроблений в ДПНТБ Росії), доповнено програмними засобами, які дають змогу вводити значення підполів по рядках, виводити запис у форматі каталожної картки, коригувати виведену інформацію і друкувати її на принтері, використовувати додаткові робочі листи для окремих груп полів (поля приміток, поля робочого листа для систематизації). Для ряду полів і підполів створено списки, які дозволяють вибрати потрібну інформацію і автоматично ввести у відповідне поле (підполе). Списки можна коригувати й доповнювати в процесі вводу. Вони містять перелік організацій можливих колективних авторів, перелік видавництва, назв серій, наукових звань, предметних та географічних рубрик тощо.

Створено також робочий лист систематизатора, який використовується для введення предметних рубрик систематичного каталога, індиксів ББК, класифікаційних підрубрик та іншої інформації, необхідної для доповнення БО. Робочий лист систематизатора підключений до всіх робочих листів БД ЕК, він заповнюється в режимі коригування відібраних у результаті пошуку документів.

Для періодичних і продовжуваних видань розроблено технологію, при якій БО вводиться на монографічному рівні для кожного нового надходження, а на зведеному рівні тільки при надходженні першо-

го екземпляра. Кожне багатомове видання вводиться один раз на зведеному рівні. Робочі листи специфікацій заповнюються під час надходження кожного наступного екземпляра (або тому) цих видань.

Розроблені робочі листи, формати й програмні засоби значно спрощують і полегшують введення БО в ЕК, а використання списків прискорює цей процес і забезпечує достовірність інформації.

2.5.2. АРМ читача

У бібліотечних системах основні процедури обробки даних пов'язані зі створенням і пошуком машинних документів, які є спресованим бібліографічним описом першоджерел (книг, журналів, дисертацій, авторефератів, картографічних, нотних і інших видань).

Найважливішими з них є процедури пошуку.

Пошук документів у науковій літературі називають також текстовим або інформаційним пошуком. Критерій пошуку в бібліотечних системах ґрунтується на відношенні, яке називається подібністю, коли знайдені документи можуть відповідати атрибутам запиту лише частково. В результаті такого пошуку з БД можуть бути вибрані не всі документи, що відповідають запиту, або у вибраній підмножині документів можуть знаходитися документи, що не відповідають темі запиту. В першому випадку говорять про неповноту пошуку, а в другому - про інформаційний шум. Задовільного результату можна досягти, уточнивши критерії пошуку, виражені в атрибутах запиту.

В інформаційно-пошукових системах (ІПС) використовуються різноманітні операції для побудови пошукових виразів у запитах. Їх можна поділити на три основні групи: логічні операції, операції контекстового пошуку та операції порівняння зі значеннями та інтервалами.

Перша група використовується для побудови логічних виразів. Останній складається з пошукових термінів і логічних операцій AND (І), OR (АБО), XOR (виключає АБО) і NOT (НЕ). Застосовуючи круглі дужки, з простих логічних виразів можна створити досить складні запити. Наприклад, по запиту:

РЕЛЯЦІЙНІ AND СИСТЕМИ AND (ПРОЕКТУВАННЯ OR СТВОРЕННЯ OR РОЗРОБКА) NOT ЕКСПЛУАТАЦІЯ

будуть відібрані публікації в галузі проектування, створення або розробки реляційних систем і відкинуті з галузі експлуатації.

Операції контекстового пошуку забезпечують повніше формулювання запиту. В ньому можна вказати, в якому полі чи підполі мають знаходитися терміни пошуку, а також мають вони знаходитися поряд чи на деякій відстані. Ця можливість дозволяє наблизити формалізований пошуковий вираз до фраз розмовної мови за рахунок більш стрункої логічної побудови запиту.

Операції порівняння зі значеннями й інтервалами необхідні для перевірки входження відшукуваного значення в множину можливих значень, наприклад, для того, щоб вибрати документи, опубліковані в певні роки.

Розглянуті операції реалізовані в АРМ читача. Для створення його використано інтерфейс до ППП CDS/ISIS, який називається HEURISCO і розроблений ЮНЕСКО та асоціацією DBA (Асоціація документації, бібліотек і архівів) з Італії.

В АРМ читача реалізовані функції вибору БД та форматів виведення результатів пошуку на екран дисплею, принтер і магнітний носій, пошук у БД з використанням булевих операцій, операцій контекстового пошуку й операцій порівняння, перегляд, відбір та збереження у файлі результатів пошуку для подальшого виведення. В АРМ читача реалізовано дві стратегії пошуку: адресний і тематичний. У ході адресного пошуку читач може знаходити в ЕК бібліографічні описи по таких його елементах, як індивідуальний автор, колективний автор (організація, конференція, семінар), персоналії (про кого йдеться в публікації), заголовки, серія, місце, видавництво та рік видання, ISBN, ISSN.

У процесі тематичного пошуку необхідно задавати предметні, географічні рубрики, ключові слова, індекси рубрикатора ББК.

Ці стратегії пошуку забезпечують потрібну повноту вибору видань і відповідають сучасному міжнародному досвіду.

2.5.3. АРМ обробки періодичних видань

З метою оперативного забезпечення читачів науково-технічною інформацією в великих наукових і науково-технічних бібліотеках є зали періодичних видань.

Наприклад, у ЦНБ ім. В.І.Вернадського у фондах залу періодики налічується близько 2500 назв і понад 70 тис. од. зб. Відділ щоденно відвідують 130 - 160 читачів, книговидача становить 45 тис. од. за рік. До послуг читачів чотири картотеки: алфавітна, систематична, географічна й мовна.

АРМ обробки періодичних видань забезпечує вдосконалення традиційних і використання нових форм обслуговування читачів. АРМ призначений для автоматизації процесів створення, введення, актуалізації, збереження, ведення БД по журналах, які зберігаються у фондах бібліотек, пошуку, вибору і виведення на екран дисплею інформації за запитами читачів.

БД з періодичних видань містить бібліографічні описи журналів, шифри зберігання, список і кількість одержаних журналів, а також їх попередню й паралельну назви.

Лінгвістичне забезпечення АРМ включає інформаційно-пошукову мову класифікаційного типу - рубрикатор ББК, та інформаційно-пошукову мову дескрипторного типу з розвиненою булевою логікою і словник узагальнених термінів.

Програмне забезпечення для введення і контролю інформації, актуалізації, ведення, реорганізації і реструктуризації БД базується на використанні ППП/CDS/ISIS. Для введення інформації розроблено три робочих листи, які враховують специфіку опису вітчизняних та закордонних журналів.

Для пошуку інформації застосовується ППП HEURISCO. Читачу надано можливість вводити складні запити з використанням усіх операцій пошуку в документальних системах. Для простіших випадків реалізовані у вигляді опцій меню пошук за назвою журналів, колективним автором, ISSN, роком видання, бібліотечним шифром, мовою, предметною і географічною рубриками.

2.5.4. АРМ запису читачів

Великі бібліотеки обслуговують значну кількість читачів. Наприклад, у ЦНБ ім. В.І.Вернадського їх

понад 130 тисяч. Для обліку в бібліотеках ведуться спеціальні картотеки реєстрації читачів та контрольні реєстраційні книги, проводиться статистичний аналіз читачів за категоріями, спеціальностями, організаціями, в яких вони працюють. Ця інформація використовується для аналізу, комплектування і формування фондів.

Для виконання цих громіздких ручних операцій розроблено АРМ запису читачів. Основними його функціями є: введення, редагування, збереження, пошук, перегляд і вилучення інформації про читачів; введення, редагування, збереження, пошук, перегляд і вилучення інформації в словниках, які зберігають перелік допустимих значень певних полів записів БД; захист інформації від несанкціонованого доступу; відновлення втраченої або пошкодженої інформації; статистичний аналіз інформації про читачів, записаних у бібліотеку; інформаційно-довідкові функції.

У БД містяться такі дані про читачів: прізвище, ім'я, по-батькові, рік народження, паспортні дані, категорія читача, шифр його спеціальності, новий і старий номери читацького квитка, домашня адреса й телефон, дані про освіту, місце роботи чи навчання тощо.

АРМ орієнтований на роботу користувачів-непрограмістів і тому має простий інтерфейс, розвинену систему підказок та захищений від несанкціонованого доступу й пошкодження інформації і програмних засобів. Для скорочення часу введення і забезпечення достовірності інформації використовуються словники вивіренних значень, які містять дані про нові й старі читацькі квитки з огляду на категорії читачів (громадян України чи країн СНД та читачів-іноземців), словник синонімів, шифрів спеціальностей, категорій читачів,

організацій, в яких працюють або вчаться читачі, посад та освіти читачів тощо.

АРМ запису читачів реалізовано на ППП CDS/ISIS, використовується інтерфейс HEURISCO та інтерфейс, розроблений у ДПНТБ Росії.

Інструментальні засоби автоматизації науково-технічних бібліотек впроваджуються в ЦНБ ім.В.І.Вернадського і в науковій бібліотеці Інституту філософії НАН України, а при можливості - в усіх наукових та науково-технічних бібліотеках.

Розроблені засоби автоматизації забезпечують:

1) автоматизацію робіт на стадіях каталогізації та систематизації нових надходжень і друкування каталожних карток усіх видів; 2) підтримку сучасних методів і скорочення часу обслуговування читачів; 3) науковий підхід до проблем комплектування і формування бібліотечних фондів завдяки обліку й аналізу контингенту і попиту читачів на літературу. Дослідження і розробки передбачається продовжити в напрямі комплексної автоматизації процесів комплектування фондів, автоматизованої обробки замовлень читачів на літературу з транспортуванням їх по комп'ютерній мережі, фіксації в пам'яті ПЕОМ руху і стану книжкових фондів, статистичного аналізу використання літератури для оптимізації структури книгосховищ. Необхідно провести комплекс досліджень і розробок, щоб створити зведений електронний каталог великих наукових бібліотек України для централізованої каталогізації та систематизації видань і забезпечення доступу до нього з віддалених термінальних станцій різних установ, організацій, підприємств.

● НАУКА - ПРАКТИЦІ

Євгенія Карпіловська

НЕДОРЕЧНЕ АБО ПОМИЛКОВЕ ВЖИВАННЯ СЛІВ*

Недосконале, обмежене знання мови виявляється, зокрема, в різноманітних порушеннях норм вживання слів. Внаслідок таких порушень слово з'являється у не властивому йому, незвичному сполученні. Цю «мовну хворобу» спричинює не лише незадовільне знання словникового складу певної мови, наприклад, української, а й постійне накладання російської мовної системи на українську, що призводить до зближення зовні схожих російських та українських слів, які мають проті різні значення, а отже, й різні правила вживання. Приміром, російське слово *положение* вживають у таких значеннях: 1) «расположение в пространстве» (географическое положение); 2) «ситуация, состояние дел» (*международное положение, затруднительное положение*); 3) «вес, место

в обществе» (*общественное положение, человек с положением*); 4) «документ, свод правил, законов» (*положение о конкурсе*); 5) «тезис, умозаключение» (*основное положение диссертации*). Схожому зовні українському слову *положення* властиві тільки 1-е, 4-е та 5-е значення російського слова, пор.: *географічне положення, положення про конкурс і основне положення дисертації*. Для другого і третього значень українська мова має інший відповідник - слово *становище* (*міжнародне становище, скрутне становище, людина зі становищем, суспільне становище*). Отже, у вислові *поплатитися службовим положенням* це слово є недоречним, заступає правильне для цього контексту слово *становище*.

Таких зовні подібних російських та українських слів, що мають, однак, відмінні значення, чимало, й до їхнього вживання слід поставитися з особливою увагою. Російському дієслову *представлять* тільки в одному з властивих йому значень в українській мові відповідає

* Продовження. Поч. у №№ 5 - 6, 1994 р.

© Карпіловська Євгенія Анатоліївна, Київ, 1995

зовні схоже дієслово представляти - «рекомендувати, знайомити кого-небудь з товариством». У значенні ж, реалізованому у вислові *представлять себе що-либо определенным образом*, йому відповідає українське дієслово *уявляти*, а у вислові *представлять документи на конкурс* - подавати. В українській мові переварювати можна варення або якусь страву, а їжу людина перетравлює (пор. з російським *переваривать пищу*), відповідно, й органи, за допомогою яких здійснюється цей процес, називаються *органами травлення* на відміну від *органів пищеварения* в російській мові. До людини можна добре ставитися, а відноситися може щось сильним вітром (пор. українську назву знаменитого роману Маргарет Мітчел «Віднесені вітром»). Переписуватися може якийсь текст, а люди, які між собою обмінюються листами, листуються. І, нарешті, вити можна мотузок, а любов до мови можна тільки прищепити (пор. з російським *привить*), до речі, як і імунітет до «мовних» і всіляких інших хвороб здобувається в українській мові за допомогою щеплення, а не прививки. Як бачимо, незнання правил вживання зовні схожих до російських українських слів неминуче призводить до всюдисущого суржику.

Часто причиною «хвороби», про яку йдеться, є сплутування подібних за будовою українських слів, так званих паронімів. Д.Г.Гринчишин та О.А.Сербенська уклали спеціальний «Словник паронімів української мови» (1986). Великий матеріал про пароніми з ретельними коментарями та прикладами правильного вживання таких слів розміщено в другій частині («Літературне слововживання») «Словника-довідника з правопису та слововживання» С.І.Головащука (К., 1989). Цікавий матеріал про пароніми можна знайти також у спеціально відведеній для них частині - «Пароніми» (с.39 - 98) - довідника «Культура української мови» (1990) за редакцією В.М.Русанівського. Про конкретні випадки помилкового вживання паронімів можна прочитати ще в таких працях: Б.Д.Антоненко-Давидович «Як ми говоримо» (К., 1991), Є.Д.Чак «Складні випадки вживання слів» (К., 1984) або «Антисуржик» (Львів, 1994) за загальною редакцією О.А.Сербенської.

Які ж бувають пароніми і як їх правильно вживати? У словах за формою можуть збігатися корені, напр.: *відтінок* «оттенок» (від *тінь* «тень») і *відтинок* «отрезок» (від *відтинати* «отрезать, отсекають»), *відмінний* «отличный» (від *відміна* «отличие», пор. *відмінне знання мови*) і *відмітний* «отличительный» (від *відмити* «отметить», пор. *відмітна риса*), *мимохідь* «мимоходом» (від *ходити, хода*) і *мимохить* «поневоле, нехотя» (від *хотіти*). Можуть плутатися й слова, де частково збігаються префікси або суфікси, пор.: *обшукати* «обыскать» і *ошукати* «обмануть», *попит* «спрос» і *запит* «запрос» (пор. *інформаційні запити*), *здавати* «давати, пропонувати щось для виконання» і *завдавати* «викликати, спричиняти (переважно щось неприємне), прийнятий «той, який прийняли» і *прийнятний* «той, який

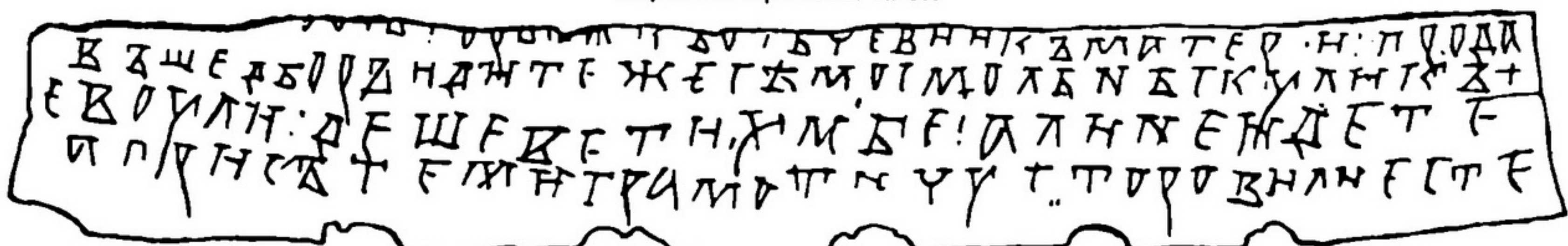
можна прийняти, який надається до прийняття», пор. *прийняті умови* «принятые условия» і *прийнятні умови* «приемлемые условия», або *білити* «белить» (*білити стелю, стіни*) і *біліти* «белеть» (*біліти в темряві*, про білу будівлю, приміром).

Сплутати можна й слова від одного кореня, що мають різні префікси. Внаслідок цього замість *стати у пригоді* «пригодиться» з'являється *стати у нагоді* (*нагода* «оказия, удобный случай», напр.: *мати нагоду привітати, з нагоди ювілею тощо*). Радимо пам'ятати, що в українській мові є ще *згода* «согласие», *угода* «соглашение» і, зрозуміло, *погода*. Підступно поводять себе інколи й слова з коренем - *мов-*, бо ж є серед них *змова* «заговор, сговор», *умова* «условие», *промова* «речь, выступление» та *вимова* «произношение». В українській мові, як і в російській, слова з тим самим коренем, але з різними суфіксами, можуть також мати відмінні значення, пов'язані, однак, зі спільним об'єктом. Для їхнього правильного вживання слід запам'ятати цю особливість. Порівняйте, наприклад, такі слова: *численний* «многочисленный» (*численні пропозиції*) і *чисельний* «численный» (*чисельний аналіз*) або *числовий* «числовой» (*числова величина*), *розумний* «умный» і *розумовий* «умственный» (*розумова праця*), *яблуневий* «яблоневый» (*яблуневий цвіт*) і *яблучний* «яблочный» (*яблучний сік*). Уникнути недоречного вживання таких слів допоможе тлумачний «Словник української мови» в 11 томах (К., 1970 - 1980).

Оскільки він подає відомості не тільки про значення слів, а й про їхні стильові властивості, тобто про доречність їхнього вживання в текстах певного стилю, тематики, жанру, то за його допомогою читачі зможуть також вибрати з певного синонімічного ряду або пари слів те, яке найкраще виражає зміст висловлювання. Наприклад, *провадити* можна дослідження, а виставку можна *влаштувати*, *віднайти* можна істину, сенс життя, а примірник книжки краще *знайти*, *зжити* можна слави, а повагу можна *завоювати*, *заслужити*, *здобути*, увагу можна *проділити*, а допомогу *надати* (а не навпаки), *ввійти* можна в курс справи, в роль, а добрі стосунки *налагодити*, праця може бути *узгодженою*, якщо вона з кимось узгоджена (пор. російське *работа согласована с заинтересованными ведомствами*), але якщо йдеться про дружну, ритмічну працю, то в такому разі вона є *злагодженою* (пор. російське *согласованная работа*).

Отже, вживання слів у невласливих їм значеннях може спричинюватися за нашими спостереженнями над текстами, зокрема бібліографічних видань, принаймні трьома чинниками: 1) вживання українських слів, зовні подібних до російських, яким такі значення властиві; 2) сплутування паронімів та 3) недоречним вибором слів, близьких за значенням. Такі відмітні риси цієї «мовної хвороби». Сподіваємося, що знання їх допоможе читачам уникнути недоречного вживання слів, про які згадано в цих нотатках.

Берестяна грамота. XI ст.

Валентина
Пашкова

ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕДИЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ США

Мета цієї статті - на прикладі діяльності Національної медичної бібліотеки США прослідкувати і виявити зміни й тенденції розвитку в 90-х роках таких традиційних видів бібліотечної діяльності, як складання бібліографічних посібників, довідково-бібліографічне обслуговування, бібліографічне інформування та навчання читачів, тобто того, що у вітчизняному бібліографознавстві називається бібліографічною діяльністю.

Історія та діяльність Національної медичної бібліотеки (НМБ) США висвітлювалась у 70-80-х роках [1-5]. У 1836 р. головний хірург американської армії Д. Лоуел вніс до кошторису такий пункт: «Медичні книжки для відомства - 150 доларів». Саме відтоді й існує НМБ США. Започаткований у 1840 р. рукописний каталог нараховував 130 назв книг та близько 200 томів періодичних видань. Друковані каталоги були побудовані (1864 та 1865 рр.) за розділами медицини. Військовий лікар Д. Біллінгс (директор бібліотеки в 1866-1895 рр.) вважав за необхідне створювати фундаментальні каталоги, які б доповнювалися щомісячними списками нової літератури та тематичними покажчиками. У 1873-1874 рр. було опубліковано друкований каталог у трьох томах, а в 1880-1895 рр. під загальною назвою «Index Catalogue» - 16 томів каталога. До 1950 р. випуск здійснювався регулярно [2,3].

У першій пол. ХХ ст. обсяг та види бібліографічної діяльності розширилися. Склалися ретроспективні та поточні покажчики літератури (наприклад, протягом 1941-1959 рр. видавався покажчик статей «Current List of Medical Literature»), здійснювалося довідково-бібліографічне обслуговування.

Відтоді як бібліотека стала національною (1956 р.) вона виконує каталогізацію, класифікацію та бібліотечно-бібліографічну обробку книг, періодичних видань, мікрофільмів, платівок та інших матеріалів з медицини, публікацію і розповсюдження бібліографічних покажчиків цих видань, забезпечує довідково-бібліографічне обслуговування. Нині у п'ятимільйонному фонді бібліотеки - книжки, журнали, звіти, дисертації, рукописи, фотографії, комп'ютерні програми, аудіовізуальні матеріали з медицини, охорони здоров'я та суміжних галузей - хімії, біології, ветеринарії. Збирається, зберігається та поширюється інформація, важлива для прогресу медицини й охорони здоров'я.

Віддалений доступ до баз даних НМБ, а також тісна

взаємолія бібліотек, що входять до Національної мережі медичних бібліотек США (крім НМБ, 8 регіональних медичних бібліотек, 125 бібліотек медичних шкіл, 3500 бібліотек лікарень) сприяють розповсюдженню ресурсів медичної інформації, забезпеченню нею дослідників, лікарів, студентів-медиків. Використовуються можливості міжбібліотечного абонементу (щорічно видається до двох мільйонів назв, переважно у вигляді копій статей).

Обслуговують відвідувачів у читальних залах, у відділі історії медицини (тут зберігаються рукописи, інкунабули та матеріали з питань історії медицини), в Центрі навчальних ресурсів (тут читачі використовують аудіовізуальні матеріали та пакети прикладних програм з різних напрямів медичної освіти) тощо.

Бібліотечні працівники мають спеціальну підготовку в галузі медичної бібліографії [6]. Вони здійснюють довідково-бібліографічне та інформаційне обслуговування, допомагають читачам користуватися ресурсами НМБ.

У головному читальному залі НМБ до послуг читачів - зібрання періодичних видань з медицини (150 назв), довідкові і статистичні матеріали, бібліографічні видання (путівники, реферативні журнали та ін.) За допомогою електронного каталога (картковий був відмінений у 1978 р., з відділу обслуговування забраний у 1985 і зовсім ліквідований в 1991 р.) можна дізнатися, які з видань є в бібліотеці. Читачам пропонуються бази даних на CD-ROM, наприклад, покажчики до U.S. Government Printing Office Monthly Catalog, National Technical Information Service Publications, Sociological Abstracts тощо, та бібліографічні й фактографічні бази даних з питань медицини і суміжних питань: American Medical Directory (відомості про американських лікарів), Compact Library AIDS (Бібліотека з питань СНІДу) тощо.

Бібліографічну довідку може одержати кожен, але пріоритетно бібліотека обслуговує спеціалістів охорони здоров'я та студентів-медиків. Щоб мати можливість виконувати функції національної бібліотеки, читачів заохочують користуватися місцевими бібліотеками перед зверненням до НМБ.

У проспекті бібліографічних послуг зазначається, що працівники надають допомогу в користуванні довідково-бібліографічним фондом головного читального залу, консультують з основних форм обслуговування; забезпечують читачів бібліографічною та фактографічною інформацією; допомагають визначити місцезнаходження друкованих та аудіовізуальних

матеріалів у НМБ і в інших бібліотеках; знайомлять з основними напрямками діяльності та програмами, розробленими НМБ та іншими організаціями; консультують як користуватися базами даних бібліотек США та іноземних інформаційних центрів; консультують американських та іноземних бібліотечних працівників з питань бібліографії медичної літератури; здійснюють автоматизований пошук у базах даних НМБ (за плату); готують і публікують бібліографічні посібники з актуальних проблем розвитку медицини та охорони здоров'я (наприклад, створюють бібліографічні посібники до наукових конференцій). Бібліографічні матеріали (щорічно до 20 назв) виходять у серії «Current Bibliographies in Medicine» («Поточна бібліографія з медицини»). Видається також щомісячний покажчик «AIDS Bibliography» («Бібліографія СНІДу»).

Довідково-бібліографічне обслуговування читачів здійснюється як безпосередньо в бібліотеці, так і телефоном, поштою, факсом, електронною поштою (E-mail).

Обсяг роботи довідково-бібліографічного підрозділу НМБ США характеризують такі дані [7]:

Виконання довідок	1989	1990	1991
Телефоном	21481	19222	19889
Поштою	985	585	487
У бібліотеці	39374	40823	46140
Всього	61840	60630	66516

Читачів, яких цікавлять видання минулих років (до 1914 р.), обслуговують у відділі історії медицини (у 1991 р. тут було виконано 12184 довідки) [8].

З 1964 р. в НМБ почала функціонувати система MEDLARS (Medical Literature Analysis and Retrieval System), а з 1971 - вступила до дії MEDLINE (MEDLARS Online). Кількість її колективних споживачів дедалі зростає: 1973 р. - 120, 1984 - 2461 [9], 1986 - 3500 [10]. MEDLINE - це провідна бібліографічна база даних з медицини, яка включає матеріали за 20 років з 3500 журналів. Система MEDLARS доступна для користувачів усю добу. Комп'ютерний пошук медичної інформації зумовив розширення діяльності довідково-бібліографічної служби, міжбібліотечного абонементу. MEDLARS застосовується у виробництві бібліографічної продукції з урахуванням специфічних запитів читачів. Змінилася також система бібліографічного інформування. Воно здійснюється щомісяця автоматично. Інформацію про нову літературу читачі отримують набагато раніше, ніж з друкованих покажчиків. Але це не означає, що електронні аналоги повністю замінюють друковану бібліографічну продукцію. MEDLINE - електронний аналог «Index Medicus» («Покажчика літератури з медицини»), «International Nursing Index» («Міжнародного покажчика літератури по догляду за хворими») та «Index to Dental Literature» («Покажчика стоматологічної літератури»).

Відшуканий в MEDLINE матеріал можна видруку-

вати на своєму принтері, або (у разі його відсутності) наступного дня він надсилається читачеві.

Для доступу до MEDLARS потрібні термінал або мікрокомп'ютер з програмним забезпеченням для телекомунікації, модем, телефонний зв'язок та принтер. Цим обладнанням оснащені в США медичні бібліотеки, лікарні, кабінети лікарів. Читач-користувач MEDLARS, маючи свій код (у 1991 р. нараховувалося 48772 діючих кодів), легко зв'язується телефоном з НМБ США і через кілька секунд розпочинається інформаційний пошук у базі даних. Лікар за необхідності може робити це навіть у присутності пацієнта [11].

Крім MEDLINE, за допомогою системи MEDLARS можна використовувати такі бази даних (докладніше про деякі з них див. [12]): AIDS DRUGS, AIDSLINE, AIDSTRIALS - бази даних, пов'язані з проблемами СНІДу; AVLINE - відбиває аудіовізуальні матеріали та комп'ютерні програми з клінічної медицини; BIOETH-ICSLINE - включає бібліографічні матеріали з медичної етики й політики в галузі охорони здоров'я та біомедичних досліджень; CANCERLIT та PDQ (Physician Data Query) - з питань раку; CATLINE - з біомедицини; CHEMID (CHEMical Identification) та CHEMLINE (CHEMical directory on LINE) - словники хімічних речовин; DENTALPROJ - подає відомості про дослідження в галузі стоматології; DERLINE (Directory of Information Resources on LINE) - переліковує організації, які надають інформацію з певних галузей медицини; DOCUSER - надає інформацію про бібліотеки та інші організації, які користуються міжбібліотечним абонементом НМБ США; HEALTH - включає бібліографічні дані з неклінічних аспектів охорони здоров'я; HISTLINE - база даних з історії медицини; MeSH VOCABULARY FILE - біомедичний тезаурус; POPLINE - відбиває матеріали про населення та планування сім'ї; SERLINE - бібліографічні дані про біомедичні серіальні видання; TOXLINE і TOXLIT - надають інформацію про токсикологічні, фармакологічні, біохімічні й фізіологічні наслідки застосування ліків, інших хімічних речовин; BIOSEEK - дані з біотехнології тощо.

Для полегшення опанування методикою пошуку інформації в MEDLARS видаються спеціальні матеріали [13,14]. Щоб навчити споживачів користуватися базами даних, у НМБ розроблено спеціальні пакети прикладних програм: MEDTUTOR, CHEMLEARN, TOXLEARN, ELHILLEARN, демонстраційні диски (наприклад, TIP FILES DEMO DISK). Навчання розраховане і на початківців (дає основні принципи користування системою), і на тих, хто має певні навички і має бажання навчитися вести інформаційний пошук у MEDLARS ефективніше. Раз на два місяці користувачам безкоштовно надсилається технічний бюлетень НМБ («NLM Technical Bulletin») та ін.

Для популяризації основних служб, покажчиків, баз даних НМБ пропонує друковану продукцію (рекламні матеріали, проспекти тощо) і аудіовізуальні засоби. У фільмі «National Library of Medicine Pathway» («Шляхи НМБ») розповідається про сучасні форми обслуговування, що надаються бібліотекою. А проспект видань НМБ США (наприклад, на 1993 р.) зокрема дає такі покажчики для передплати: «Bibliography of the History of Medicine» («Бібліографія з історії медицини») - друкований аналог бази даних HISTLINE. Включає літературу з історії медицини та споріднених галузей усіх часів та народів; «A Catalogue of 17-th Century

Printed Books in the National Library of Medicine» (1989) - каталог книг XVII ст., що зберігаються в НМБ США, подає відомості про 13300 книг; «Cumulated Abridged Index Medicus» - кумулятивні випуски за 1989-1991 рр. скороченого покажчика медичної літератури; «Cumulated Index Medicus» - кумулятивні покажчики медичної літератури за 1988-1991 рр. (друковані, у формі мікрофільму та мікрофіш); «Index Medicus» - щомісячний покажчик медичної літератури, подає відомості про статті з трьох тис. журналів, що виходять у світі 36 мовами. Матеріал розташований у предметному та

авторському підрозділах, міститься також покажчик рецензій.

Розглядаючи особливості розвитку медичних бібліотек США за останні роки, О. Вейс [15] зазначає, що традиційна роль бібліотек змінилася; їхнє основне завдання тепер не так збирати й зберігати інформацію, як бути інформаційними брокерами. Успіх діяльності бібліотеки сьогодні залежить не лише від її фонду, а значною мірою від якості доступу до інформації та інформаційних послуг, що надаються читачам. Про це свідчить і досвід НМБ США.

1. Зак И.Н., Вайс П. Автоматизированные информационные системы в области биомедицины в зарубежных странах. - М., 1979. - 76 с.
2. Зак И.Н. «Index Medicus» - 100 лет // Сов. библиогр. - 1979. - № 5. - С. 52-53.
3. Зак И.Н. Национальная медицинская библиотека США (этапы развития и современная деятельность) // Библиотечковедение и библиография за рубежом. - 1986. - Вып. 108. - С. 36-53.
4. Зак И.И. Некоторые аспекты информационной деятельности

УКРАЇНСЬКИЙ ЕКСЛІБРИС

- Худ. В. Кричевський.
- Худ. В. Стеценко.
- Худ. Г. Давидович.
- Худ. О. Губарев.

Екслібрис - це ґравірований або рисований художній знак, яким книголюби позначають свої книги. Ще в епоху середньовіччя власники книг ставили на їх титульних сторінках латинський напис «Ex libris», що означало «Із книг», а далі - свій титул і прізвище. З часом латинський вираз «Ex libris» на всіх мовах світу став означати назву книжкового знака. Саме слово і прізвище власника художники декорували орнаментами та алегоричними мотивами, що характеризували книголюбів.

З розвитком книгодрукування став виготовлятися спеціальний книжний знак, який можна було розмножувати (ґравюра на дереві та металі). Віддрукований на окремому папірці знак наклеювали на внутрішню сторінку обкладинки. Це прикрашало книгу новим графічно-декоративним елементом.

Першими почали ґравірувати книжкові знаки відомі німецькі художники середини XV - початку XVI ст. Альбрехт Дюрер, Ганс Гольбейн, Лука Кранах та ін. У їхній творчості цей знак став справжнім художнім твором, який з поширенням книгодрукування розвинувся в окремий елемент книжкової ґрафіки.

В Україні художній книжковий знак почав розвиватися одночасно з книгодрукуванням у другій половині XVII - на початку XVIII ст. З тих часів нам відомі екслібриси бібліотеки міста Бардиєва, цехового майстра з Кам'янця-Подільського Станіслава Самборського (знак датований 1601 роком), а також художні екслібриси, виконані в кінці XVIII ст. львівським ґравером Іваном Филиповичем.

У кінці XIX ст. екслібрис в Україні почав розвиватися як окремий жанр книжкової ґрафіки. Цьому сприяло

Национальной медицинской библиотеки США // Науч. и техн. информ. / ВИНТИ - Сер.1. - 1980. - № 6. - С. 9-12.

5. Miles W.D. A history of the National Library of Medicine: the nation's treasury of medical knowledge. - Bethesda, Md.: US Dept. of Health and Human Services, 1982. - 530 p.

6. ALA World Encyclopedia of Library and Information Services. - 2-nd ed. - Chicago; Lnd, 1986. - P. 52.

7. National Library of Medicine: Programs and Services. - Fiscal year 1991 / National Institute of Health. - Bethesda, Md.: US Dept. of Health and Human Services, [1992]. - P. 15.

8. Там само. - P. 16.

9. ALA World Encyclopedia of Library and Information Services. - P. 525.

10. National Library of Medicine: New frontiers in health commu-

nication. Sesquicentennial, 1836-1986. - [Bethesda, Md., 1986. - P.9].

11. Kallenberg G.A. The medical community's views on open access // Proceedings of FLICC Forums on Federal Information Policies: [The 7-th and the 8-th annual FLICC Forums]. - Washington, D.C.: LC, 1992. - P. 13-14.

12. Библиотеки и библиотечное дело в США: комплексный подход / Р.С.Гиляревский, Ю.П.Нюкша, Б.П.Каневский и др. Под ред. В.В.Попова. - М.: Логос, 1992. - С. 20-27.

13. The Basics of Searching MEDLINE: A Guide for the Health Professional. - Bethesda, Md., 1989.

14. Online Services Reference Manual. - Bethesda, Md., 1988.

15. Weise O.F. Developments in health sciences libraries since 1974: From phisical entity to the virtual library // Library Trends. - 1993. - Summer. - № 42. - P. 20.

винайдення фотоцианкографії, яка давала можливість швидко й дешево виготовляти репродукції великими тиражами.

На початку ХХ ст. цим видом графіки почали займатися відомі українські художники Модест Сосенко, Олена Кульчицька, Георгій Нарбут. Вони створили прекрасні зразки національного художнього книжкового знака. Їхню високу майстерність розвинули художники 20 - 30-х років Василь Кричевський, Іван Мозалевський, Олексій Усачов, Леонід Хижинський, Михайло Жук, Олена Сахновська, Ярослава Музика та ін., роботи яких неодноразово експонувалися на художніх виставках у нас і за кордоном і одержали високу оцінку громадськості.

У творчості С.Гебус-Баранецької, М.Фрадкіна, К.Козловського, В.Стеценка, І.Крислача, Г.Давидовича, В.Куткіна знаходять продовження кращі традиції українського книжкового знака: декоративність, звернення до народної творчості, використання різноманітних засобів графіки. Екслібриси мають відзначитися ясністю графічної мови, влучно і лаконічно характеризувати професійні чи особисті інтереси власника книги. Такими є, наприклад, книжковий знак агронома, виконаний художником В.Боканем, власний книжковий знак художниці О.Кульчицької тощо.

Найбільш поширеною технікою сучасних майстрів книжкового знака є гравюра на дереві й лінолеумі.

Екслібрис - цікавий вид образотворчого мистецтва, він виховує інтерес до книги, сприяє формуванню естетичних смаків.

Андрій В'юник
(«Український екслібрис» «Мистецтво», К., 1964)

- Худ. І.Криспач.
- Худ. І.Криспач.
- Худ. С.Гебус-Баранецька.
- Худ. В.Куткін.

Валерій Климов

СВЯТИТЕЛЬ З УКРАЇНИ ДИМИТРІЙ ТА ЙОГО КНИГА ЖИТІЙ СВЯТИХ

У статті робиться одна з перших у вітчизняному книгознавстві спроб осмислити значимість славнозвісної праці святителя Димитрія (Д. Туптала) Книги житій святих на тлі церковно-релігійних та національно-культурних процесів в Україні на зламі ХУІІ - ХУІІІ ст.

Святитель Димитрій (Данило Савич Туптало) належить до тієї когорти вітчизняних творців культури, мислителів, учених, духовний доробок яких у повному обсязі стає відомим тільки після смерті. Християнський чернець-подвижник, людина енциклопедичних знань, чи не найосвіченіший церковний діяч кінця ХУІІ - поч. ХУІІІ ст., талановитий проповідник, письменник, стиль і церковно-слов'янська мова якого були, за словами Філарета Гумілевського, зразком витонченості, автор та укладач однієї з найпопулярніших протягом двох століть Книги житій святих (Четьх Міней) - ось лише деякі з характеристик і оцінок, що давалися цій непересічній людині сучасниками і нащадками. Останнім письменником, який мав величезне значення для всієї православної Східної та Південної Європи, назвав Данила Туптала академік Д.С.Лихачов.

На жаль, в Україні ім'я нашого видатного земляка (він народився 1651 р. в м. Макарові на Київщині) сьогодні майже забуто. І причина не лише в періоді непам'яті про цього церковного письменника, творча спадщина якого, за оцінкою російської дослідниці Л.Янковської, могла б сягати 30 томів по 600-700 сторінок кожний. Сталося так, що через російське самодержавно-православне, а отже - й ідеологічне домінування впродовж двох століть, Димитрія, котрий з 58 років 50 жив і працював в Україні, штучно перетворили в цілком російського церковного та культурного діяча, найплідніший період творчості якого нібито припадав на останні, «російські» вісім років, коли він був висвячений на митрополита

Сибірського (1701), а згодом поставлений митрополитом Ростовським і Ярославським (1702-1709). Відповідно до цієї заданості, ростовський відрізок життя і діяльності Данила Туптала подавався «найвизначнішою порою»¹, на тлі якої п'ятдесят років в Україні мали виглядати непоказним, маловиразним, підготовчим етапом. Такого роду трактування ще більше

посилилися, істотно zdeформували дійсну творчу біографію Д.Туптала, після 1757 р., коли було проведено його офіційну канонізацію і православна церква внесла в свої списки святителя Димитрія як першого російського святого синодального періоду.

Від такого зміщення акцентів певною мірою постраждала і головна книга Димитрієвого життя - Четь Міней, оскільки її підготовка й друк у Києво-Печерській монастирській друкарні в основному припадали на український період творчості Туптала. Про її «малоросійське» походження, як правило, згадували та й згадують мимохідь, або ж розглядають безвідносно до України і тих джерел, котрі жили цю своєрідну енциклопедію житій християнських подвижників.

На нашу думку, сталість упереджених, а то й викривлених оцінок наукової спадщини свя-

тителя Димитрія певною мірою спричинена тим, що й сьогодні в Україні майже ніхто не займається ґрунтовним релігієзнавчим, богословським, культурологічним чи літературознавчим аналізом доробку земляка-просвітителя. Фактично мало що змінилося з початку ХХ ст., коли М.Возняк писав: «Хоч аж два народи, українці й великороси, зацікавлені діяльністю Дмитра Туптала Ростовського, наука не може похвалитися ні жерельною біографією письменника, ні вичерпуючим обробленням його літературної спадщини». Не дослідженим у багатьох аспектах з погляду сучасної науки залишається й найважливіший твір його життя - Книга житій святих, «ся знаменита й одинока українська антологія агіографії й старохристиянських легенд ...»²

Жанрописів житій святих (Четьх Міней), розташо-

Кирилівська церква, де Данило Туптало прийняв чернечий постриг

© Климов Валерій Володимирович, Київ, 1995

Данило Туптало

ваних за порядком місяців (звідси - мінеї) і днів пам'яті конкретних святих, - стародавня християнська традиція. Читання (тому - четї) міней було складовою частиною церковного богослужіння; життя чудотворців слугували ідейною і фактичною основою для проповідей; їхні збірники стали чи не найпоширенішими і найулюбленішими книгами для сімейного читання та виховання, оскільки тут християнський, загальнолюдський ідеал подавався не у формі нудних дидактичних повчань, а через літературно опрацьовані, художньо виразні образи святих подвижників. Нерідко по Четях Мінеях училися грамоті, пізнавали основи християнського віровчення. Власне, праця й писалася Дмитрієм «всенародного заради пізнання». Одним з найдавніших збірників таких житій на українських землях був Києво-Печерський Патерик (XIII ст.), названий М. Грушевським «золотою книгою» українського письменного люду.

Як свідчить лист київського митрополита В. Ясинського московському патріарху Іоакиму від 1689 р., ідея створення збірника житій святих «славено-російським язиком и типом издана» виношувалася у нас ще з часів Петра Могили, що було спричинено необхідністю утвердження та захисту християнського віровчення, потребами релігійно-морального виховання парафіян на прикладах християнських подвижників, непридатністю для цієї справи прологів (надто коротких і схематичних), а поготів житійних збірників католицького походження. Створення житій святих, котрі вшановувалися православною традицією, диктувалося і внутрішньоцерковними потребами. Вже за могилянської доби невідкладною стала проблема створення агіографічних збірників, написаних мовою, зрозумілою основній масі духовенства й мирян України. Саме з цією метою київський митрополит Петро Могила замовив у Афоні один з найавторитетніших на той час житійних збірників константинопольського грека Симеона Метафраста, але, на жаль, не встиг довести свій задум до кінця.

Зрозумілим було і прагнення вітчизняних церковних діячів за рахунок створення такого збірника піднести авторитет, вартісність своєї церкви - з кінця XVII ст. Україна опинилася на вістрі давнього протистояння двох гілок у християнстві - православ'я та католицизму.

Європа на той час мала вже доволі розвинуту традицію складання житій, позначену іменами Симеона Метафраста, Іоанна Болланда та болландистів, Сурія, Петра Скарги та інших стародавніх і новітніх агіографів.

У Росії найвагомим результатом збору «всіх святих книг, що в Російській землі існують» стали Четї Мінеї митрополита Макарія (12 книг, 1538 р.). Проте ці мінеї, на думку відомого російського історика В. Ключевського, не можна вважати ні літературною пам'яткою, ні літературною обробкою староруських писемних джерел - на їх якості позначився поспіх редактора, котрий прагнув якомога швидше, часто просто механічно сформулювати збірник і провести, слідом за цим, масштабну канонізацію російських святих як важливий аргумент у теорії «Москви - третього Риму», де російську православну церкву було представлено єдиною спадкоємицею стародавнього благочестя, що має цілий сонм власних святих³. До того ж рукописний агіографічний збірник Макарія існував лише в кількох примірниках, отже, про його поширеність у практиці руської церкви не йшлося.

Задум П. Могили про створення книги житій святих

пробували реалізувати Лазарь Баранович, Інокентій Гізель, Іоанікій Галятовський та ін. Але тільки з появою в Україні такої всебічно освіченої особистості, як Д. Туптало, справа підготовки подібної масштабної церковно-релігійної енциклопедії набула конкретних обрисів. У створенні цієї синтетичної праці лише він зміг, спираючись на глибоку теоретичну підготовку, залучити широку джерельну базу, здобутки східної і західної культур, доробок попередників-агіографів. Після смерті святителя Дмитрія Синод заходився перевидавати Книгу житій святих на свій кошталт, переглянувши і переробивши тексти перших, київських видань. Показово, що протягом кількох десятиліть не знайшлося достатньо підготовлених фахівців, які змогли впоратися з таким матеріалом.

У 1684 р. Дмитрій переїхав, на запрошення архімандрита В. Ясинського, в Києво-Печерський монастир вже як відомий проповідник, автор кількох релігійних творів. Головною його турботою з травня місяця стає Книга житій святих, над якою працює «нощеденственно», про що в діаріуші (щоденнику) запише: «Вручено мне послушание писати жития святих». Відтоді до переможного «радуюсь» у лютому 1705 р. з приводу завершення четвертого, останнього тому пройде понад два напружених десятиліття, а особисте прагнення здійснити твір, реалізувати архімандритське доручення набуде загальноцерковного значення, стане явищем не тільки «малоросійської церкви».

Праця над подібними агіобіографічними збірниками спонукає автора на комплітивність: життя конкретних християнських подвижників чи короткі відомості про останніх писалися ще здавна, існували в сотнях редакцій, групувалися на різній релігійній основі і, як правило, вже існували у вигляді готових міней, патериків, мартирологів, прологів, місяцесловів та ін. Здавалося б, укладач міг би механічно відбирати готові тексти і надавати їм тогочасну мовну відповідність. Проте це тільки позірне, спрощене бачення проблеми. Підготовка міней, як свідчить творча лабораторія Туптала, це значною мірою ідейно-релігійна, критично-аналітична праця, що потребує енциклопедичних знань (від богословських до текстологічних та лінгвістичних), дослідницьких, літературних здібностей, відчуття достовірності історичного факту, надзвичайної цілеспрямованості і тому стає справою тільки особистостей непересічних.

Витоки димитрівських Четїх Міней - у сотнях церковно-історичних джерел, що сягають корінням у руські літописи, вітчизняні та зарубіжні хронографи, патерики, святоотецькі твори, критично осмислені життя християнських авторів. Уперше в такого роду виданні був реалізований притаманний українській школі та культурі неупереджений підхід до західних, зокрема латинських, єзуїтських агіографічних джерел, ділове їх використання в інтересах самої православної церкви. Туптало виявляє своє знання творів П. Скарги, М. Стрийковського, Корнелія Ляпіде, Р. Белларміна та багатьох інших католицьких і протестантських письменників. Згідно «Росписи книг келейных» (опису книг власної бібліотеки митрополита Ростовського Дмитрія, що, як і бібліотека, зберігся), в його розпорядженні було понад 180 книг лише латиною (Димитрій знав, крім латинської, старослов'янську, українську, російську та польську мови). Він користувався однією з найкращих бібліотек Києво-Печерського монастиря, книгозбірнями інших українських та російських

монастирів. Про життя багатьох святих, включених ним до збірника, можна стверджувати те саме, що зазначає Л.Янковська про життя святих Мефодія та Костянтина-Кирила: «... Димитрій не переписував відомостей з джерел, що властиво його попередникам, а вивчав їх, виявляючи при цьому великий редакторський такт і глибоке орієнтування в кирило-мефодіївській проблематиці і візантійській історіографії»⁴.

Але хоч якими б матеріалами користувався майбутній святий для свого збірника, визначальним був пошук джерел, максимально наближених до часу та героїв житій, що свідчить про непересічність Димитрія як церковного вченого. Він намагався підготувати книгу простою, зрозумілою для більшості віруючих мовою, хоча за його часів у нас і повсюдно в Європі ознаками вченості вважалися зумисне ускладнення текстів чи проповідей, перенасичення їх алегоріями, вигадливими порівняннями, богословськими тлумаченнями тощо - одне слово: пишна риторика. На тлі тотального домінування форми над змістом, навіть прагнення Димитрія до розумної простоти викладення, до ясності було, таким чином, викликом загальноприйнятим канонам.

Кожен з чотирьох томів Книги житій святих мав охоплювати агіографічні описи християнських подвижників за три місяці, починаючи з вересня - першого місяця церковного року. Навіть побіжне знайомство з тупталенківською працею виявляє значну кількість посилок на життя, створені С.Метафрастом та митрополитом Макарієм. Але якщо звернення до текстів багатотомного російського збірника збільшувало довіру Москви до Димитрієвої праці, то активне використання в ній єзуїтських джерел, зокрема агіографічного болландистського збірника «Житій святих» («Acta Sanctorum») на тлі кампанії навколо «неправослав'я» української церкви породжувало підозри щодо автора і киево-печерських книговидавців. Однак Димитрій, виходячи з високих міркувань богословської науки і прагнення дати православному люду якомога глибші уявлення про християнство та його цінності, широко послуговувався цією працею, особливо тією її частиною, де йшлося про діяльність святих перших чотирьох віків існування християнства. Водночас, констатуючи великий вплив фундаментальних болландистських «Житій святих» на агіографічну енциклопедію Димитрія, фіксуючи близькість ряду текстів, фрагментів, трактувань, марно шукати в нього пряме посилення на католицькі джерела, єзуїтських авторів. Такою була тодішня внутрішньоцерковна традиція: ніщо не повинно було додавати авторитету церкві-опоненту. Використання Димитрієм у першій книзі (вересень, жовтень, листопад) творчої спадщини св. Ієроніма, що по праву належить як Західній, так і Східній церквам, означення його як християнського вчителя викликало таку гостру реакцію московського патріарха Іоакима, що спричинило до його спеціального критичного послання в Київ. Таким само значним та утаємниченим було засвоєння і використання у Димитрієвій Четв'ї Мінеї польського «Zywotow swietych», котре належить перу знаменитого єзуїтського проповідника, агіографа й діяча католицької церкви Петра Скарги.

Використання агіографічних матеріалів попередників стало для Д.Туптала проблемою не лише творчою, а й, хоч це парадоксально, міжцерковною. Залучення для роботи макаріївських великих Четв'ї (а вони зберігалися лише в Москві і тільки в кількох рукописних

примірниках) перетворилося в складну інтригу, в якій, вірогідно, відбулися перипетії російсько-українських церковних відносин. У відповідь на прохання з України то надсилався примірник, котрий з причини малорозбірливого скорописного письма доводилося відсилати назад; то московську рукописну збірку несподівано забирали, навіть не цікавлячись чи є в ній ще потреба; то взагалі залишали без уваги прохання. Щоб допомогти Димитрію, доводилося втручатися гетьману, київському митрополиту.

Навесні 1688 р. половина праці в рукопису була готова і навіть попередньо обговорена церковними авторитетами, якими на той час вважалися ченці Печерської лаври (серед них було чимало вихованців Києво-Могилянської академії). Надалі ж, прагнучи до «душевної християнам користі», Димитрій та печерський архімандрит Варлаам мали намір книгу «типом видати» - адже тільки розтиражована друкована книга могла б дійти до широких верств населення. Як свідчить лист Димитрія до московського патріарха Іоакима (1688), в цих планах був розрахунок на підтримку й благословення московського патріарха.

Однак ні духовного, ні матеріального сприяння з Москви ініціатори видання не дочекалися. За цих умов Києво-Печерська лавра, спираючись на свої давні, ніким не скасовані права вільного книгодруку, а також царську грамоту 1685 р., що стверджувала за Київським митрополитом «печатание книг невозбранно имети ...», прийняла рішення друкувати першу чверть Книги житій, перебравши на себе всі витрати. Друкування тривало з 2 червня 1688 по січень 1689 р.

Російський патріарх, який кількома місяцями раніше не вважав за потрібне навіть відповісти на прохання з України, вибухнув цілою тирадою. Він був роздратований усім: посиленнями в збірнику на неузгоджені з Москвою церковні авторитети, використанням «некая словес ... необычных», великою кількістю у виданні українських слів та виразів, запозиченнями «з книг латинумудрствующих» тощо. На нашу думку, тональність звинувачень з російської столиці визначило не так невдоволення змістом, як ігнорування українськими видавцями патріарха Іоакима і їх самостійне рішення щодо друку. Звідси й ультимативний тон: «А впредь бы вам каковы книги ... новосочиненныя случатся печатати, первее к нам ... присылати ...»⁵.

Згодом, уже за нового московського патріарха, реакція на наступні томи дещо пом'якшала, але настороженість до норовливих книговидавців з України лишилася і, зрештою, вилилася в 50-х роках ХVIII ст. в грубе препарування цієї праці за синодальними вимогами.

У третьому і четвертому томах (чвертях), як і в двох попередніх, містився величезний агіографічний матеріал про життя та діяльність авторитетних у християнстві святих, мучеників, чудотворців, сповідників віри. Поряд з описом житій загальновідомих подвижників, Книга включала десятки статей про вітчизняних святих - «начальника ченців російських, що почали жити за уставом в монастирях» - Феодосія Печерського (3 травня), страсотерпців Бориса та Гліба (2 травня), киево-печерських ігуменів Стефана (27 квітня), Никона (23 березня), новгородського єпископа Нифонта (8 квітня), печерського мученика Євстратія (28 березня) та ін. Мабуть, в розрахунок на домашнє читання вельми докладно та емоційно (в міру можливостей цього жан-

ру) написані житія, страждання «великого победоносця» Георгія, сказання про убієння святих Бориса та Гліба, житія і труди «вчителів словенських» преподобних Мефодія і Костянтина.

Календар останньої чверті церковного року включав дні вшанування популярних на Русі апостолів Петра та Павла, Іоанна Хрестителя, пророка Іллі, а також дати, пов'язані з визначними подіями християнської історії, найшанованішими іконами тощо. Димитрій вважав за необхідне виділити в томі місце для окремої оповіді про Києво-Печерський монастир, чим поставив цей вітчизняний першомонастир згідно з заслугами й авторитетом на один щабель з визначними християнськими святими. 14 днем серпня датує Туптало взяті з Печерського Патерика повісті про створення, оздоблення та освячення головної церкви знаменитого монастиря - Успіння і про перенесення того ж дня мощей Феодосія Печерського. Ці та інші матеріали про унікальний печерний монастир, що з самого початку став уособленням самостійного, незалежного від Візантії церковного шляху Київської Русі, а згодом України, були, безумовно, продовженням і розвитком за нової релігійно-церковної ситуації ідей, започаткованих київським митрополитом Іларіоном, літописцем Нестором та ін.

Особливо відповідально Димитрій Туптало висвітлює в книзі вузлові для вітчизняного християнства постаті - рівноапостольних великої княгині Ольги (11 липня - за старим стилем, 24 липня - за новим) та великого князя Володимира (15 липня - за старим стилем, 28 липня - за новим). Початковим матеріалом для оповідей про них слугували (це зазначав сам автор у маргінальних та текстових примітках) відомості, вибрані з киеворуських літописів, рукописних стародавніх четій, прологів, Кормчої книги та ін.

Але щоб збагнути феномен агіографа Димитрія, тут важливе інше - побачити, як він працював, як орієнтувався в морі джерел, добирав потрібне, відсікав другорядне, як розв'язував проблеми. З цього погляду показова, наприклад, авторська позиція Д. Туптала щодо часу прийняття Ольгою християнства. «В которое лето, при котором царь греческом и от коего патриарха Ольга блаженная приняла святое крещение, о том несть совершенного известия, понеже и в историях и летописаниях многое разногласие обретается» - змушений був констатувати Димитрій. І далі, аналізуючи поважні джерела, - літописи, прологи, рукописні четії, Кормчу книгу, хроніку візантійського ченця Г. Кедріна та деяких інших, подає цілий ряд царів та патріархів Візантії як можливих сучасників і очевидців хрещення руської княгині. А далі Димитрій пропонує самому читачеві вирішити, за яких можновладців відбулося хрещення Ольги: «зде выясть изволяяй да расмотрит и видить, кто бяше царь, и кто патриарх во время крещения Ольги святой»⁶. Читач, ознайомившись з роздумами Димитрія, виявляється обізнаним з різними точками зору і такою багатоваріантністю, що, по суті, виводиться поза межі схоластичного, догматичного мислення, яке панувало в тодішньому суспільстві.

Життєписи в тупталенківській редакції свідчать про величезний не тільки релігійно-духовний, а й громадянський потенціал Книги з її героїкою, патріотизмом, загальнолюдськими чи загальнослов'янськими цінностями, які формували історичну та національну пам'яті. Для подібних статей Димитрій, що віддавав перевагу стислому викладу, не шкодував місця.

Хоч яким би прискіпливим було реагування столичних церковних властей на Книгу житій святих, для православних ієрархів, духовенства, віруючих було ясно - «славенською мовою» створено неординарну працю, котра, як писав у передмові до неї архімандрит В. Ясинський, воскрешала поховану в попелі непам'яті славу християнських святих⁷, і, нарешті, задовольняла давно назрілу потребу православної церкви та віруючих у подібному виданні. Популярність у Росії і Болгарії, Молдавії і Сербії, Румунії та на Афоні - переконливе свідчення значущості тупталенківських Четьх Міней у православному світі.

Вихід у світ Житій святих, безумовно, став подією і для православної церкви України. Піднесено, урочисто напише про це в своєму літописі Самійло Величко: «Року 1700 в месяце генварю третяя книга житій святих трудами богодухновенного мужа ієромонаха Дмитрия Савича Тупталенка составленная, на свет вышла и любопытствующих человек книжных духовною радостью сердца наполнила». Негучно, але символічно й піднесено відзначила цю подію Києво-Печерська лавра: архімандрит Й. Кроковський надіслав укладачу Книги житій, новгород-сіверському архімандриту Димитрію ікону Богородиці, що свого часу належала П. Могилі. Подарунок, ймовірно, мав указувати на Д. Туптала як продовжувача могилянської справи створення житійної енциклопедії для українського християнського люду, відродження української духовності.

Сам святий вважав за необхідне при повторному виданні своєї праці внести до неї правки, доповнення і т.п., що піднесли б її рівень, досконалість. Але те, що зробили з Книгою житій синодальні «справщики»^{*} у 50-ті роки ХVIII ст., перебувало вже поза межами критики і здорового глузду. Вони заміняли (про це писав Ф. Титов), тупталенківську простоту викладення пишномовністю, українські слова - слов'яноруськими, вирази, а іноді й цілі оповіді, що чимось не влаштували редакторів, вилучалися. Мову Житій, що сама могла б бути пам'яткою київської вченості кінця ХVIII ст і викликала щире захоплення дослідників творчої спадщини Д. Туптала, в усіх книгах було виправлено за великоросійськими граматиками. В 1759 р. у такий спосіб препароване видання вийшло з синодальної друкарні й надалі стало офіційним взірцем, за яким киево-печерські друкарі мусили відтепер друкувати свої видання житійного збірника. За даними О. Лотоцького, перший том тупталенківських Четьх Міней, найбільш «уражений» українською мовою, було спалено. До наших часів дійшло лише кілька примірників цього унікального лаврського видання, деякі зберігаються в ЦНБ ім. В.І. Вернадського.

З позицій сьогодення можна, звичайно, багато говорити про штучність форм, стилю, пафосу димитрієвих Житій, як і інших творів; про запозичення з поширених тоді західноєвропейських зразків; про «відсталість» церковної і наукової України від тогочасної Європи, котра вже знала Монтеня, Спінозу, Декарта і т. ін. Але від цього не меншає значущість творчості святих, що великою мірою відбивала сучасну їй вітчизняну думку, була певним суспільним зрізом, який віддзеркалював духовність народу і вже через це являв собою цінний барометр культурного розвитку українського суспільства. Книга житій святих, інші

* Справщик - коректор у пізньосередньовічній друкарні

твори, проповіді, повчання майбутнього святителя, запроваджені у церковне і світське життя слов'янських народів, по суті створювали нову духовну ситуацію,

нову релігійно-моральну атмосферу, і не тільки в Україні, сприяли подальшому духовному прогресу слов'янства.

¹ Шляпкин И.А. Св. Димитрий Ростовский и его время (1651-1709).- СПб., 1891. - С.291.

² Возняк М. Рецензія на нові книги про святителя Димитрія // Записки Наукового товариства ім. Т.Шевченка. - 1911, т. СІ. - С.181.

³ Ключевский В.О. Древнерусские жития как исторический источник. - М., 1988. - С. 228-230, 434.

⁴ Янковская Л. «Житие св. Мефодия и св. Константина-Кирилла» в редакции св. Димитрия Ростовского // Slavistika

(Польша) - № 5. - 1988. - С.101.

⁵ Див.: Архив Юго-Западной России. - Ч. I, т. V - К., 1873. - С. 284-287.

⁶ Див.: Книга житий святых ... на три месяца четверте июнь, июль, август. - К., 1705. - С. 427-428.

⁷ Див.: В.Ясинский, архимандрит / Предисловие к читателю благочестивому // Книга житий святых ... на три месяца сентябрь, октябрь, ноябрь. - К., 1689. - С.2

КНИГОЗНАВСТВО КНИГОВИДАВНИЧА СПРАВА

Ганна Білоцерківська

ДРУКАРНЯ КУЛЬЖЕНКІВ

Однією з найцікавіших колекцій у Державному музеї книги і друкарства України є видання друкарні С.В.Кульженка, провідного поліграфічного підприємства Києва другої пол. ХІХ - поч. ХХ ст. Продукція друкарні, якій торік минуло 130 років, відзначалася високою якістю друку і культурою оформлення. Її власник мав природний художній смак, організаторські здібності та величезний практичний досвід.

Степан Васильович Кульженко народився 24 грудня 1836 р. в Києві. Вчився в одному з приватних, потім у Софійському духовному училищі. Залишившись сиротою, змушений був кинути навчання. В друкарні І.Вальнера він першим освоїв машину швидкого друку (єдину в Києві). З часом допоміг освоїти її лаврським друкарям. Пізніше працював у друкарнях А.Гаммершмідта, М.Сементовського, І.Давиденка. 16 серпня 1864 р. Кульженко придбав друкарню, відкрив і власну папірню.

У 1880 р. на Ново-Єлизаветській вулиці №4 (тепер Пушкінська) зводиться нова друкарня. Її фототипія доволі довго була єдиною для всього Південно-Західного краю і виконувала замовлення не тільки для Києва, а й для Одеси, Харкова, Полтави, Ніжина і навіть Москви. Кульженко видав розкішні видання, які отримали високі нагороди на Всеросійських виставках. Так, медалі: 1882 р. - велика срібна (Москва), 1886 р. - срібна і бронзова (Одеса), 1895 р. - срібна (Петербург, виставка «Печатное дело»), 1896 р. - перша золота і срібна (Нижній Новгород). 1890 р. - Почесний диплом 1-го ступеня (Петербург). На виставках експонувалися книги, альбоми, календарі, конторські книги, футлярні роботи, карти, репродукції, листівки тощо.

У 1897 р. С.Кульженко придбав університетську друкарню.

Його син Василь закінчив Лейпцігську Академію поліграфії, заснував київську школу друкарської справи, де читав лекції. З 1924 по 1934 р. викладав у Київському художньому інституті. Успадкував батьківську друкарню.

Фірма Кульженків випустила понад 1000 назв книг російською мовою з різних галузей знань. На поч. 60-х років ХІХ ст. Кульженки одними з перших розпочали видання української книги. Особливо славилися їхні мистецькі альбоми, зокрема альбоми українських народних візерунків, серед них «Український орнамент» Ольги Косачевої (Олени Пчілки, 1879). Мистецькі альбоми вирізнялися своїми вишуканими фоторепродукціями, наприклад, альбом «Київ тепер і прежде» М. М. Вашенка-Захарченка (1888, видано до 900-річчя Хрещення Русі), яким продовжувалася низка друків, присвячених минулому й сучасному Києву. Це і «Собор св. Владимира в Києве», «Гоголь на родині», «Сборник статей по поводу столетнего юбилея А.С.Пушкина».

До ХІ археологічного з'їзду (Київ, 1899) приурочено видання «Древности Приднпровья» з фотографіями пам'яток археології з відомої колекції збирачів старовини, меценатів Б.І. та В.М.Ханенків (шість випусків).

На Всеросійській виставці промисловості та сільського господарства (Київ, травень 1913 р.) було широко представлено і книгодрукування. Тут безпосередньо працювала школа друкарської справи. «Каталог отдела печатного и писчебумажного дела», надрукований учнями цієї школи, містить перелік експозицій верів виставки, каталог ретроспективних виставок російської художньої графіки 1888 - 1913 рр. (колекція В.С.Карповича) та каталог відділу друкованої книги, що діяв на вис-

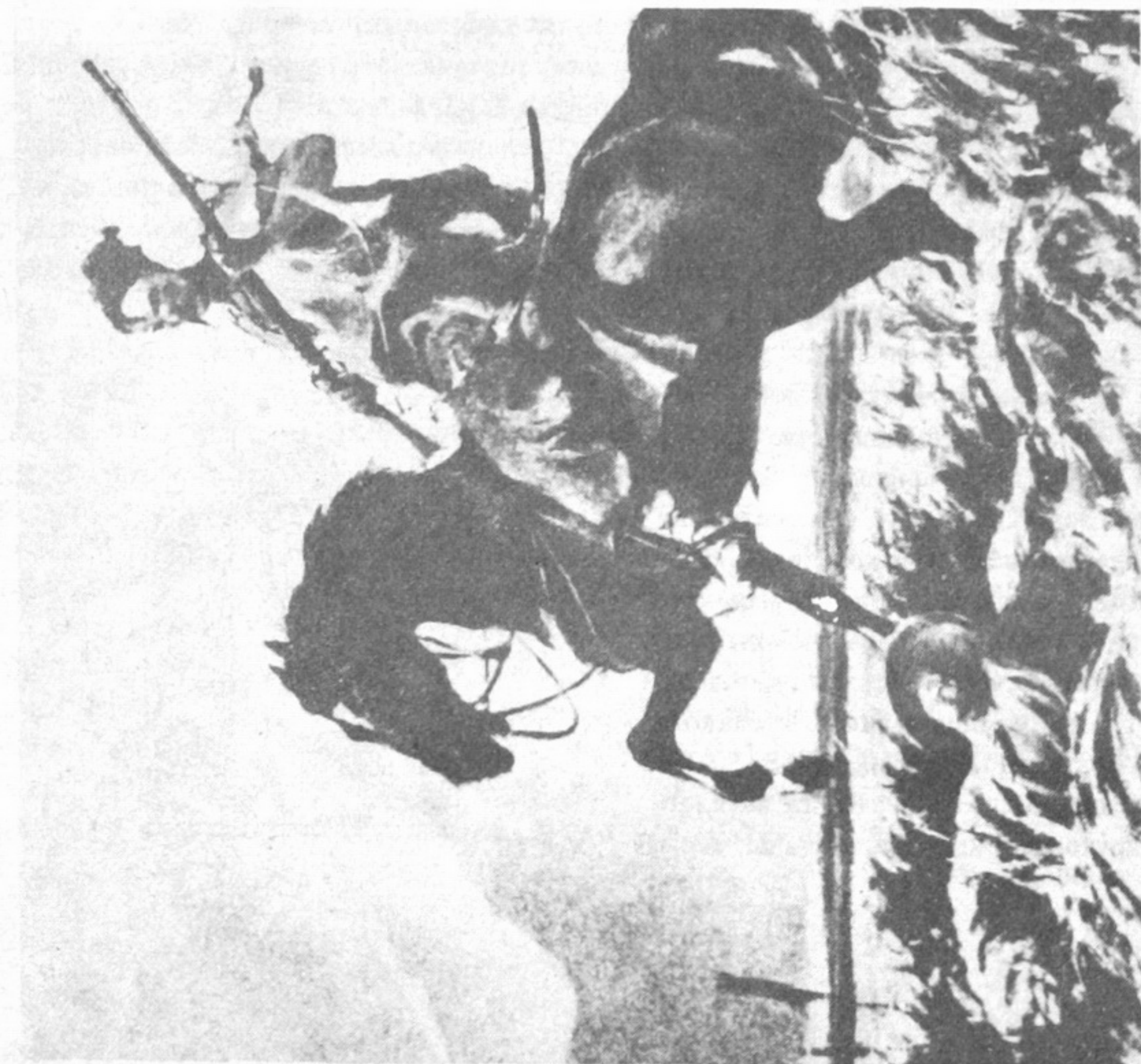
тавці. Поліграфічною довершеністю відзначалися не тільки альбоми великого формату, випущені друкарнею Кульженків, а й мініатюрні видання.

У 1909 - 1914 рр. В.С.Кульженко разом з мистецтвознавцем С.Яремичем видавав мистецтвознавчий журнал, що виходив під різними назвами: 1909 - 1910 рр. - «Искусство и печатное дело», 1911 - 1912 - «Искусство: живопись, графика, художественная печать», 1913 - 1914 рр. - «Искусство в Южной России». Авторами і членами редколегії (в різні роки) були: О.Бенуа, І.Габар, І.Каманін, П.Кустодієв, М.Біляшівський, М.Добужинський, В.Перетц, М.Петров, М.Реріх, Ф.Титов та інші видатні особистості.

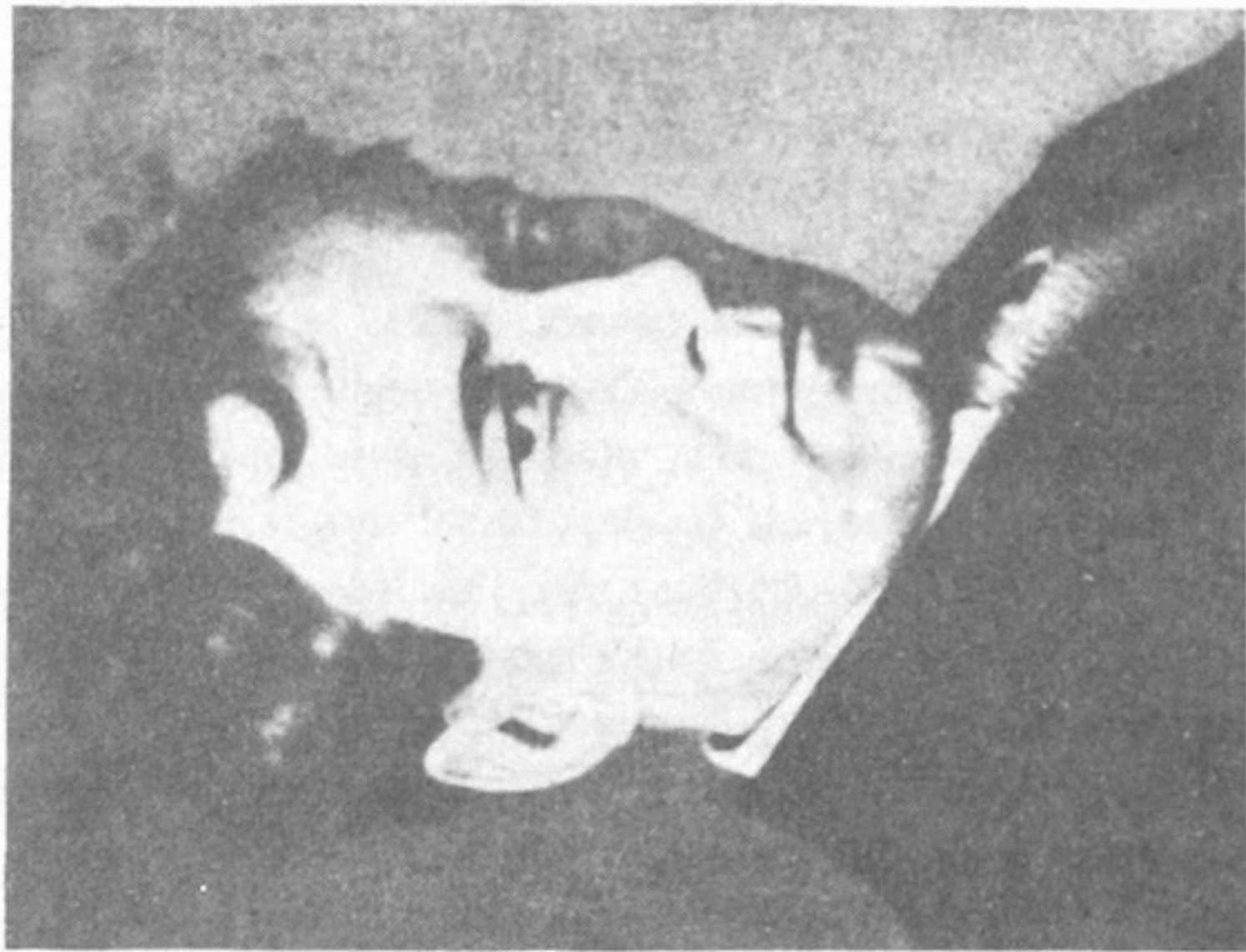
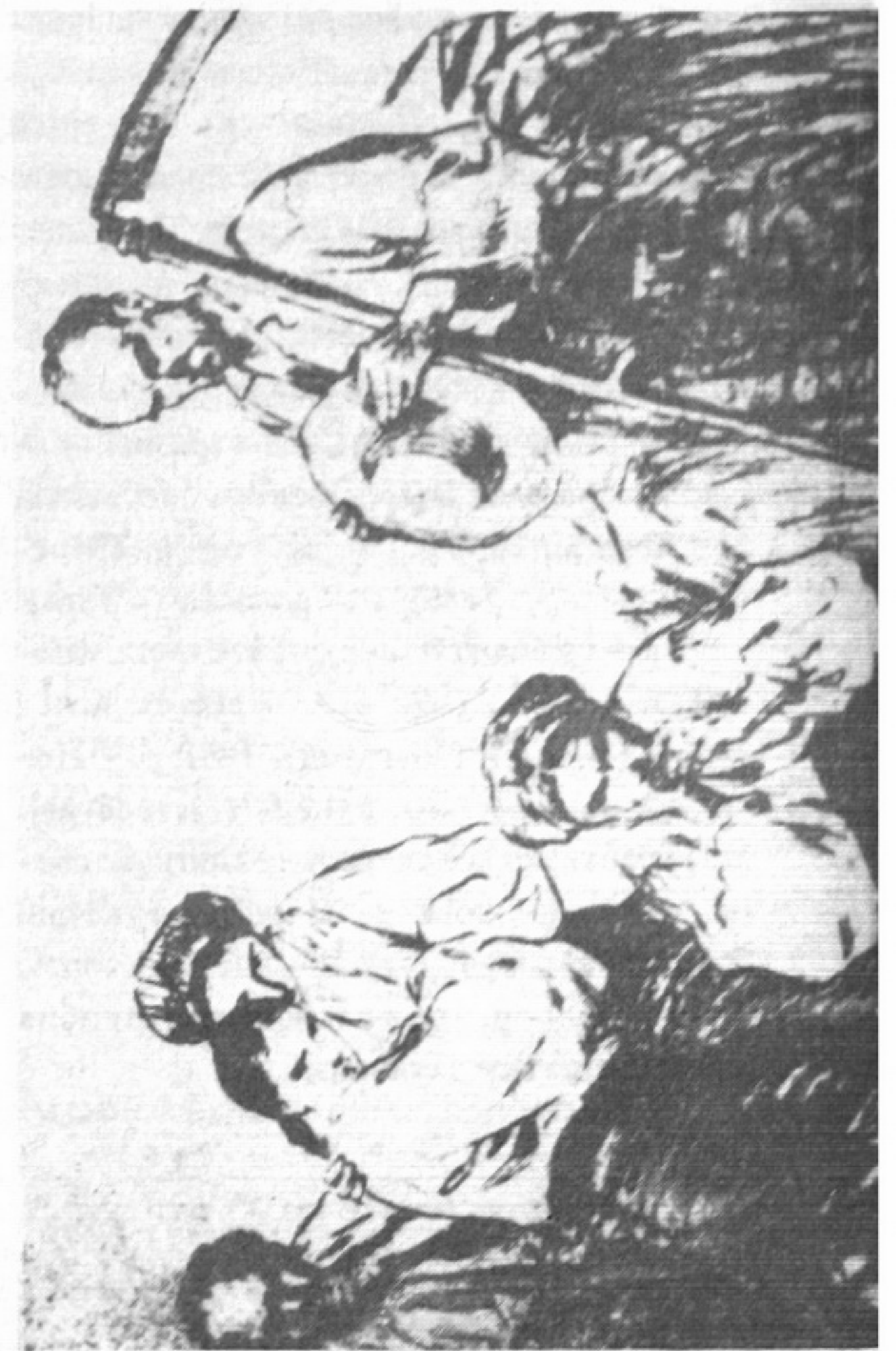
Кульженки - відомі свого часу меценати. Так, вони тісно співробітничали з Київським товариством грамотності і «видавали своїм коштом книги для народу за можливо дешево ціну...». Протягом 1897 р. було випущено низку брошур, підготовлених цим товариством, серед них - видання творів Т.Шевченка.

Звичайно, життя і діяльність батька й сина Кульженків, які внесли значний вклад у розвиток української друкарської справи, потребують глибокого наукового дослідження.

▲ Дума про козака Голоту.

НАРОДНИЙ ХУДОЖНИК УКРАЇНИ, ЛАУРЕАТ ДЕРЖАВНОЇ ПРЕМІЇ ІМ. Т.ШЕВЧЕНКА МИХАЙЛО ДЕРЕГУС-ХУДОЖНИК ДЕЛІКАТНИХ ТОНІВ І НАПІВТОНІВ. ОКРЕМУ, НАДЗВИЧАЙНО ЦІКАВУ СТОРІНКУ БІОГРАФІЇ МИТЦЯ СТАНОВЛЯТЬ ВИКОНАНІ НИМ ІЛЮСТРАЦІЇ ДО ВИДАНЬ ТВОРІВ Т.ШЕВЧЕНКА, Л.УКРАЇНКИ, М.ГОГОЛЯ, І.КОТЛЯРЕВСЬКОГО. КОЛПОРИТ СВІТЛОГО РАНКУ, КОЛИ ТІЛЬКИ БЛАГОСЛАВЛЯЄТЬСЯ ЗОРЯ, І НАДВЕЧІРНІ СУТІНКИ, І ВІДЧУТТЯ, ЩО МЕЛОДІЙНИЙ СПІВ УКРАЇНСЬКОГО СОЛОВ'Я НІБИ ПЛЕТЬСЯ З ПОЛОТЕН МИТЦЯ.

1 9 9 5

	СІЧЕНЬ	ЛЮТИЙ
П	2 9 16 23 30	6 13 20 27
В	3 10 17 24 31	7 14 21 28
С	4 11 18 25	1 8 15 22
Ч	5 12 19 26	2 9 16 23
П	6 13 20 27	3 10 17 24
С	7 14 21 28	4 11 18 25
Н	1 8 15 22 29	5 12 19 26

▲ Ясир гонять. Ілюстрація до роману Н.Рибачка «Переяславська Рада».

▲ Свекруха.
Марко Вовчок.

▼ Страта Остапа.
Ілюстрація до повісті М.В.Гоголя
«Гарас Бульба»

БЕРЕЗЕНЬ	
П	6 13 20 27
В	7 14 21 28
С	1 8 15 22 29
Ч	2 9 16 23 30
П	3 10 17 24 31
С	4 11 18 25
Н	5 12 19 26

ТРАВЕНЬ	
П	1 8 15 22 29
В	2 9 16 23 30
С	3 10 17 24 31
Ч	4 11 18 25
П	5 12 19 26
С	6 13 20 27
Н	7 14 21 28

ЛИПЕНЬ	
П	3 10 17 24 31
В	4 11 18 25
С	5 12 19 26
Ч	6 13 20 27
П	7 14 21 28
С	1 8 15 22 29
Н	2 9 16 23 30

ВЕРЕСЕНЬ	
П	4 11 18 25
В	5 12 19 26
С	6 13 20 27
Ч	7 14 21 28
П	1 8 15 22 29
С	2 9 16 23 30
Н	3 10 17 24 31

ЛИСТОПАД	
П	6 13 20 27
В	7 14 21 28
С	1 8 15 22 29
Ч	2 9 16 23 30
П	3 10 17 24
С	4 11 18 25
Н	5 12 19 26

КВІТЕНЬ	
П	3 10 17 24
В	4 11 18 25
С	5 12 19 26
Ч	6 13 20 27
П	7 14 21 28
С	1 8 15 22 29
Н	2 9 16 23 30

ЧЕРВЕНЬ	
П	5 12 19 26
В	6 13 20 27
С	7 14 21 28
Ч	1 8 15 22 29
П	2 9 16 23 30
С	3 10 17 24
Н	4 11 18 25

СЕРПЕНЬ	
П	7 14 21 28
В	1 8 15 22 29
С	2 9 16 23 30
Ч	3 10 17 24 31
П	4 11 18 25
С	5 12 19 26
Н	6 13 20 27

ЖОВТЕНЬ	
П	2 9 16 23 30
В	3 10 17 24 31
С	4 11 18 25
Ч	5 12 19 26
П	6 13 20 27
С	7 14 21 28
Н	1 8 15 22 29

ГРУДЕНЬ	
П	4 11 18 25
В	5 12 19 26
С	6 13 20 27
Ч	7 14 21 28
П	1 8 15 22 29
С	2 9 16 23 30
Н	3 10 17 24 31

▲ Ілюстрація до повісті М.В.Гоголя
«Зникла грамота».

▼ Смерть Нечая.
Ілюстрація до роману Н.Рибака
«Переяславська Рада»

Наталія Солонська **ГРИГОРІЙ
СКОВОРОДА**

Використано фотографії з книжкової виставки в ЦНБ «Григорій Сковорода», приуроченої до 200-річчя з дня смерті філософа.

Автор на основі вивчення кола читання Григорія Сковорода, що є самостійним дослідженням, робить спробу показати творчу лабораторію мислителя, однією з надзвичайно важливих складових якої є книга, узагальнити висловлювання філософа щодо книг.

Думкою про свободу (de Libertate) пройнята вся творчість видатного українського філософа Григорія Сковорода (1722 - 1794). Він належить до когорти тих мислителів, яким вдалося створити свою філософію. Григорій Савич дав світові свою неповторну оригінальну сквородинську філософію. Він появився на світ* за два роки до того, як гетьман України Павло Полуботок помер у Петропавлівській фортеці.

Правобережжя України страждало від утисків поляків, південь - від турецько-татарських набігів. Запорозька Січ, Слобожанщина і Гетьманщина були складовими частинами Росії.

«А козаків далі посилено великими партіями на далекі роботи, де вони гинули, як мухи, від тяжкої і непривичної роботи, від незвичайного повітря і страви», - наголошував Михайло Грушевський в «Ілюстрованій історії України». «І далі нищилося козацтво всякими роботами»... «Страшенна руїна нависла над Україною і люди вже не знали звідки сподіватися рятунку». (Там само).

Г.Сковорода. З картини невідомого художника

Зміцнювалися пута кріпацтва. Зростала розкіш козацької знаті. А родина Сковорода на цьому тлі виглядала зовсім бідно. Зрозуміло, що малий Григорій не міг не відчувати тої явної відмінності.

«Нові великоруські правителі, - підкреслював М. Грушевський, - не приносили ніякого порядку ані полекші народів, навпаки, ще більше кривд, насильства і всякого обтяження народів прибувало, і всі жалували, що нема кому за народ, за Україну стати - нема голови, нема гетьмана»*.

Григорію минуло лише дев'ять років, коли померла найдорожча йому людина - батько, що надзвичайно вплинуло на його характер, долю, духовний світ. Він замкнувся, став майже відлюдьком.

Народжений хоч і не маєтним, але вільним, Сковорода прагнув незалежності і в особистому житті, і в творчості. Його ідеї теж були вільнолюбними і мали підтримувати в оточуючих бажання свободи.

Безперечний інтерес для дослідників становлять витoki творчості Сковорода, процес формування його особистості. Важливе місце в цьому посідають книги, коло читання. Григорій Савич був глибоко освіченою людиною. Досконало володів багатьма мовами, ґрунтовно знав римську філософію і літературу. За інтелектом набагато випереджав свій час. Через це був приречений на самотність і нерозуміння суспільства. Не можна сказати, що він не тягнувся до людей чи не прагнув дружби. Втім, єдиним другом, порадником і певним віддзеркаленням його внутрішнього світу, були, на нашу думку, книги. З книгою і тільки з нею був він самим собою, адже

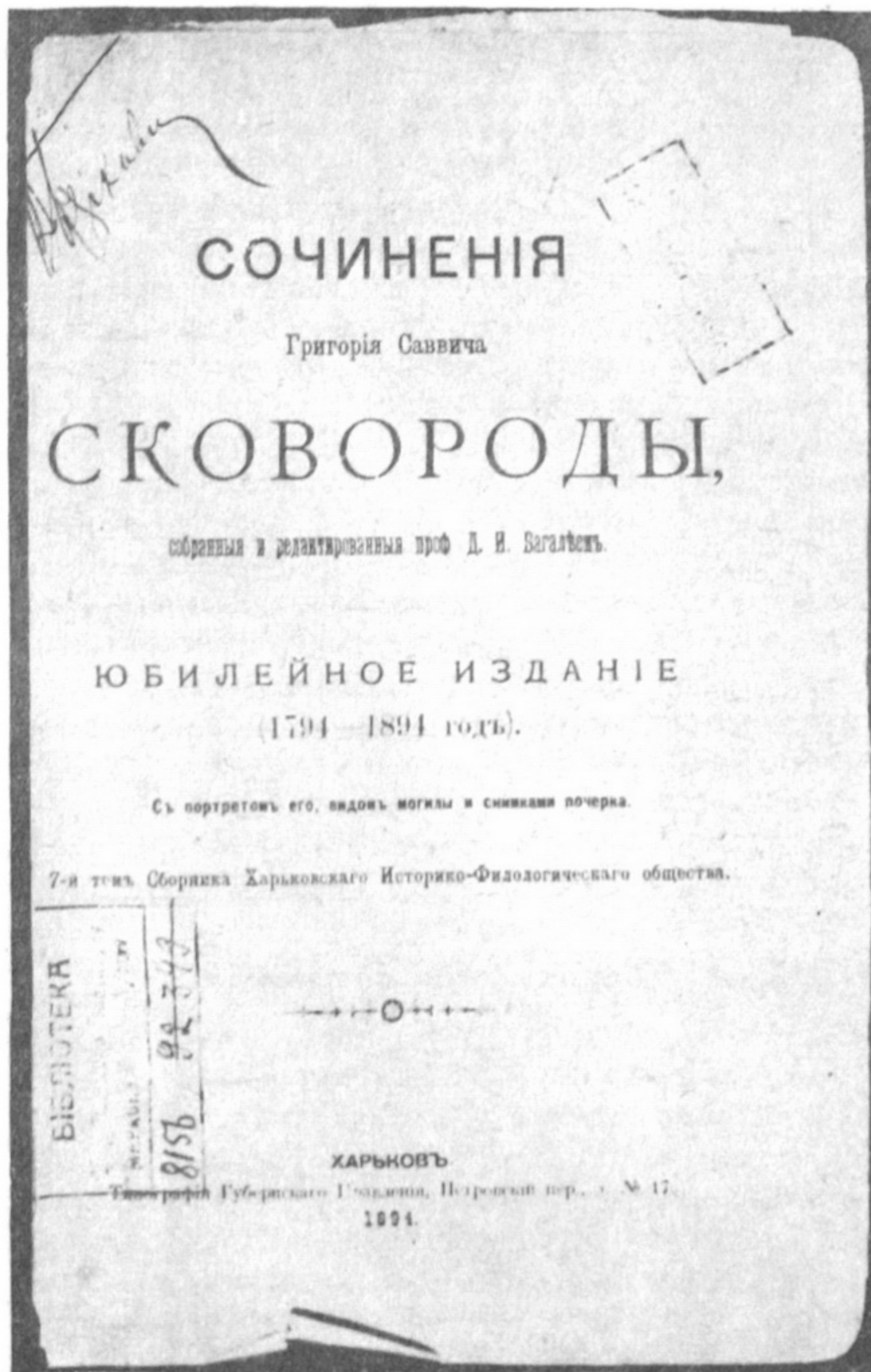
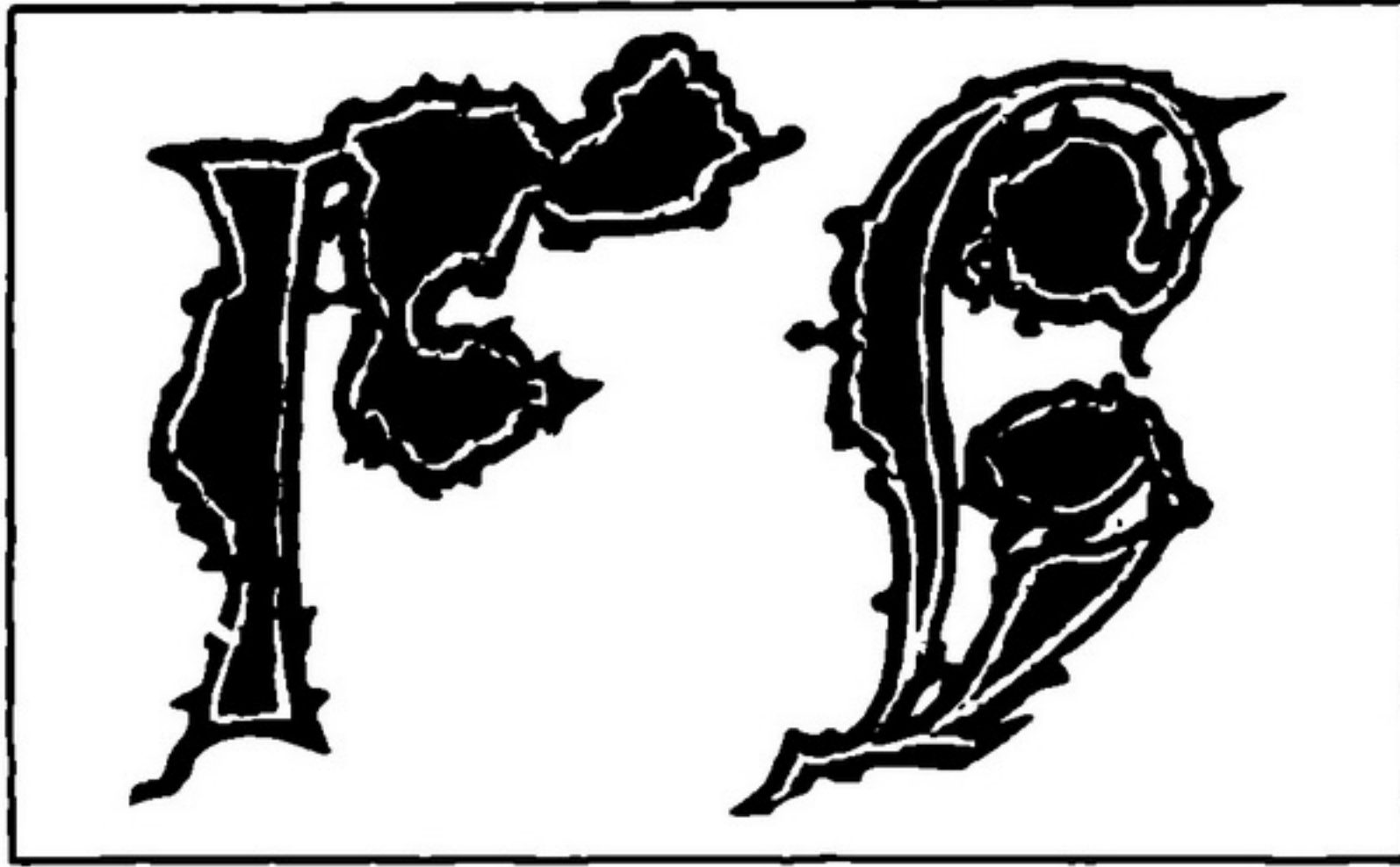
* З цього роду по материнській лінії походив видатний філософ Володимир Соловйов.

© Солонська Наталія Гаврилівна, Київ, 1995

* Подано за сучасним правописом.

людина читає тільки те, що дає їй насолоду, духовно збагачує. Йому, як і Аврелію Августині, хтось ніби казав: «Візьми і читай» (Сповідь. Кн. 8. XII, 29).

«Яка користь читати многі книги і бути беззаконним? - писав він в «Убогому Жайворонку». - Єдину

книгу, і досить. Роздивися на світ цей. Глянь на рід людський. Він же єсть книга, книга ж чорна, що містить біди всякого рода, як хвилі, що постають безперестанно на морі. Читай її. Завжди і повчайся...» Філософ підказував нам хід своїх думок, давав поштовх до розгадки суті свого життя.

Однією з перших його книг, найімовірніше, був «Часослов», який вивчався тоді в школі. В 16 років (за іншими джерелами в 12) перед юнаком відкрилися двері Києво-Могилянської академії, а водночас і її

духовні скарби. Відомо, що цей заклад у 1837 р. було перетворено на Духовну академію. Певна частина фонду її бібліотеки зберігається нині в ЦНБ ім. В.Вернадського. Отож, безперечно, там чимало книжок, яких торкалася рука Сковорода, які він читав. Символічно, що книгозбірня в академії розміщувалася над трапезною. Духовне вище і за хліб насущний.

«Одне мені тільки близьке, вигукну я: о школо, о книги!» - узагальнить Сковорода пізніше.

Ідеї молодого Сковорода формувалися на кращих зразках античної літератури, яка надихала його все життя. В античності вбачав ідеал духовності, краси, витонченості. Хоча «світські книжки безсумнівно сповнені всякої корисності та краси», «найправильнішим я вважаю здобути друзів мертвих, тобто священні книги», - признавався він.

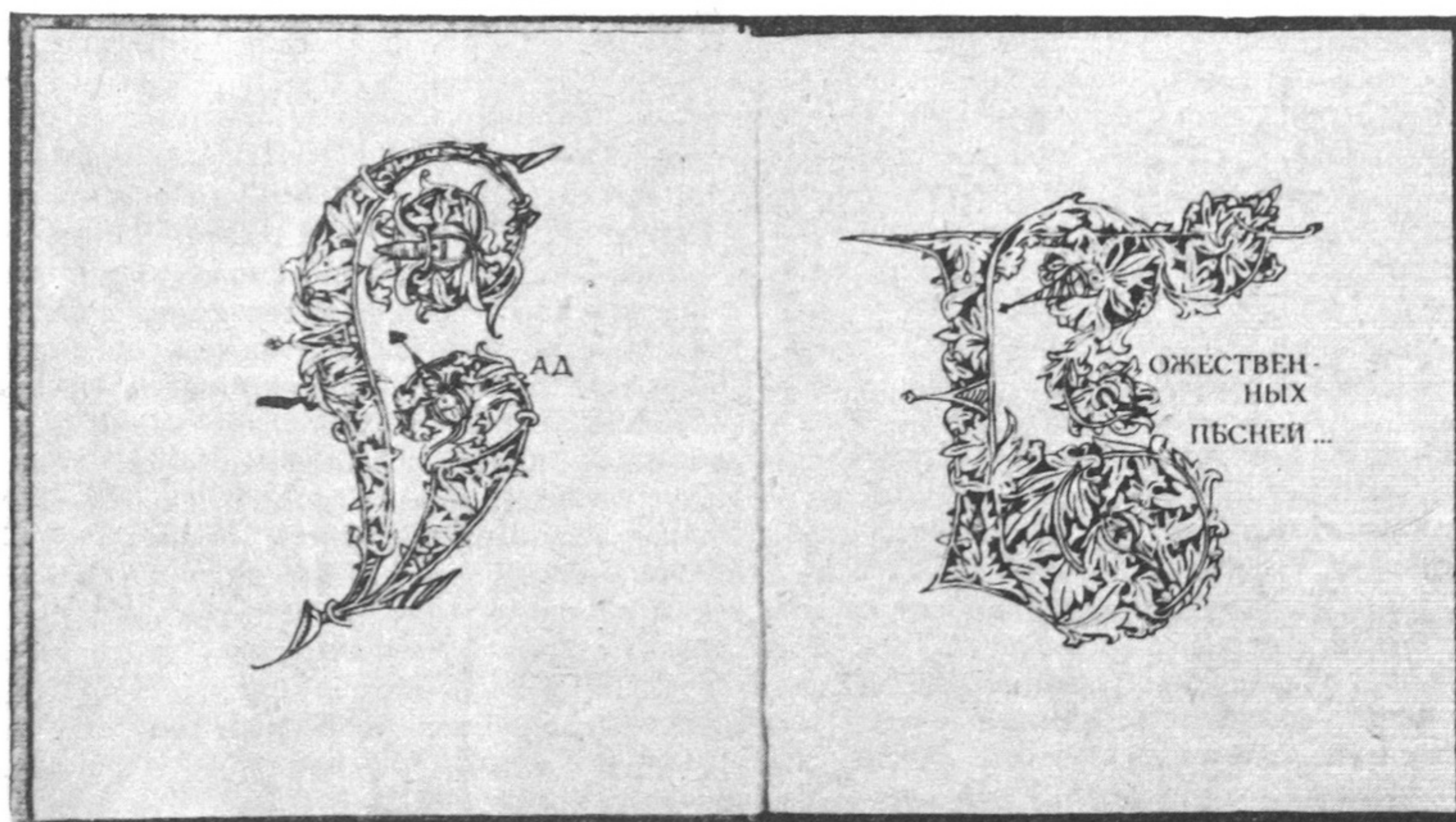
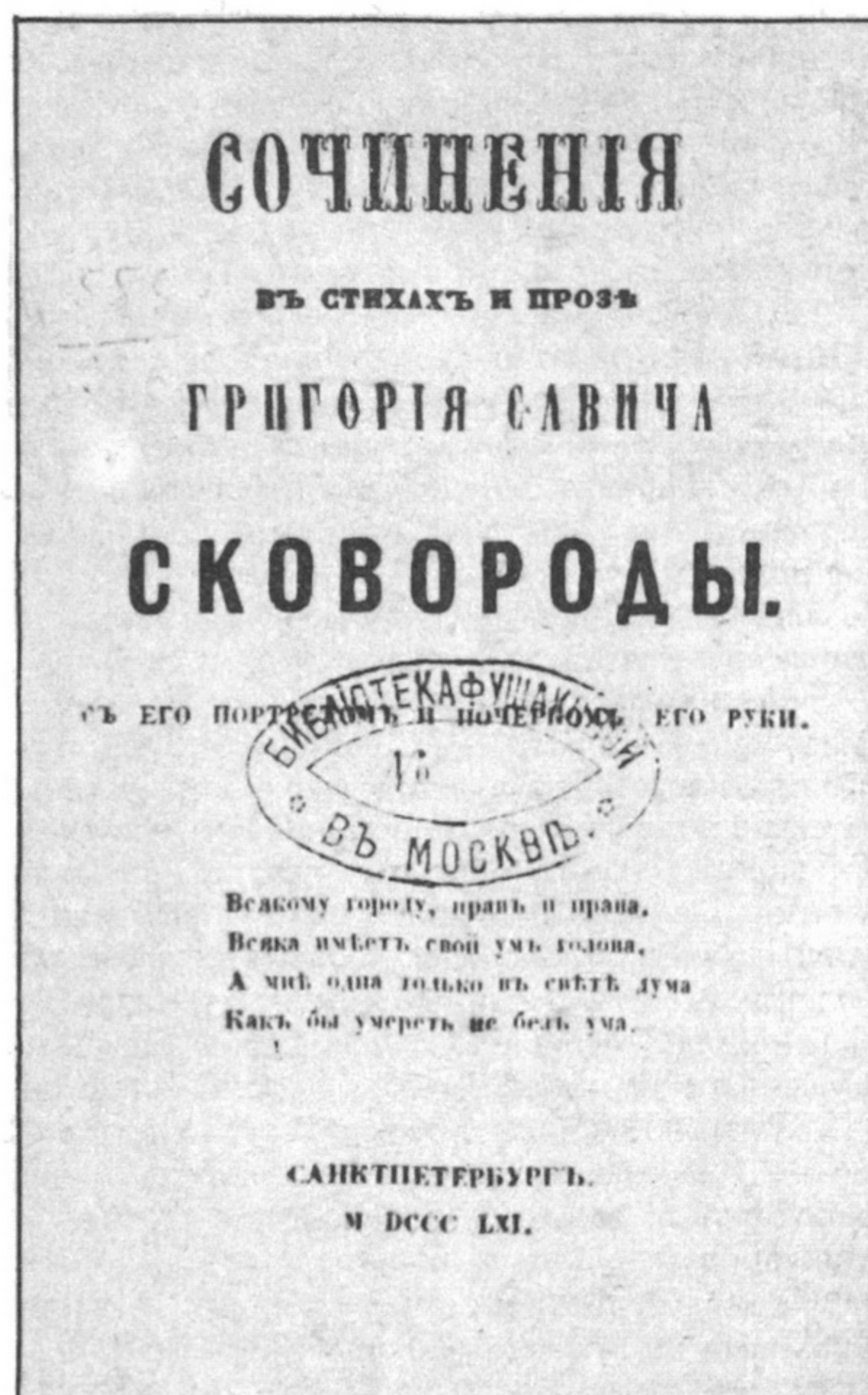
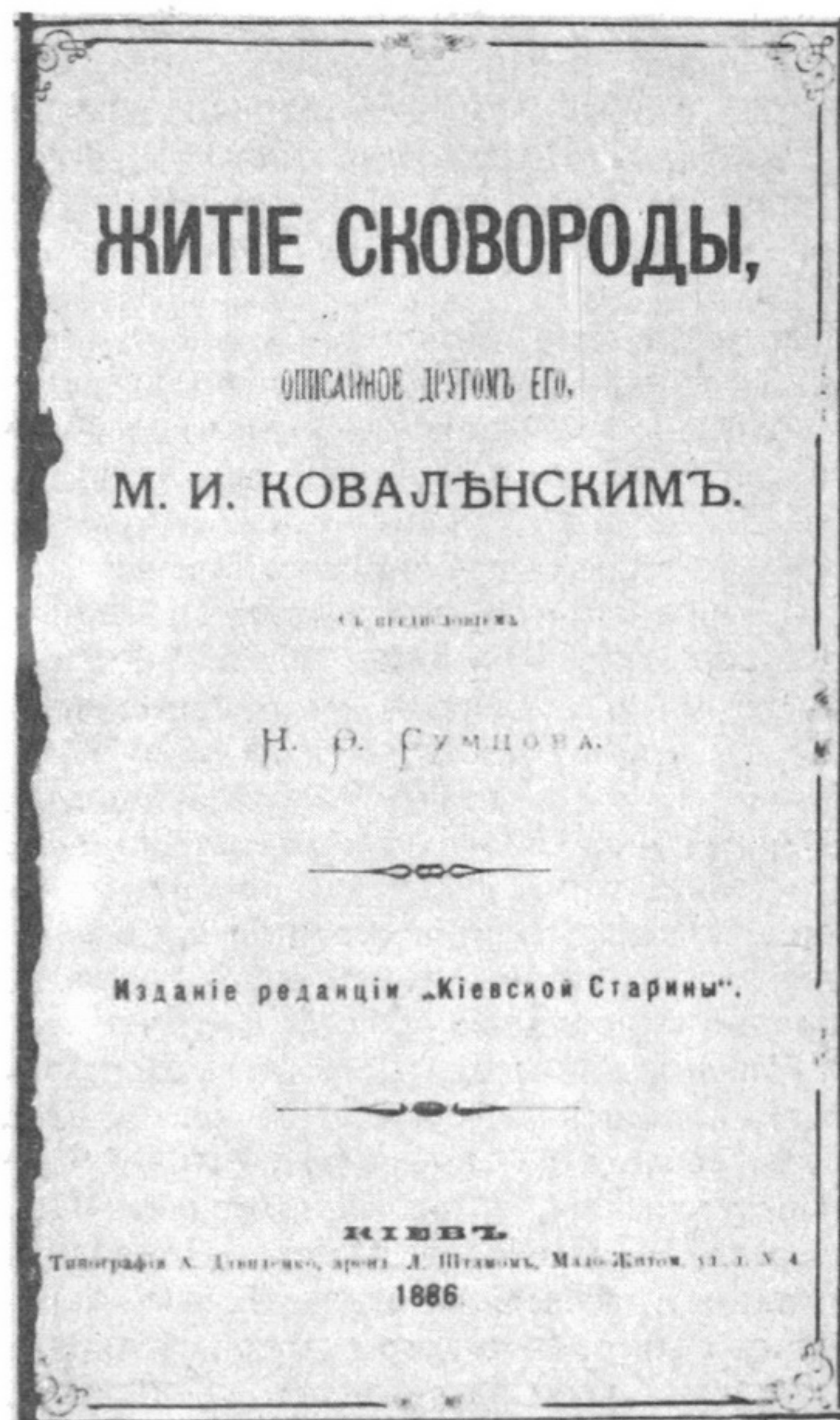
Досконало вивчав Сковорода збірки емблем і символів, якими пройнята його філософія. Особливо вразив його образний світ «Іфіки-ієрополітики» (1712). Він навіть перемальовував деякі символи (на сторінках рукописів залишилися 16 зображень). «У цих природобленнях, - підкреслював Д.Чижевський, - Сковорода йде за улюбленими в XVI - XVIII вв. на Заході і на Україні збірниками «емблем» (Alciatus, Camerarius, Yaenus, Boschius тощо)». Перебуваючи в Петербурзі на службі в імператриці Єлисавети як співак придворної капели, він знайомиться з книгою «Symbola et emblemata selecta» (збірник емблем та символів). Безперечно, знав «Євхаристіріон» (панегірик в образах давньогрецької міфології)). Пізніше свого «Наркіса» він теж запозичить з грецької міфології.

Як гадається, глибокий вплив справив на нього Сократ. «Скоріше він (Сковорода. - Н.С.) український «досократик», - зауважував Дмитро Чижевський. З роками образ грецького мудреця не потьмянів, а навпаки, став неперевершеною висотою. Переосмислюючи життя титана людської думки, Сковорода, по суті, взяв його за взірць.

Сократ письмово не оформлював своїх концепцій, а Сковорода хоч і фіксував (листи до друзів, літературні

твори), видавати їх не прагнув, а передавав близьким людям на збереження. Попри таку форму поширення, його праці були надзвичайно популярні серед різних верств населення. І це явище можна порівняти хіба що з популярністю творів знаменитого Вергілія, твори якого теж переписувалися в народі від руки і були відомі ледь не в кожному домі.

І якщо діалектика Сократа за формою є іронія і майевтика, то філософія Сковороди, його творчість

пройняті, часом, м'яким з відтінком печалі гумором, інколи - сплесками ядучої критики чи гоголівською посмішкою «в усі», певною мірою задержуватістю і спокійною розважливістю.

Сковорода, наслідуючи Сократа, як і стародавній мудрець хотів бути вільним у всьому, не схиляв голови перед глупотою. Проте буквально як філософ нікого не наслідував. Всотував і переосмислював.

Під час поїздки з Г. Вишневським до Угорщини він знайомиться з книжками, яких не було в Україні. Це вже роки самоосвіти. В.Ерн підкреслював його самостійність і тонкий смак у виборі письменників античного світу, теології й представників християнської філософії і наголошував, що вся «наука Сковороди є органічним синтезом Платона з Біблією». О.Єфименко бачить вплив Спінози, дехто - схильність до містицизму, інша група дослідників звужує його науку до виразу: вся його філософія - релігія, і навпаки.

«Думка про Бога, - не можна не погодитися з Д.Чижевським, - навпаки, кликала його (Сковорода. - Н.С.) до вічного, єдиного правдивого блага, усвідомлюючого, усе сповнюючого, і змушувала його скористати з усього знаряддя Божого, щоб змогти протистояти хитростям лжемудрості».

Вольтер вважав: «Філософ, що визнає Бога, володіє безліччю можливостей, тотожних упевненості, в той час як в атеїста залишаються самі сумніви»...

На думку Д.Чижевського, «Біблія та антична філософія - джерела, в яких він (Сковорода. - Н.С.) шукає образного наглядного розкриття правди». «На запитання губернатора Щербініна, чому навчає Біблія, Сковорода відповів: «Пізнати серце людини; поварені книги вчать як задовольнити шлунок, псові як звірей ловити, модні як вбиратися, Біблія ж навчає як облагородити серце людини». З погляду Дмитра Багалія, «для нього (Сковороди. - Н.С.) Біблія це більше навіть, ніж свята книжка, це, можна сказати, єдина книжка пізнання, це сам Бог, що говорить тут до людей живою мовою». Зауважимо, що й тут Сковорода не виявляв однобічності: він не тільки не повстає проти світських книжок, а з пошаною говорить про них: «Я наук не ганьблю, - говорить він, - і хвалю останнє ремесло, одне те негарзд, що на них покладаючи надію, не звертаємо увагу на найвищу науку - про царство Боже в нас». Сковорода підкреслював: «Світські книжки, без сумніву, повні всякої користі та краси. Але коли вони б запитали Біблію: для чого самі перед нею і десятої долі честі та ціни не мають, для чого їй будують вівтарі та храми, і сама не знаю, відповіла б вона. Я складаюся з тих же слів та розмов, що й ви, до того значно гірших та варварських. Але на несмачних водах моєї розмови, мов у верцадлі, боголіпно сяє невидиме, але пресвітліше око Боже, без якого вся користь порожня, а краса мертва». А от ще. «Біблія, - казав він, - вчить тільки богопізнанню, цебто найголовнішому, без чого ніхто не може обійтися. Ось у цьому її універсальний характер, вона потрібна всім разом і кожному зокрема». І зазначав: «Хто багато священних книжок прочитав, у того в серці неста пиха і сластолюбство».

Для пізнання особистості Сковороди, розуміння його світогляду, світосприйняття цінні такі його вирази: «Біблія є наш верховодний друг та ближній, бо веде нас до того, що є єдине найдорочче та найулюбленіше. Вона є заповіт, що залишили для нас прадіди, заповіт, що ховає скарб боговбачання. Боговбачання, віра, страх Божий, премудрість - є одне й те ж. Все щира

премудрість». І далі. «Простіть, друзі мої, мені мою надзвичайну прихильність до цієї книжки (цебто Біблії). Визнаю мою палку пристрасть. Правда, що з дитинства таємна сила приваблює мене до навчальних книжок і я їх більше за всі люблю: вони лікують та веселять моє серце, а Біблію почав читати коло 30 років від народження, але ця найкраща для мене книжка над усіма моїми полубовниціями (цебто іншими любимими книжками) справила перемогу, давши задоволення моїй довгочасній алчбі та жаді хлібом та водою, солодшого меду та сота Божої правди та істини і я почував особливу мою до неї природу».

Цікавою є і така думка мислителя. «Сонце всіх планет і цариця - Біблія - з тайнотворених картин, притч і подобищ склалася. Вся вона ліплена з глини, але в сю глину вдихнутий дух життя і ховається мудрість усього смертного. Відобразити, приєднати, уподобити - означає те саме».

Він критикував деякі її положення, але був при цьому людиною глибоко віруючою. І щоб спокутувати цей свій гріх перед Богом хоч якоюсь мірою і перебрав на себе роль християнського проповідника. *Neto nisi credit nisi vollens* *.

Кохався в поезії, зокрема Андреаса Гріффіуса та Гофмана фон Гафмансвальдау, вивчав трагедії Каспара фон Лоенштейна, поезії пієтистів**, Еразма Роттердамського («Похвала глупоті»), Яна Амоса Коменського («Велика дидактика», «Відкриті двері до мов», «Материнська школа» та ін.), Йоганна Шефлера, Шнаделя («Острів Фельзенбург, або Чудесні долі кількох мореплавців»), А.Г.Франка, філософські твори, стародавні книжки, перечитував літературу перших століть християнства, ранньої патристики, де Біблія розглядалася з алегорично-символічних позицій. Читав Платона («Гіппій більший», «Філеб», «Держава»), Плутарха («Порівняльні життєписи», «Перикл», «Максим», «Про упередженість Геродота»), Сенеку («Про гнів», «Про короткочасність життя», «Про милосердя», «Про стійкість мудреця», «Про щасливе життя», «Природничонаукові питання», «Медея», «Федра», «Едіп», «Агамненон»), Діонісія Ареопагітського («Ареопагітики»), Арістотеля («Органон», «Метафізика», «Політика», «Економіка»), Епікура («Про богів», «Про кінцеву мету», «Про долю»), Августина («Сповідь»), Аввакума («Життя»), Лукреція («Про природу речей»), Демосфена, Марка Аврелія («До самого себе»), Цицерона («Про оратора», «Про природу богів», «Про державу», «Про закони», «Тускуланські бесіди»), Григорія Великого, Іоанна Златоуста, Климента Александрійського, Максима Сповідника, Філона, Лукіана, Горація («Пісня вікового свята», «Оди», «Сатири», «Послання»), Вергілія («Буколіки», «Георгіки», «Енеїда»), Тацита («Історія», «Аннали», «Літописи»), Теренція («Євнух», «Дівчина з Андроса»), І.Гізеля («Синопис», «Твір на всю філософію», «Філософські аксіоми», «Мир з Богом людині») та ін. Переклав «Книжечку Плутархову про спокій душі» та «Про старість» Цицерона.

Грецькі та римські письменники, Філон та отці церкви, як вважав біограф Сковороди М. Ковалинський, були найулюбленішими. Він знав напам'ять чимало творів Горація, дещо органічно вплелася потім у власні вірші. «О бібліотеко, ти о неможливим книги чтами», - підкреслював Сковорода.

* Ніхто не вірує, крім того, хто бажає (лат.)

** Школа, заснована Ф.І.Шпіннером

З 1759 р. він викладає піітику в Харківському колеґіумі. Основним фондом бібліотеки установи була приватна книгозбірня відомого письменника Стефана Яворського (твори «Згода», «Сатир», «Відмова грецьким послам», «Камінь віри»). Можна припустити, що Сковорода читав твори Роджера Бекона («Великий твір», «Новий Органон»), Декарта («Міркування про метод»), Гассенді, Баумейстера, Пурхочія, Пуфендорфа, Вольтера («Філософські листи», «Трактат з метафізики», «Філософський словник»), Діогена, Софокла («Едіп-цар», «Антигона», «Електра»), Флавія, Я. Кохановського та ін. Утім, «не розум від книжок, а книжки від розуму», - наголошував Сковорода.

Період викладання в колеґіумі відзначений твором філософа «Вхідні двері до християнської доброчинності для молодого шляхетства Харківської губернії».

1766 р. - переломний, коли Григорій Савич доходить жорсткого висновку, що «світ - це загорожа для дурнів і балаган пороків». Перед ним постав вибір: бути викладачем у якомусь навчальному закладі чи священнослужителем, одним з багатьох, або (для чого мав світлий розум, ерудицію, талант) шукати безсмертя, слави у віках. Він обрав останнє. Відтоді життя у мандрах. Не мав постійного притулку, хати, сім'ї. Важкий шлях. Але то був його шлях. Сковорода вирізняється на тлі XVIII ст. як неординарна особистість, що кинула виклик ... самому собі. І - перемогла. Перемогло духовне над тілесним. За велінням серця піде Сковорода з торбинкою за плечима, зі своєю подорожньою бібліотекою в одному томі, - Біблією, - відправиться мандрувати тернистими шляхами України. (Згадаймо знаменитого римського сатирика Лукіана, який теж не розлучався з Біблією і Платона, котрий багато подорожував). Чому пішов таким складним шляхом, сповненим труднощів, чому сам себе прирік на страждання? А ось, на наш погляд, і відповідь. «Кожна людина - актор у п'єсі, - писав він, - в якій доля розподілила всі ролі: наш обов'язок зіграти свою роль гідно, якою б вона не була». Григорій Савич вибрав роль мандрівного філософа, в ній ніхто його досі не перевершив, мабуть, уже й не перевершить, при всій повазі до його філософії, так ніхто і не пішов цим шляхом.

Сковорода віддає перевагу простоті нравів, славить радість простого щастя бідняка, зневажає зажерливість багатіїв, хоч і не проймається політикою. Він, по суті, втілює в життя концепцію Сенеки, що людина має шукати щастя не в матеріальних благах, а в собі самому. Втім Сенека, як відомо, діяв усупереч власним словам і накопичив величезні багатства (оцінювалися в 150 млн. крб. золотом). А Сковорода був бідним, як євангельський Лазар. Єдиним багатством Сковороди були його твори. Філософ за 28 років, проведених у мандрах, написав 18 творів і зробив 7 перекладів з латини: «Сад божественних пісень», «Начальна дверь ко християнському добронравію», «Наркис», «Асхань», «Байки харківські», «Буквар світу», «Ікона Алківіадська» («Ізраїльський змії»), «Жена Лотова», «Брань архистратига Михаїла з сатаною», дві проповіді та ін. «Діалог. Ім'я йому - Потоп зміїний» - остання праця Сковороди, в якому відбивається філософська концепція про три світи: макрокосмос, мікркосмос, світ символів, тобто світ людини та створений нею символічний світ Біблії.

Що ж читав, мандруючи? Тепер важко сказати. Книжки, йому, приміром висилали Ковалинський та його дружина, деякі інші знайомі та друзі. До того ж,

Сковорода жив у різних людей, не працюючи в державній установі, не маючи засобів до існування. У «Державі» Платон пише: «Неприродно... щоб мудреці оббивали пороги багатіїв». Отож, ці доброчинники, власне кажучи, меценати, надали Григорію Савичу можливість творити як філософу, як письменнику. То були освічені для свого часу особи, які, звичайно, мали й приватні бібліотеки, й виписували літературу зі столиці, навіть з-за кордону. Зрозуміло, для власних потреб і відповідно до особистих смаків. Отже, коло читання Григорія Савича обмежується. Недоступними стають для нього і нова наукова література, нові праці сучасних йому мислителів, досягнення новітньої філософської думки. Він, фактично, переключається на процес переосмислення набутих раніше знань. Ми не можемо закинути йому у зверхності. Сковорода не вважав себе надлюдною: це не відповідало християнській моралі. Скорше, це було переконання, що самопізнання, самозаглиблення, вивчення свого серця, щодо якого мав свою філософію, приведе його до суцільних істин.

За О.Я.Єфименко, «він сам собі предок: недурно ж він писав свої твори на пасіках і тільки випадково користуючися книжками в деяких книгозбірнях, а маючи при собі невеличку збірку книжок з Біблією на чолі. Тут (а не де-інде) і центр його філософської релігії, і єдине основне джерело для його міркувань».

М.Ф.Сумцов вважає його не першим паростком, а останньою розкішною квіткою старого життя й світогляду українського народу.

Книги філософа не були надруковані за його життя. Взагалі твори Сковороди, розкидані «по людях», збереглися чудом. Деякою мірою це нагадує історію зі спадщиною Арістотеля. Після його смерті вона перейшла до Теофаста, потім - до Нелея. До I ст. н.е. книги пролежали в підземному книгоховищі (друзі Варсави теж переховували його твори, але десь на горищах), потім потрапили до бібліотеки Апеллікона Теоського, що в Афінах. Утім, ці неординарні постаті ми, зрозуміло, не порівнюємо. Через 65 років після смерті Григорія Савича перше видання його творів здійснив у Петербурзі І.Лисенков. Філософські праці Сковороди повним виданням вийшли тільки через 100 років по його смерті у виданні Харківського історико-філологічного товариства. До 250-ліття від дня народження філософа було видано «Григорій Сковорода. Вибрані твори» (В 2 т. - К.: Дніпро, 1972). Український науковий інститут Гарвардського університету, Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України видав праці Г.С.Сковороди в двох томах (1994) сучасною мовою.

Інтерес до творчості Григорія Савича не меншає. Навпаки. Нові покоління продовжують ламати голови над його закодованою філософією, його творами, що приховують ще чимало таємниць. Він посилав сигнали-думки через віки. І вони були вловлені. Візьмемо, приміром, хоча б симфонію «Григорій Сковорода» геніального Павла Тичини, який писав її протягом 20 років і так само, як і мандрівний філософ, зашифровував свої думки. Один з недавно віднайдених варіантів цього непересічного твору ще жодного разу не був надрукований.

А сама книга життя Григорія Савича Сковороди ще далеко не прочитана. Проте присутність його, першого українського філософа, і досі відчувається, як писала, О.Єфименко, на нашій землі.

Еразм Роттердамський (Герхард Герхард (1468 - 1536)) - один з провідних представників гуманітарної думки XVI ст.

Ян Амос Коменський (Komensky) (1592 - 1670) - чеський письменник, видатний педагог. Фундатор ідеї загального навчання рідною мовою, розробник єдиної шкільної системи.

Йоганн Шефлер (1624 - 1677). Псевдонім - Ангелус Сілезус. Послідовник Якоба Беме. Розглядав світовий діалектичний процес як нескінченний діалог «Я» людини і космічного божественного «Я».

Плутарх (прибл. 45 - бл. 127 до н.е.) - грецький історик і письменник, філософ-мораліст. Походив зі знатної і багатії родини. До наших днів дійшли 154 твори: моральні трактати та історичні біографії.

Платон (428 / 427 - 347 до н.е.) - видатний філософ давньої Еллади. Засновник філософської школи (397), знаної під назвою Академії.

Сенека Луцій Анней (бл. 4 до н.е. - 65 н.е.) - філософ і письменник. Народився в Іспанії, вихователь Нерона.

Сократ (469 - 399 до н.е.) - давньогрецький філософ. Син каменяр Софроника, за походженням з афінського дому Алопека.

Арістотель (384 - 322 до н.е.) - найвидатніший з давньогрецьких філософів, учень і супротивник Платона. Мав енциклопедичні знання. Народився в Стагирі. Засновник формально традиційної логіки. Мав власну філософську школу.

Епікур (342 / 341 - 270 / 271 до н.е.) - засновник філософської школи в Афінах, послідовник Демокріта. Прихильник атомістичного матеріалізму. Написав близько 300 праць. До нас дійшли, завдяки Діогену Лаєрцію, три послання Епікура - до Геродота про природу, до Піфокла про небесні явища і до Менекея щодо способу життя.

Діонісій Арсопагітський. Його вчення про Бога надзвичайно вплинуло на філософську думку Візантії та Західної Європи.

Аввакум Петрович (1620 або 1612 - 1682) - засновник старообрядництва, ідеолог розколу в православній церкві, письменник.

Тит Лукрецій Кар (бл. 95 р. - 51) - представник школи Епікура. Антирелігійний мислитель. Розділяв «душу» і дух, або розум. Життя обмежував земним існуванням. Його поема «Про природу речей» - справжня енциклопедія епікуреїзму.

Демосфен (бл. 384 - 322 до н.е.) - афінський оратор. Публіцист. Підняв греків проти македонців. Закінчив життя самогубством, прийнявши отруту.

Григорій Великий Ніський (бл. 335 - прибл. 394) - теолог, філософ-платонік, єпископ м. Ніса. В антропології виходив з органічної єдності людства як певної колективної особистості.

Марк Аврелій (121 - 180 н.е.) - представник пізнього стоїцизму. Римський імператор (з 161 р.) з династії Антонінів. Філософська праця «До самого себе». Автор збірника афоризмів у 12 книгах.

Філон Іудей (бл. 20 до н.е. - прибл. 49 н.е.) - автор численних творів, написаних чудовою класичною грецькою мовою. Робив спробу сумістити Ветхий Завіт з ідеями грецької філософії. Висхідний пункт учення - Бог.

Ориген (185 - 253) - представник александрійської школи.

Квінт Гораций Флакк (65 - 8 до н.е.) - видатний римський поет. Різноманітна тематика творів: соціальні мотиви, любовні й побутові сцени, оди, сатири.

Публій Вергілій Марон (70 - 19 до н.е.) - великий римський

поет. Нар. в с. Анди, що біля Мантуї. Його вірші були надзвичайно популярні. Писалися на домашньому начинні, на стінах, на творах мистецтва, вивісках.

Публій Корнелій Тацит (120 - 55 до н.е.), народився в Умбрії. Один з найталановитіших істориків давнього світу.

Теренцій Публій (бл. 195 - 159 до н.е.) - римський комедіограф.

Марк Туллій Ціцерон (106 - 43 до н.е.) - представник еkleктизму, римський оратор, філософ, державний діяч, теоретик риторики, класик латинської філософської і художньої прози.

Роджер Бекон (1214 - 1292) - один з найвідоміших мислителів європейського середньовіччя.

Рене Декарт (1596 - 1650) - французький філософ післяренесансного етапу розвитку західноєвропейської філософії.

П'єр Гассенді (1592 - 1655) - французький філософ-матеріаліст, астроном і математик, пропагував атомістику та етику Епікура, на відміну від нього визнавав створення атома Богом.

Пуфендорф Самуель фон (1632 - 1694) - німецький юрист та історик, представник німецького Просвітництва. Професор Гейдельберзького, Лундського (Швеція) університетів.

Вольтер (Франсуа - Марі Аруе, 1694 - 1778) - видатний французький філософ, драматург, письменник, поет, історик.

Софокл (прибл. 496 - 406 до н.е.) - давньогрецький поет-драматург. Прагнув урівноважити нове й старе, славив могутність вільної людини, застерігав проти порушення «божественних законів».

Ян Кохановський (1530 - 1584) - польський поет, писав латиною і рідною мовою.

Інокентій Гізель (бл. 1600 - 1683) - видатний культурний і суспільний діяч, історик. З 1645 - професор, згодом ректор Києво-Могилянської академії, з 1656 р. - архімандрит Києво-Печерської лаври.

Максим Сповідник - візантійський мислитель VII ст. Автор коментарів до «Арсопагітики» (середньовічна парадигма тексту).

Августин Блаженний Аврелій (354 - 430) - видатний християнський теолог. Представник західної патристики. Його вчення про Бога ґрунтується на неоплатонізмі.

Спіноза Бенедікт (Барух, 1632 - 1677) - нідерландський філософ-матеріаліст, пантеїст. Твори: «Богословсько-політичний трактат» (1670), «Етика» (1677).

Беме Якоб (1575 - 1624) - німецький філософ-пантеїст.

Ерн Володимир Францевич (1881 - 1917) - український дослідник.

Олександра Єфименко (1848 - 1918) - визначний український історик, дослідниця. Автор численних праць, зокрема про Сковороду, Котляревського, Гоголя, Шевченка.

Дмитро Чижевський (1894 - 1977) - видатний культуролог, літературознавець, дослідник слов'янської та української філософії. З Херсонщини. Дослідник елементів містицизму в працях Г.Сковороди. Викладав у Магдебургському, Гарвардському, Гейдельберзькому університетах. Почесний професор Кельнського.

Дмитро Багалій (1857 - 1932) - видатний український історик і громадський діяч. 1906 - 1910 - ректор Харківського університету. Академік АН УРСР (з 1919).

Стефан Яворський (1658 - 1722). З м. Яворів. Український і російський письменник, філософ, церковно-політичний діяч.

1. *Хіждеу А.* Григорій Варсава Сковорода: Ист. критич. очерк. Орывок первый: общее основное понятие о Сковороде, изъясненное из его собственного сознания. С приложением Сковородинского Идиотикона // Телескоп. - 1835. - Ч. XXVI, № 5. - С.1- 42; - № 8. - С.151 - 178.
2. *Данилевский Г.П.* Украинская старина. - Х., 1866. - С.1 - 96.
3. *Житие Сковороды*, описанное другом его М.И. Ковалинским с предисловием Н.Ф.Сумцова // Киев. старина. - 1886. - № 9. - С.103 - 150.
4. *Ефименко А.Я.* Философ из народа // Книжка Недели. - 1894. - №1. - С.7 - 30.
5. *Эварницкий Д.И.* Украинский поэт и философ Сковорода // Детское чтение. - 1900. - №6.
6. *Эрн В.Ф.* Жизнь и личность Г.С.Сковороды // Вопр. фило-

- софии и психологии. - 1911, кн. СУП. - № 2, март - апрель. - С.126 - 166.
7. *Багалій Д.І.* Український мандрований філософ Григорій Сковорода. - К.: В-во «Орій» при УКСП «Кобза», 1992. - 472 с.
8. *Чижевський Д.* Нариси з історії філософії на Україні. - К.: Вид-во «Орій» при УКСП «Кобза», 1992. - 230 с.
9. *Петров Н.И.* Первый малороссийский период жизни и научно-филологического развития Г.С.Сковороды // Труды Киев. духовной академии. - 1902. - Т.2. - № 12.
10. *Полонська-Василенко Н.* Історія України: В 2 т. - К.: Либідь, 1992.
11. *Григорій Сковорода.* Твори: У 2 т. - К.: «Обереги», 1994. - Т.1, 2.

Алла Комська

ДЕРЖАВНІЙ ІСТОРИЧНІЙ БІБЛІОТЕЦІ УКРАЇНИ - 55 РОКІВ

Державна історична бібліотека України (ДІБ) - спеціалізована книгозбірня (фонд - 800 тис. од.зб.), провідна установа в галузі бібліографії історичної літератури, методичний центр з питань історично-краєзнавчої роботи бібліотек - відзначила нещодавно свій 55-літній ювілей. З цього приводу восени 1994 р. було проведено науково-практичну конференцію «Бібліотеки в розвитку історичної науки в Україні».

Щорічно ДІБ відвідують близько 15 тис. читачів, одержуючи понад 500 тис. видань, 7 тис. бібліографічних та фактографічних довідок. Функціонують спеціалізовані читальні зали: історії України, всесвітньої історії, періодики, виставочний, відділу рідкісних, цінних і стародрукованих книг.

Довідково-бібліографічний апарат, крім обов'язкових каталогів і картотек, має безцінний фонд «Україніка». Це переважно довідники й посібники, а також унікальна «Зведена картотека матеріалів з історії міст і сіл України» (близько півмільйона описів), що є спільною працею бібліотекарів усієї республіки.

Офіційною датою створення нашої книгозбірні (на базі бібліотек Історичного та Антирелігійного музеїв) згідно з постановою ЦК КП(б)У і Ради Народних Комісарів вважається 10 серпня 1939 р.

Перлиною фонду, безперечно, була бібліотека митрополита Флавіана, любовно зібрана ним протягом життя, власноручно упорядкована й передана в дар Києво-Печерській лаврі в 1909 р. Шануючи книжну мудрість, господар подбав про її розміщення, зберігання та доцільне використання. Його коштом поблизу великої лаврської дзвіниці збудовано спеціальний корпус, виготовлено масивні різьблені шафи, в яких розмістили колекцію. Про цінність зібрання свідчить «Систематический каталог книг библиотеки высокопреосвященнаго Флавіана, митрополита Киевского и Галицкого» (К., 1910), складений бібліотекарем Лаври ігуменом Михайлом. Тут відбито 8298 книг і періодичних видань з богослов'я, історії, філософії, мистецтва, художню літературу.

Звичайно, не всі книги «пережили» громадянську війну та багаторічну ідеологічну боротьбу. Нові хазяї ставилися до ввірених їм скарбниць у міру своєї освіченості та порядності. Так, є, скажімо, доповідна бібліотекаря Є. Голубева правлінню Академії наук України від 19.07.1921 р. про некомпетентність, самоуправство й розпорошення фондів її уповноваженим

Ф.Морозовим, який роздавав цінну літературу своїм приятелям. Голубев неодноразово наполягав налагодити облік книжок, припинити їх вивіз за межі України. Неспокійного бібліотекаря було звільнено з роботи.

Під час другої світової війни зникали як каталоги й облікові документи на фонд, так і самі книжки. На її початку 30 - 40 тис. прим. найцінніших видань, за свідченням бібліотекарки Н.Селівачової, було відправлено до Харкова. Ящики з книгами з ДІБ стояли у вестибюлі Харківської наукової бібліотеки ім. В.Короленка. Звідси вони, найімовірніше, потрапили до Німеччини. Так, в архіві Розенберга є згадка про вивезення книжок з історичної бібліотеки, а також штампи німецьких бібліотек на сторінках кількох десятків книг з довоєнного фонду, які повернулися в ДІБ у 40-х роках. Більшу його частину під час окупації Києва було вивезено. Корпус, де знаходилася бібліотека, зруйновано. Подальша доля книг досі невідома.

Повоєнний 1946 рік... Бібліотеки як такої немає. Сама руїна. Та все ж Історична відроджується. У 1947 р. затверджується штат установи (10 осіб). Тодішній директор ДІБ М.Закопайло добився приміщення, книг, коштів. Надходили книги з великих бібліотек України, Росії, Білорусі. Протягом 1947 - 1948 рр. з Державного фонду літератури було одержано 20 тис. прим.; з Державної бібліотеки ім.В.І.Леніна - 21 тис.; з Державної Публічної історичної бібліотеки РСФСР - 16 тис., чимало з Публічної бібліотеки ім. М.Є.Салтикова-Щедрина, бібліотеки Академії суспільних наук, різних республіканських та обласних книгозбірень, бібліотек Києва, історично-краєзнавчих музеїв та інших культосвітніх закладів.

Бібліотекарі ДІБ самовіддано працювали по 16 - 18 годин на добу в неопалюваних приміщеннях, на товарних станціях Москви й Ленінграда, розбираючи вагони з книгами. От тільки один епізод. Бібліотекарка Н.Бендітович зламала ногу, але все-таки доставила книги до Києва.

Завдяки спільним зусиллям працівників у червні 1952 р. ДІБ уже мала 253-тисячний фонд і відкрила свої двері для читачів. Масив її з часом збільшується. Бібліотека сприяє розвитку історичної науки в Україні, здійснює бібліотечно-бібліографічне забезпечення інформаційних потреб науковців, дослідників, викладачів, пропагує досягнення історичної науки, чимало уваги приділяє просвітницькій роботі.

Бібліотека веде наукову роботу за кількома напрямками, провідним з яких є бібліографія історії України. У 50-60-х роках вийшов ряд фундаментальних

бібліографічних посібників: «Бібліографія російської та української бібліографії по історії Української РСР» (1960, 1966), «Статистика народного господарства і культури Української РСР» (1968), «Історія Києва» (1958-1963) та ін.

ДІБ спрямовувала багаторічну роботу бібліотек республіки у формуванні бібліографічної і джерельної бази для складання енциклопедичного довідника - 26-томової «Історії міст і сіл Української РСР», допомагала обласним редколегіям та авторським колективам. Копітка праця бібліографів і бібліотекарів сприяла розгортанню краєзнавчого руху, перетворенню бібліотек, зокрема масових, в осередки пізнання історії рідного краю та його культури, а ДІБ - у центр історичного краєзнавства в Україні.

Надалі бібліотека активно брала участь у підготовці таких фундаментальних історичних досліджень, як: багатотомова «Історія Української РСР», «Історія класів і соціальних груп України», «Звід пам'яток історії і культури України» тощо. Так, за методикою, розробленою ДІБ і під її безпосереднім керівництвом, складено й видано 26 бібліографічних покажчиків про пам'ятки історії та культури областей, міст Києва і Севастополя.

Науковцям Інституту історії України в дослідженні багатьох тем і питань допомогли складені в попереджувальному режимі ретроспективні бібліографічні посібники «Історія робітничого класу Української РСР» (1985), «Історія селянства Української РСР. 1917 - 1989 рр.» (1990), «Історія інтелігенції Української РСР. 1917 - 1990 рр.» (1991). Вагомим внеском у розвиток історичної науки стали покажчики з історії Києва, музейного будівництва, історії промислових та сільськогосподарських підприємств, декабристського руху, теорії і практики історичного краєзнавства в Україні та ін. Великий інтерес становлять покажчики «Репресії 20 - 30 - 40-х і початку 50-х років на Україні»

(1992), «Сторінки історії України» (1990 - 1992). Але основою бібліографічної діяльності ДІБ, розпочатої ще за часів фундації бібліотеки, є складання бібліографії з історії України. У 60 - 70-ті роки було створено ретроспективний покажчик (1574 - 1967). Одночасно видавалися щорічники поточної літератури (вийшло 25), в яких відбито літературу з загальних та окремих питань історії України. Виявлений і систематизований масив літератури сягає 200 тис. описів. Однак він далеко не вичерпний.

З огляду на гостру соціальну потребу в українознавчих дисциплінах, ДІБ перебудовує свою бібліографічну діяльність. З 1994 р. нами розпочато організацію інформаційного центру з історії України, основами якого стануть бібліографічна база даних на машинотанених носіях інформації, ретельно підібраний багатий фонд «Україніка», архів виконаних бібліографічних та фактографічних довідок, видані посібники. Реалізація проекту дасть змогу розв'язати проблеми доступу до інформації з питань вітчизняної історії, організації, користування інформацією, застосовуючи сучасні сервісні форми, взаємодії зі світовими інформаційними мережами, базами даних.

Одне з важливих завдань інформаційного центру - підготовка й видання фундаментального бібліографічного покажчика з історії нашої країни, який міститиме відомості про вітчизняні та зарубіжні дослідження, розвідки, праці, публікації, що стосуються історичних подій, фактів, діяльності окремих осіб, груп, класів суспільства, конфесій в Україні (або її історії в цілому).

Зосередження в одній установі такого потужного інформаційного потенціалу з сучасними формами й методами організації і доведення його до широкого загалу не лише піднесуть українську науку на вищий щабель, а й якісно поліпшать бібліотечну роботу.

Валерія Шульгіна

ТВОРИ ФРАНЦУЗЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ У ФОНДАХ ЦНБ

У секторі нотних видань ЦНБ ім. В.І.Вернадського зберігається видатний пам'ятник музичної культури другої половини XVIII - поч. XIX ст. - нотозбірня сім'ї Розумовських. Ця цікава колекція свідчить про музикальні уподобання українських громадських діячів. Серед них - останній гетьман України Кирило Розумовський, його старший син - Олексій, який був міністром народної освіти, молодший син Андрій - відомий дипломат і музикант-аматор.

Значну частину колекції складають твори французьких композиторів.

Французьким культурним центром і ЦНБ восени 1994 р. було проведено цикл концертів з експонуванням цих шедеврів на кращих концертних сценах Києва - в Домі органної та камерної музики і Малому залі консерваторії ім. П.І.Чайковського.

В свою чергу, експозиція з нотної колекції Розумовських дала змогу ознайомитися зі старовинними виданнями доробку відомих французьких композиторів

Керубіні (1762-1842), Гретрі (1741-1813), Буальдьє (1775-1834), Бертоне (1767-1844). Було представлено також твори, що майже ніколи не виконуються в концертах та на оперних сценах. Це опери Шампена (1753-1830), Делайрака (1753-1809)*, твори Лошона (1760-1817), Латура (1766-1840) та ін.

Серед творів у жанрі *opéra comique* - «Корсар» Делайрака, виданий в Парижі відомим музикантом, композитором і видавцем Ледуком, чиї твори також були в експозиції виставки і зображені в рукописних каталогах О. Розумовського. «Концертна симфонія» Симона Ледука (1748-1777), що написана в 1771 р. і видана в 1775-76 рр., експонувалася в Домі органної та камерної музики. Великий майстеру жанрі *opéra comique* Шампен був популярним у кінці XVIII ст. В наші часи його музика мало відома, а видання творів композитора належать до раритетних. Відвідувачі виставки могли ознайомитися і з оперою Шампена «Меломан» (написана і поставлена у Версалі 1781 р.).

© Шульгіна Валерія Д-митрієна, Київ, 1995

* Член Шведської академії, автор понад 60 комічних опер.

Il détache la Clochette,
Qu'il agite bien doucement.

124

LA CLOCHETTE

Dés long-tems Ro-ue é-tait creu- et le soude aux fleu-
 ret-tes des gar-çonnet aimait rien di-voit elle hon-
 mie son chien et les non-nes et pour-tant voyés l'innoc-
 ce-elle a-voit prés d'elle un a-gneau qu'elle flat-tait de

Особливе місце в колекції творів французьких митців займає доробок Франсуа-Андре-Данікан Філідора (1726-1795), увертюра опери якого «Садівник та його хазяїн» (1761) зберігається у фондах ЦНБ.

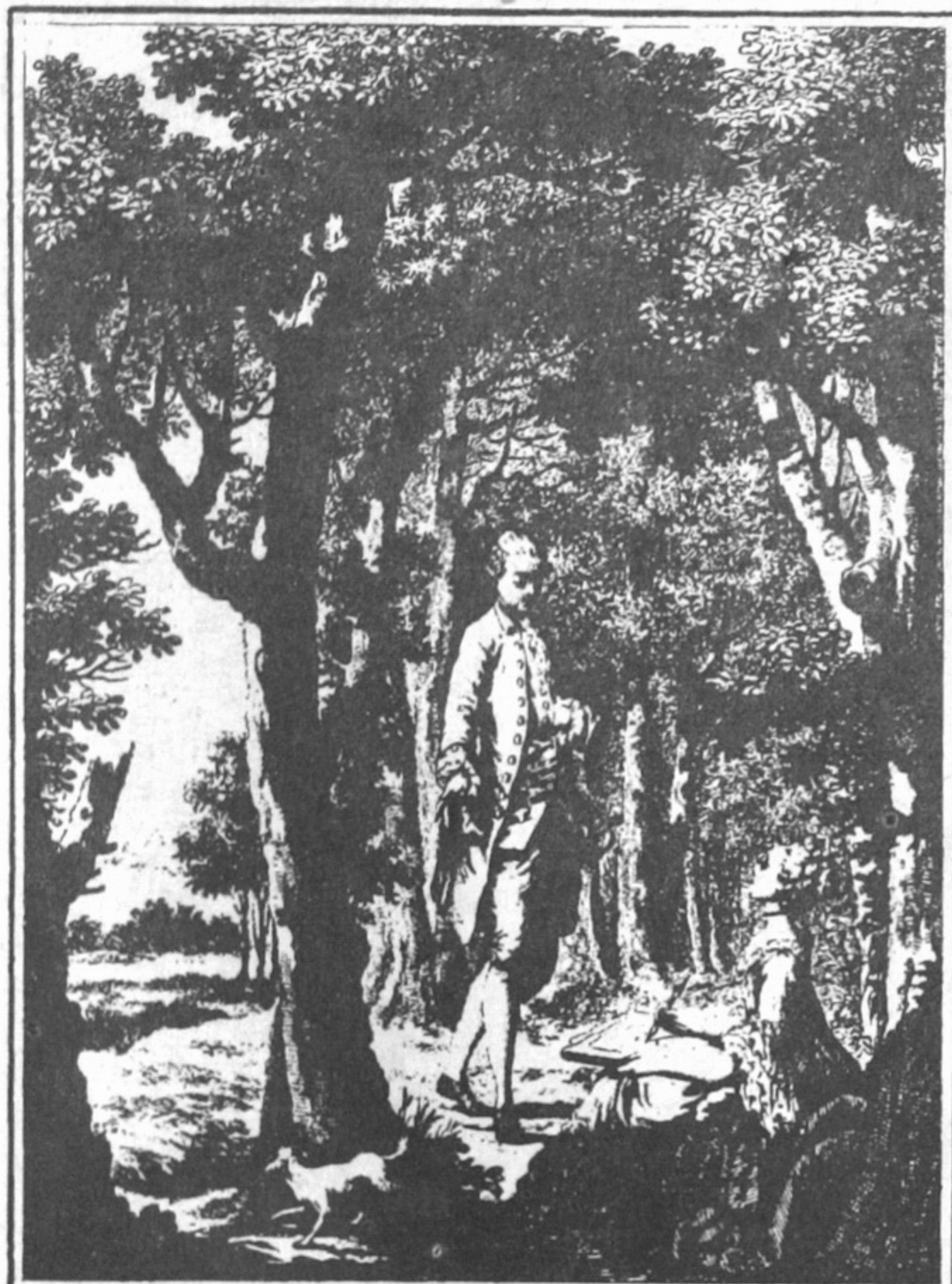
В експозиції у жанрі комічної опери було представлено і увертюру до опери «Гурон» композитора Гретрі. В ЦНБ зберігаються також партитури опери «Петро Великий» (1790), балету «Земіра і Азор» (1771) та інших творів композитора.

Рідкісне видання арій у перекладі для голосу або флейти з цифрованим басом є унікальною збіркою фрагментів з майже усіх основних французьких комічних опер XVIII ст. Серед наймелодійніших арій - фрагменти з опер Монсін'ї (1729-1817). Шедевром композитора була комічна опера «Фелікс».

Експонування збірки французьких арій з основних опер, а також партитур оперних творів Філідора, Гретрі, Делайрака, Буальдьє виявило досить повно розвиток жанру комічної опери у Франції XVIII ст. та його відображення у фондах ЦНБ.

Окрасою виставки були ілюстровані нотні видання вокальних творів французьких композиторів XVIII - XIX ст. Збірку французьких галантних романсів паризького видання 1772 р. на тексти відомих майстрів Вольтера, Монкріфа, Маро та інших майстерно оформлено художниками Барб'є, Маскел'є, де Не в техніці офорта. Маскел'є та де Не стали відомими художниками, виконавши майстерні ілюстрації до «Метаморфоз» Овідія. До речі, у XVIII ст. було дуже мало ілюстрованих нотних видань.

Видання вокальних творів французьких композиторів XIX ст. - «Пісні Беранже» та «Пісні Монмартра» Дельме (1862-1904), «Нові пісні та рондо для дітей» Векерлена (1821-1910), «Старовинні пісні для дітей» Відора (1844-1937) являють собою справжні шедеври. Характер музики тонко відбитий в рисунках. Найбільшу цінність серед цієї групи становить збірка «Пісень Монмартра» з офортами художника Стейнлена (1859-1923). У нас зберігається примірник за номером 59, а всього їх вийшло 75 екземплярів.

Mais, si vous m'êtes infidèle,
Qui pourra me venger de vous?

LA CLOCHETTE

125

II.

C'est moi de les lèvres de Rose
En un instant on le pressoit :
Une fleur étoit elle éclose,
Sur son front vite on la plaçoit :
Sa moindre absence l'inquiète...
Aussi dans ses soins délicats
Rose lui met une Clochette
Bruyant témoin de tous les pas.

IV

Jamais bosquet plus solitaire
Ne fut si propice à l'amour.
Colin console la Bergère,
Puis de ses feux parle à leur tour.
Tout en vantant la gentillesse
Du pauvre petit animal,
Il lui peint si bien sa tendresse
Qu'il prend les droits de son rival.

III.

Colin amoureux de la belle
Voudroit bien supplanter l'agneau.
Un jour il le surprend sans elle,
Il l'emporte loin du hameau :
Puis il détache la Clochette
Qu'il agite bien doucement,
Tant que l'innocente qui guette
Arrive où le malin l'attend.

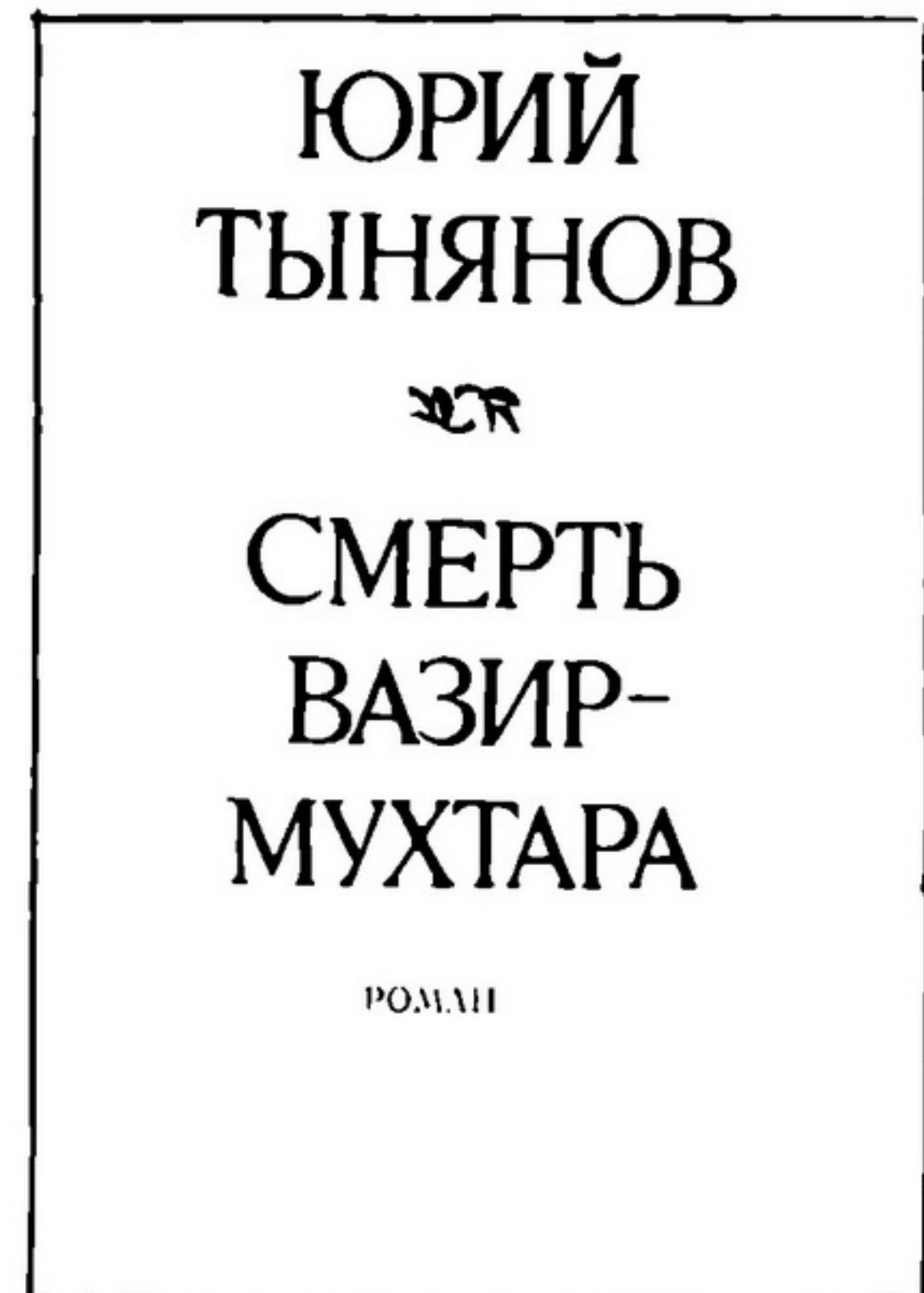
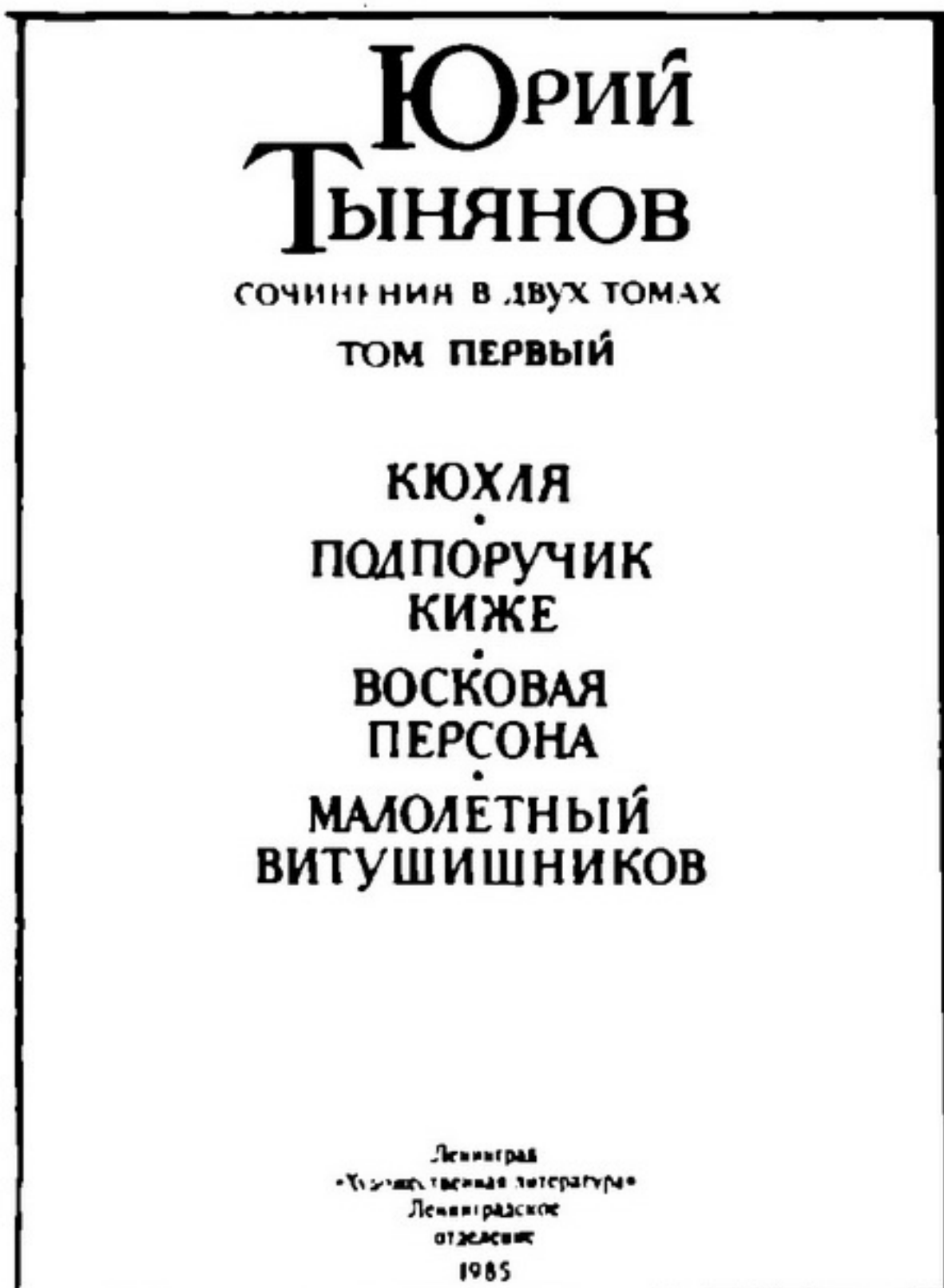
V.

L'agneau regagnant la retraite
Pres d'eux parait en ce moment.
Rose entens tu cette Clochette ?
Cria Colin, en l'embrassant :
Méchant, dit Rose embarrassée,
C'était pour un tout autre emploi
Que cette cloche fut placée :
Mais l'heure en a sonné pour toi.

M. LE PRIEUR

КАЛЕНДАР У КНИЖКОВИХ ВИСТАВКАХ

До 100-ліття від дня народження відомого російського письменника й літературознавця, автора «Пушкіна», «Кюхлі» та інших цікавих творів Ю.М.Тинянова культурно-просвітницьким центром ЦНБ ім. В.І.Вернадського було підготовлено виставку, в якій через публікації простежується життєвий і творчий шлях митця, популярність його романів, наукових розвідок серед фахівців і широкого загалу, невгасимий інтерес до його книжок нових читацьких поколінь,

ТЫНЯНОВ

К. Чуковский
 Г. Е. Виноградский
 В. Ш. Ковалевский
 Л. Д. Леонов
 С. С. Маршак
 В. К. Коровин

Б. З. Золотов
 Н. С. Сосновский
 А. Ф. Фадеев
 П. П. Пастернак
 И. С. Соловьев

ЖИЗНЬ ЗАМЕЧАТЕЛЬНЫХ ЛЮДЕЙ

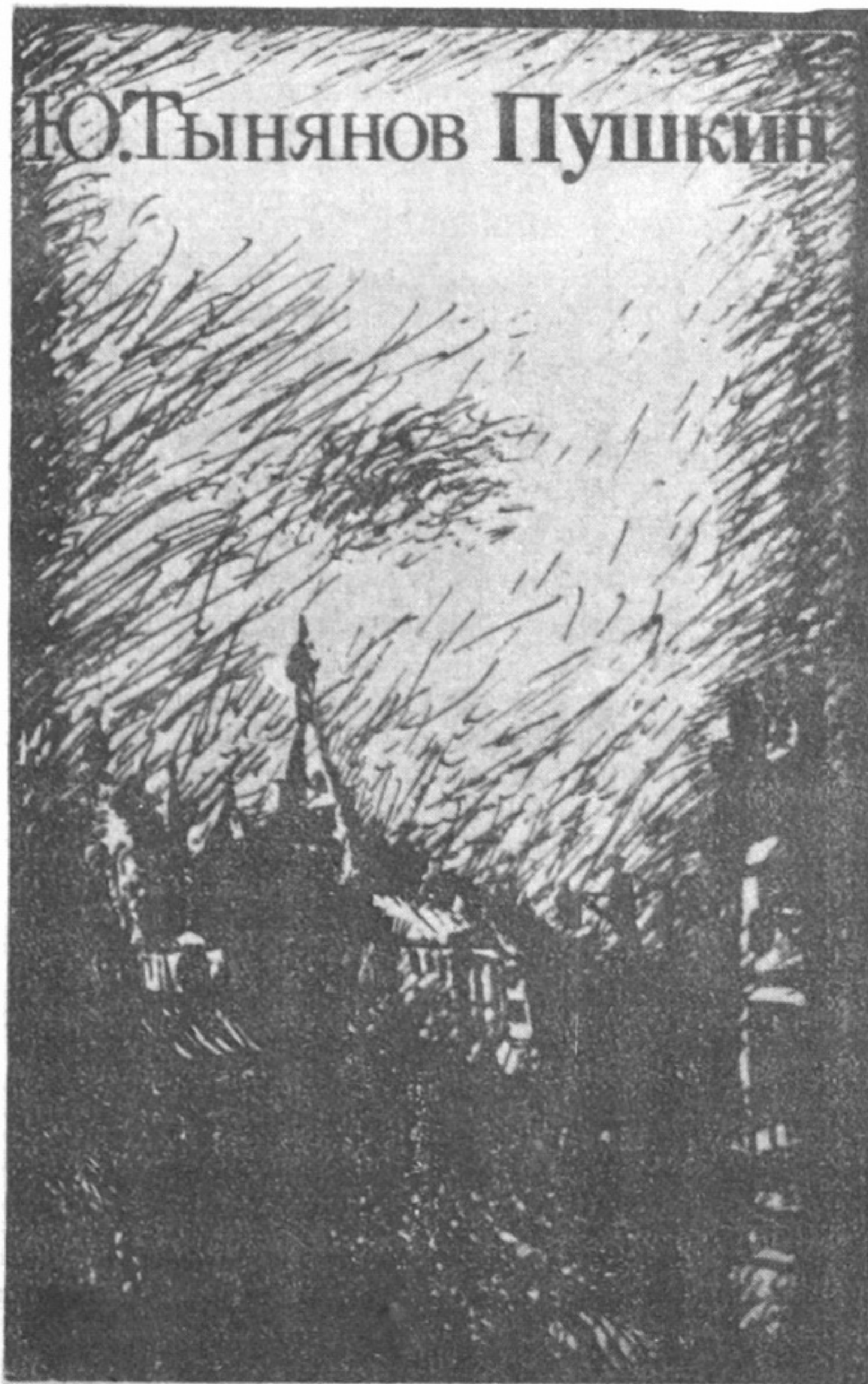
Юрий
Тынянов

КЮХЛЯ

РОМАН
РАССКАЗ

САРАТОВ
ПРИВОЛЖСКОЕ
КНИЖНОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
1989

Федір Погребенник

БІБЛІОТЕКА «УКРАЇНСЬКОГО СЛОВА» В НІМЕЧЧИНІ

Вивчати історію виникнення і функціонування українських культурних центрів поза Україною, зокрема в Німеччині, більше півстоліття було заборонено. Майже всі періодичні видання, книжкові публікації, що вийшли в світ у Женеві, Парижі, Празі, Варшаві, Лейпцігу, Берліні, Зельцведелі, Раштаті та інших центрах, були в спецфондах, частину з них знищено.

Одним з важливих і активних культурних центрів, зокрема видавничих, тривалий час був Берлін. Тут на початку 20-х років опинилися значні українські політичні, культурні й військові сили, існували урядові еміграційні структури, товариства, функціонували видавництва, журнали, газети. Згодом у Берліні постала така висока інституція, як «Український науковий інститут» під протекторатом гетьмана Павла Скоропадського, роль якого в налагодженні українського політичного й культурного життя в Німеччині досі належним чином ще не оцінена. Протягом 1921 - 1922 рр. в Берліні виходила газета «Українське слово», що виражала погляди насамперед гетьманської еміграції. Саме при цьому двотижневику й виникла «Бібліотека «Українського слова», яка видала десятки цінних художніх видань класики, праць суспільно-політичного характеру, словників, підручників, альбомів, спогадів про історичні події в Україні. Звичайно, жодне з цих видань не було доступне в Радянській Україні, за зберігання чи поширення книжок цього видавництва (як і будь-якого іншого аналогічного типу) карали, виганяли з вузів, судили. У моїй колекції збереглися деякі з книжок, що вийшли у «Бібліотеці «Українського слова», а також дивом уцілів тоненький каталог його книжкових публікацій. Чотири сторінки малого формату, виданих у Берліні в лютому 1924 р. як четверта публікація каталога видавництва «Українське слово». На художньо прикрашеній титульній сторінці, під назвою, був тризуб, який я змушений був затерти тушшю, коли під час навчання в Чернівецькому університеті мене почали тягати відповідні органи на «розмову». На цьому місці тепер чорна пляма, що пройшла наскрізь, витравивши частину тексту. Але таки зберіг цей документ, хоч і, каюся, пошкодив його.

Подумаймо над назвами видань, поданих у каталозі (на жаль, бібліографічний опис книжок скорочено, не вказано, коли з'явилася друком та чи інша книжка, хто упорядковував ті чи інші публікації тощо). Насамперед зверну увагу на видання класики - чотири різні

публікації творів Т.Шевченка, два видання І.Котляревського, двотомник П.Куліша, одностомник Я.Щоголева, Ю.Федьковича, що вийшли заходами Б.Лепкого, та ним же упорядковану двотомну антологію поезії «Струни», збірку пам'яті Т.Шевченка «Достойно єсть». Хіба це не подвиг однієї людини, одержимої любов'ю до своєї культури, що на чужині, без відповідних архівних джерел, сама протягом кількох років підготувала й видала стільки цінних видань, що розійшлися по західноукраїнських землях, серед поселень українців у Канаді, США, Австралії. Цінні в цій серії і мемуарні праці - Віктора Андрієвського, Володимира Леонтовича, дослідження Дмитра Дорошенка «Слов'янський світ у його минулому і сучасному», словники Б.Грінченка, праці Івана Герасимовича «Голод на Україні», Степана Рудницького та інших діячів. Зауважу, що деякі анонсовані в каталозі книжки не з'явилися друком у цій серії (наприклад, розпочата тут монографія «Золоті ворота» появилася у Львові у видавництві «Червона калина» лише в 1937 р. Не побачив світу і роман П.Куліша «Чорна рада», що його переклала для цього видавництва Анна Шарлотта Вуцькі. Але те, що вийшло в згаданій «Бібліотеці» у 20-ті роки, здебільшого має важливе значення для нашої історії та культури, є цінним надбанням національної видавничої справи. На жаль, сучасні державні й приватні видавничі фірми не перевидали жодної публікації «Українського слова» (як і багатьох інших, що залишили помітний слід у духовному житті минулих десятиліть, випустили численні публікації, вартісні й необхідні для сьогодення). Хай передрук списку видань «Українського слова» в Берліні бодай частково відкриє нам замулені колишньою системою сторінки історії нашої культури.

1. Бібліотека «Українського Слова».

1. В.Андрієвський. До характеристики українських правових партій
2. В 60-і роковини смерті Шевченка, збір. Кузеля
3. Бандурист. Жах. Збірка оповідань
4. Б.Лепкий. Незабутні. Нариси
5. Памяти І.Франка. Зібрав З.Кузеля
6. В.Андрієвський. З минулого. Т.І
7. Українська літературна мова й правопис
8. І.Котляревський. Твори. Т.І. Енеїда
9. І. Котляревський Твори. Т.ІІ. Наталка Полтавка, Москаль чарівник і и.
- 10 - 12. Д.Дорошенко.... < пошкоджено >
13. В.Леонтович < пошкоджено >
14. І. Герасимович < пошкоджено >

- 16 - 17 О. Стороженко. Твори. Марко Проклятий і и.
 18. Слово о полку Ігоревім. Оригінал і переклад, із поясненнями Лепкого (друкується)
 19. Т.Шевченко. Кобзар, в ілюстр.
 20. Т.Шевченко. Гайдамаки. Ілюстр. видання
 21 - 22. Т. Шевченко. Повісті (Артист, Музика й и.)
 23. Т. Шевченко. Думки. Вибір поезій
 24. Достойно есть. Збірка пам'яті Т. Шевченка
 25. О.Федькович. Вибір поезій
 26. Дещо про гроші
 27. Рідне слово. Збірка новел і оповідань
 28. П.Куліш. Твори. Т.І. Чорна Рада
 29. П.Куліш. Твори. Т.ІІ. Поезії
 30. В.Леонтович. Хроніка родини Гречок
 31. І. Герасимович. Голод на Україні. З 39 обр.
 32 - 33. В.Бирчак. Василько Ростиславович, повість
 34. В.Ємець. Кобза та кобзарі, з бібліогр. Кузеді, ілюстр.
 35. Б.Клин. Національне виховання
 36. П.Куліш. Твори. Т.ІІІ. Україна, з ілюстр.
 37. П.Куліш. Твори. Т.ІV. Псалтир
 38. Д-р Ст. Рудницький. Огляд національної території України
 39. І.Орлов. Каїн і Авель. Драма
 40. Д-р Ст. Рудницький. Українська справа зі становища політичної географії
 41. В.Андрієвський. З минулого. Т.ІІ, ч.1, Гетьман
 42. В.Андрієвський. З минулого. Т.ІІ, ч.2, Директорія
 43. О.Яремченко. Основи пластування (скавтіну)
 44. О.Щоголів. Вибір творів

II. Монографія з обсягу мистецтва

1. Ол. Архипенко. Твори. З портр. художника, 66 фот. й вступною статтею Г.Гільдебрандта. Видання в укр.-англ., нім. і франц. мовах.
 2. О.Новаківський. Твори. З портретом художника й 25 світлинами. (Кінчиться друкувати)

III. Підручники

1. Ол. Барвінський. Оповідання з всесвітньої історії (старинної й середньовічної), ч.І
 2. Ол. Барвінський. Оповідання з всесвітньої історії, ч.ІІ
 3. М. Аркас. Історія України (Друкується)
 4. М.Ваврисевич. Порадник учителя нової української школи

IV. Словарі

1. Б.Грінченко. Словарь української мови (українсько-російський словарь), повний, в двох томах кишенькового формату, в оправі
 2. Уманець і Спілка. Російсько-український словарь в 1 томі в кишеньковому форматі, в оправі

V. Чужомовні видання.

1. Herasymowytsch. Hunger der Ukraine. Mit 46 Bild
 2. N.Kostomarov. Zwei russische Nationalitäten, з передмов. Барвінського.

VI. Поза серіями

1. Струни. Антологія української поезії від найдавніших до нинішніх часів. Влаштував Б.Лепкий. 2 томи. З багатьма портретами
 2. Б.Лепкий. Ювілейна збірка з вибором найновіших недрукованих творів
 3. Золоті Ворота. Альманах Січових Стрільців, з малюнками Ковжуна, Іванця й Перфецького, під ред. І.Рудницького (Кінчиться друкувати)

Готуються до друку:

- В.Антонович. Drei nationale Volkstypen, з передмовою Барвінського
 О.Барвінський. Виїмки з найновішої української літератури (для VIII. кл. гімн.)
 Є.Гребінка. Чайковський. Істор. роман
 М.Драгоманов. Вибір політичних творів в 5 томах під ред. д-ра М.Лозинського
 М.Кропивницький. Драматичні твори
 П.Куліш. Tschorna Rada (нім. переклад)
 М.Лозинський. Польські й московські революційні групи й Україна
 М.Лозинський. Мух. Драгоманів. Провідні політичні ідеї
 М.Лозинський. Іван Франко. Життя і діяльність
 М.Лозинський. М.Павлик. Життя і діяльність.
 Орфографічний словник української мови.
 М.Рудницький. Між ідеєю та формою
 Гр. Сковорода. Вибір творів
 Словник військової термінології

БІБЛІОТЕКИ-ЮВІЛЯРИ

Тетяна Діжур

Херсонській обласній науковій медичній бібліотеці - 50 років

На центральній вулиці Херсона в старовинному будинку на другому поверсі розташована обласна наукова медична бібліотека. Створено її за наказом Міністерства охорони здоров'я СРСР шістьдесяти тому. Тоді її фонд становив 569 прим. переважно художньої літератури. Протягом 1945 р. було обслужено 150 читачів. Порівняємо: сьогодні в ХОМБ нараховується понад 165 тис. прим., обслуговується понад 5 тис. читачів за єдиним реєстраційним обліком.

Повноцінну діяльність бібліотека розпочала з призначення на посаду її директора (1951) О. М. Богдан. Вона з двома помічницями взялася за комплектування фонду, створення каталогів. Творча атмосфера колективу одразу ж сформувалася саме завдяки їй. Сідала Інколі Олена Миколаївна за плічисто, тихенько граючи, читала власні вірші, вела розмови про мистецтво, медичні проблеми, місце бібліотекаря в житті...

Зростає авторитет бібліотеки, і через деякий час відомі лікарі почали передавати свої власні книгозбірні в надійні руки для загального користування.

Однак не буває простого шляху до досконалості. Були у нас і світлі, й темні сторінки. Тільки

шістдесят років тому вдалося трохи розширити приміщення бібліотеки і тим самим поліпшити умови праці як читачів, так і бібліотекарів.

Завітавши до читального залу чи абонементу, до будь-якого відділу (комплектування або інформаційно-бібліографічного) ви зустрінете приємних, доброзичливих бібліотекарів, які нададуть вам кваліфіковану допомогу; до ваших послуг копіювальна й обчислювальна техніка, головне - книжковий фонд - наше багатство і водночас турбота, бо нові мізери надходження не задовольняють інформаційного голоду медичних працівників.

На жаль, у нашому обласному центрі немає медичних інститутів, науково-дослідних центрів, але є велика когорта лікарів-практиків, від чийх знань залежить наше життя та здоров'я. Тож, щоб повноцінно комплектувати фонд ХОМБ та майже 30 філій, потрібен сьогодні неабиякий хист. Працівники відділу комплектування уважно стежать за публікаціями науково-дослідних інститутів, вузів, центрів медичної інформації, не втрачають зв'язків з російськими партнерами, потроху комплектують масив іноземною медичною літературою.

Активно працює інформаційна служба. Завдяки використанню обчислювальної техніки

значно скоротився шлях інформації до абонементів. А поточний бібліографічний показник красномовно напрямку дуже потрібний організаторам охорони здоров'я області.

Детальна предметизація нових надходжень відчутно зменшила час пошуку необхідної інформації для спеціалістів-медиків. На жаль, ми ще й досі користуємося не електронними, а друкованими каталогами. Але робота, спрямована на формування електронного каталога, вже ведеться. Поки що бібліотека послуговується електронним каталогом ДЦНМБ (Москва) за 1989 - 1993 рр. на CD - ROMному носії.

І все ж ніяка техніка не замінить уважного й доброзичливого бібліотекаря, до якого в першу чергу звертаються читачі. Від того, як ми працюємо, певною мірою залежить і здоров'я громадян. 26 кваліфікованих фахівців (18 з вищою освітою) піклуються своєю категорією читачів: організаторів охорони здоров'я, лікарів-практиків, інтернів, фармацевтів, санітарних лікарів, середніх медичних працівників, викладачів та студентів медичних училищ. Ми всі мріємо про кращі часи, про повніші фонди, про достатню кількість сучасної обчислювальної техніки, про модерний зв'язок, про те, що це може бути вже завтра.

ДАРУНКИ - ЦНБ

Професор

АНДРІЙ ГНАТИШИН

- ЦНБ

СВЯТА ЛІТУРГІЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ОБРЯДІ З ВАТИКАНУ
DIVINE LITURGY IN THE UKRAINIAN
RITE FROM THE VATICAN

Писано: м. СОФРОН МУДРИЙ, ССРБ

Доповнено: м. д-р АЛЕКСАНДЕР ДІЗЕРОВИЧ,
Доктор ПЕТРО КОСТИК

Склад: УКР. ХОР ЦЕРКВИ СВ. БАРБАРИ З ВІДНІ

Складовці: Людвиг Гнатюк, Євген Олександрович, Ірина

Явочка, Ігор Гнатюк, Ігор Терех, Франц Зенгер та інші

Опубліковано: Проф. АНДРІЙ ГНАТИШИН

Продумано: м. д-р СОФРОН МУДРИЙ, ССРБ

Складено: Rev. SOPHRON MUDRYJ, OSBM, O.C.D.

Доповнено: Rev. ALEXANDER DZEROWYCH, I.D.,
Deacon PETRO KOSTIUK

Склад: UKRAINIAN CHOIR OF THE CHURCH OF ST.
Barbara in Vienna

Складовці: Ludvig Hnatyuk, Yevhen Olexandrovich, Iryna
Yavochka, Igor Hnatyuk, Igor Terex, Franz Zenger, & others

Choral Dir. & Conductor: Prof. ANDREW GNATYSHYN

Produced by: Rev. SOPHRON MUDRYJ, OSBM, O.C.D.

Український Відділ Святої Літургії в Україні - м. Київ, вул. М. Грушевського, 10/12, 4-й поверх, кім. 101
в Українському центрі

СВЯТА
ЛІТУРГІЯ

DIVINE LITURGY OF ST. JOHN CHRYSOSTOM

АНДРІЙ ГНАТИШИН

ANDRIJ HNATYSCHYN

АНДРІЙ ГНАТИШИН
ANDRIJ HNATYSCHYN

СЛУЖБА БОЖА

GÖTTLICHE LITURGIE
unseres heiligen Vaters
JOHANNES CHRYSOSTOMOS

ДЛЯ
МІШАНОГО ХОРУ
(Gemischter Chor)

Prof. Andriy Hnatyshyn
WIEN I RIEMERGASSE 11/11
TEL. 52 70 482

У жовтні 1994 р. в Будинку органної та камерної музики відбувся концерт з творів видатного композитора й диригента української діаспори в Австрії Андрія Гнатишина. Видання цих творів, частину своїх рукописів, партитуру опери «Олена», платівки з записами українських релігійних та козацьких пісень у виконанні хору Української Греко-Католицької церкви св. Варвари у Відні, керівником якого він є, автор передав у дар ЦНБ ім. В.І.Вернадського під час відвідин музичного відділу Бібліотеки. Безумовно, це поповнення збагатило наші фонди.

А.Гнатишин народився 26 грудня 1906 р. в с. Чижиків, поблизу Львова. Організував у селі хор, духовий оркестр, драматичний гурток.

Після закінчення Української академічної гімназії у Львові (1928) навчався в Богословській академії, потім на педагогічному відділі Вищого музичного інституту ім. М.Лисенка у С.Людкевича, Г.Левницької, Н.Нижанківського. Б.Кудрика. На академії на честь митрополита Андрія Шептицького (1930) найбільший успіх мав виступ хору з Жашкова під керівництвом А.Гнатишина. Зважаючи на велику обдарованість молодого диригента, митрополит призначив йому стипендію для навчання у Віденській консерваторії, яку юнак з успіхом закінчив у 1934 р.

Композитор чимало зробив у галузі церковної української музики. Він створив численні хоріві твори й кантати на тему церковних обрядів, «Українські церковні пісні на всі свята». А.Гнатишин наголошує: «Як довголітній диригент передусім церковних хорів послуговувався я переважно київськими напівами. В цьому стилі старався також komponувати мої оригінальні духовні пісні та опрацьовувати і гармонізувати й наші галицькі напіви».

У доробку композитора, творчість якого, на жаль, ще маловідома на його батьківщині, велика кількість творів вокально-хорової та інструментальної світської музики, дві опери: «Олена» та «Бабусяна пригода». Все це пройняте українським фольклором. Організувавши світський український хор «Бандура», Андрій Гнатишин ставив завдання ознайомити з українською музикою, здобувати для неї, а тим самим для української культури, щонайбільше прихильників.

Тетяна Арсеєнко, Валерія Шульгіна

УКРАЇНСЬКІ КОЗАЦЬКІ ПІСНІ
UKRAINIAN COSSACK SONGS
UKRAINISCHE KOSAKENLIEDER

UKRAINIAN CHOR OF THE CHURCH OF SAINT BARBARA IN VIENNA
Conductor: Prof. Andriy Hnatiushyn
Technical Consultant: Prof. Alfred Zimmer
Executive Producer: Prof. Ludovic Malyk, OBM, ZDF
Cover Design: Roman Witaschik and Ulrich Schmalzer

UKRAINISCHE KIRCHENGEMEINSCHAFT ZU ST. BARBARA IN WIEN
Dirigiert und Arrangiert: Prof. Andriy Hnatiushyn
Technischer Berater: Prof. Alfred Zimmer
Produziert von Prof. Dr. Ludovic Malyk, OBM
Gestaltung: Roman Witaschik, Ulrich Schmalzer

UKRAJINSCHE KIRCHENGEMEINSCHAFT ZU ST. BARBARA IN WIEN
VERLAGSNUMMER DER CD'S: 1983/1983
KOSAKEN SIEBEN TÜRME UND WÄRDEN - 1983

RECORD TO COMMEMORATE THE UKRAINIAN COSSACK VICTORY
OVER THE TURKS IN VIENNA - 1683.

DEINE SCHALLPLATTE ERSCHEINT ZUM ERSTENMAL IN DER
ÜBERRAGENDEN UKRAJINISCHEN MUSIKALISCHEN REISE
DER STADTBIBLIOTHEK WIEN IN 1983/1983

СІМ ПІСЕНЬ
1. КОСАК ВІЙДУЄ НА ВОДУ (The Cossack
Returns to the Water)
2. НА ВОДІ ВІЙДУЄ КОСАК (The Cossack
Returns to the Water)
3. КОСАК ВІЙДУЄ НА ВОДУ (The Cossack
Returns to the Water)
4. КОСАК ВІЙДУЄ НА ВОДУ (The Cossack
Returns to the Water)
5. КОСАК ВІЙДУЄ НА ВОДУ (The Cossack
Returns to the Water)
6. КОСАК ВІЙДУЄ НА ВОДУ (The Cossack
Returns to the Water)
7. КОСАК ВІЙДУЄ НА ВОДУ (The Cossack
Returns to the Water)

СІМ ПІСЕНЬ
1. КОСАК ВІЙДУЄ НА ВОДУ (The Cossack
Returns to the Water)
2. НА ВОДІ ВІЙДУЄ КОСАК (The Cossack
Returns to the Water)
3. КОСАК ВІЙДУЄ НА ВОДУ (The Cossack
Returns to the Water)
4. КОСАК ВІЙДУЄ НА ВОДУ (The Cossack
Returns to the Water)
5. КОСАК ВІЙДУЄ НА ВОДУ (The Cossack
Returns to the Water)
6. КОСАК ВІЙДУЄ НА ВОДУ (The Cossack
Returns to the Water)
7. КОСАК ВІЙДУЄ НА ВОДУ (The Cossack
Returns to the Water)

СІМ ПІСЕНЬ
1. КОСАК ВІЙДУЄ НА ВОДУ (The Cossack
Returns to the Water)
2. НА ВОДІ ВІЙДУЄ КОСАК (The Cossack
Returns to the Water)
3. КОСАК ВІЙДУЄ НА ВОДУ (The Cossack
Returns to the Water)
4. КОСАК ВІЙДУЄ НА ВОДУ (The Cossack
Returns to the Water)
5. КОСАК ВІЙДУЄ НА ВОДУ (The Cossack
Returns to the Water)
6. КОСАК ВІЙДУЄ НА ВОДУ (The Cossack
Returns to the Water)
7. КОСАК ВІЙДУЄ НА ВОДУ (The Cossack
Returns to the Water)

~ ~ * ~ ~

~ ~ * ~ ~

~ ~ * ~ ~

НАШІ АВТОРИ

Арсенко Тетяна Іванівна - учений секретар з міжнародних зв'язків ЦНБ ім. В.І.Вернадського

Блоцерківська Ганна Іванівна - зав. відділом Державного музею книги і друкарства України

Карпловська Євгенія Анатоліївна - канд. філол. наук, учений секретар Інституту мовознавства ім.О.О.Потебні НАН України

Климов Валерій Володимирович - канд. філос. наук, ст. наук. співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України

Комська Алла Миколаївна - заступник директора Державної історичної бібліотеки

Кулешов Сергій Георгійович - канд. філол. наук, доцент Київського державного інституту культури

Лозницький Альфред Степанович - канд. техн. наук, зав. відділом автоматизації бібліотечно-інформаційних процесів ЦНБ ім. В.І.Вернадського

Пашкова Валентина Степанівна - канд. пед. наук, доц. Київського державного інституту культури

Погребенник Федір Петрович - доктор

філол. наук, професор, провідний наук. співробітник Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка, член Спілки письменників України

Солонська Наталія Гаврилівна - заступник головного редактора журналу «Бібліотечний вісник»

Шульгіна Валерія Дмитрівна - канд. пед. наук, зав. сектором нотних видань ЦНБ ім. В.І.Вернадського

З М І С Т

ДОКУМЕНТАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

С.Г. Кулешов Про значення поняття «документ» 1

А.С. Лозницький Інструментальні засоби автоматизації наукових бібліотек на базі концепції електронного каталога 4

НАУКА - ПРАКТИЦІ

Є.А. Карпловська Недоречне або помилкове вживання слів 8

БІБЛІОТЕКИ СВІТУ

В.С.Пашкова Інформаційно-бібліотечна діяльність Національної медичної бібліотеки США 10

Український екслібрис 12

ПИСЕМНА І КНИЖКОВА СПАДЩИНА УКРАЇНИ

В.В. Климов Святитель з України Дмитрій та його Книга житій святих 14

КНИГОЗНАВСТВО. КНИГОВИДАВНИЧА СПРАВА

Г.І. Блоцерківська Друкарня Кульженків 19

ВИДАТНІ ЧИТАЧІ

Н.Г. Солонська Григорій Сковорода 22

ФАКТИ НАУКОВОГО ЖИТТЯ. ХРОНІКА ПОДІЙ

А.М. Комська Державній історичній бібліотеці України - 55 років 28

В.Д. Шульгіна Твори французьких композиторів у фондах ЦНБ 29

КАЛЕНДАР У КНИЖКОВИХ ВИСТАВКАХ

100 років від дня народження Юрія Тинянова 32

КНИГОЗНАВСТВО. КНИГОВИДАВНИЧА СПРАВА

Ф.П.Погребенник Бібліотека «Українського слова» в Німеччині 34

БІБЛІОТЕКИ-ЮВІЛЯРИ

Т.Джур Херсонській обласній науковій медичній бібліотеці - 50 років 35

ДАРУНКИ - ЦНБ

Професор Андрій Гнатишин - ЦНБ 36

C O N T E N T

DOCUMENTAL COMMUNICATIONS AND INFORMATION TECHNOLOGIES

S.G.Kuleshov On the meaning of a «document» concept 1

A.S. Loznytsky Tool facilities of the automation of scientific libraries on the basis of an electronic catalogue conception 4

SCIENCE IN APPLICATION

E.A. Karplovska Blunders and omissions in words usage 8

WORD LIBRARIES

V.S.Pashkova Library and information activity of the National Medical Library of U.S.A. 10

Ukrainian ex-libris 12

WRITTEN AND BOOK HERITAGE OF UKRAINE

V.V.Klimov Saint Dymytry of Ukraine and his Book of Hagiology 14

H.I. Blotserkivska Kulzenkos' printing-houses 19

PROMINENT READERS

N.G.Solonska Grigory Skovoroda 22

RESEARCH LIFE FACTS: CHRONICLE OF EVENTS

A. M.Comska State Historical Library is 55 28

V.D.Shulgina French composers music collected in CSL holdings 29

CALENDAR THROUGH BOOK EXHIBITIONS

100 years since Yuri Tynianov birth 32

BIBLIOLOGY. BOOK PUBLISHING

P.P.Pogrebennyk Library of «Ukrainske slovo» paper in Germany 34

LIBRARY GUBILEES

T.Dzur Kherson Regional Scientific Medicine Library is 50 35

CSL GIFTS

Professor Andriy Hnatyshyn activity within CSL 36

INHALT

**DOKUMENTARISCHE KOMMUNIKATIONEN UND
INFORMATIONSVERRARBEITUNGSTECHNOLOGIEN**

Kuleschow S.G. Über den Bedeutungsgehalt «Dokument» 1
Lozniza A.S. Instrumentalmittel der Automatisierung der wissenschaftlichen Bibliotheken auf der Grundlage der Konzeption des elektronischen Kataloges 4

DIE WISSENSCHAFT - DER PRAXIS

Karpilowskaja E.A. Unpassende oder irrtümliche Wortanwendung 8

BIBLIOTHEKEN DER WELT

Pashkova W.S. Die Informationsbibliothekarische Tätigkeit der Nationalmedizinische Bibliothek der USA 10
Ukrainisches Exlibris 12

DAS SCHRIFT UND BUCHERBE DER UKRAINE

Klimow W. W. Heilige Dimitrij aus der Ukraine und sein Buch der Heiligerleben 14
Bllozerkiwska H.I. Die Druckereien von Familie Kulschenko 19

DIE HERVORRAGENDE LESER

Solonska N.G. Grigorij Skoworoda 22

**FAKTEN DES WISSENSCHAFTLICHEN LEBENS: CHRONIK
DER EREIGNISSEN**

Komskaja A.M. 55-Jahre der Staatlichen historischen Bibliothek der Ukraine 28
Schulgina W.D. Die Musik der französischen Komponisten in den Buchbeständen der ZWB 29

KALENDER IN DER BUCHAUSSTELLUNGEN

Das 100-jähriges Jubiläum von Jurij Tinjanows Geburtstages 32

BUCHWISSENSCHAFT. BUCHVERLAGSWESEN

Pogrebennik F.P. Die Bibliothek der Zeitung «Ukrainisches Wirt» in Deutschland 34

DIE BIBLIOTHEKSJUBILAEN

Dshur T. 50-jähriges Jubiläum der Chersonischen gebietswissenschaftlichen medizinischen Bibliothek 35

DIE GESCHENKE FÜR ZWB

Prof. Andrej Gnatischin - ZWB 36

SOMMAIRE

LES COMMUNICATIONS DOCUMENTAIRES ET LES TECHNOLOGIES INFORMATIQUES

S.G.Koulechov La signification de la notion de «document» 1
A.S.Lozyntsa Les moyens instrumentaux de l'automatisation des bibliothèques scientifiques sur la base de conception du catalogue électronique 4

LA SCIENCE A LA PRATIQUE

E. A.Karpilovska L'emploi déplacé et erroné des mots 8

LES BIBLIOTHEQUES DU MONDE ENTIER

V.S.Pachkova L'activité d'information et de bibliothèque de la Bibliothèque Nationale de médecine des Etats-Unis d'Amérique 10
L'ex-libris ukrainien 12

L'HERITAGE ECRIT ET LITTERAIRE DE L'UKRAINE

V. V.Klymov Saint Dymytri d'Ukraine et son Livre des vies des Saints 14

LA BIBLIOLOGIE. L'INDUSTRIE DU LIVRE

H. I.Bllozerkiwska Les imprimeries de Kouljenko 19

LECTEURS CONNUS

N. G.Solonska Hrygori Scovoroda 22

**FAITS DE LA VIE SCIENTIFIQUE. CHRONIQUE DES
EVE'NEMENTS**

A. M.Komska La Bibliothèque historique d'état de l'Ukraine à 55 ans 28
V.D.Choulguina La musique des compositeurs français dans les fonds de la BSC 29

LE CALENDRIER DANS LES EXPOSITINS DE LIVRES

100ans de l'anniversaire de Youria Tynianova 32

LA BIBLIOLOGIE. L'INDUSTRIE DU LIVRE

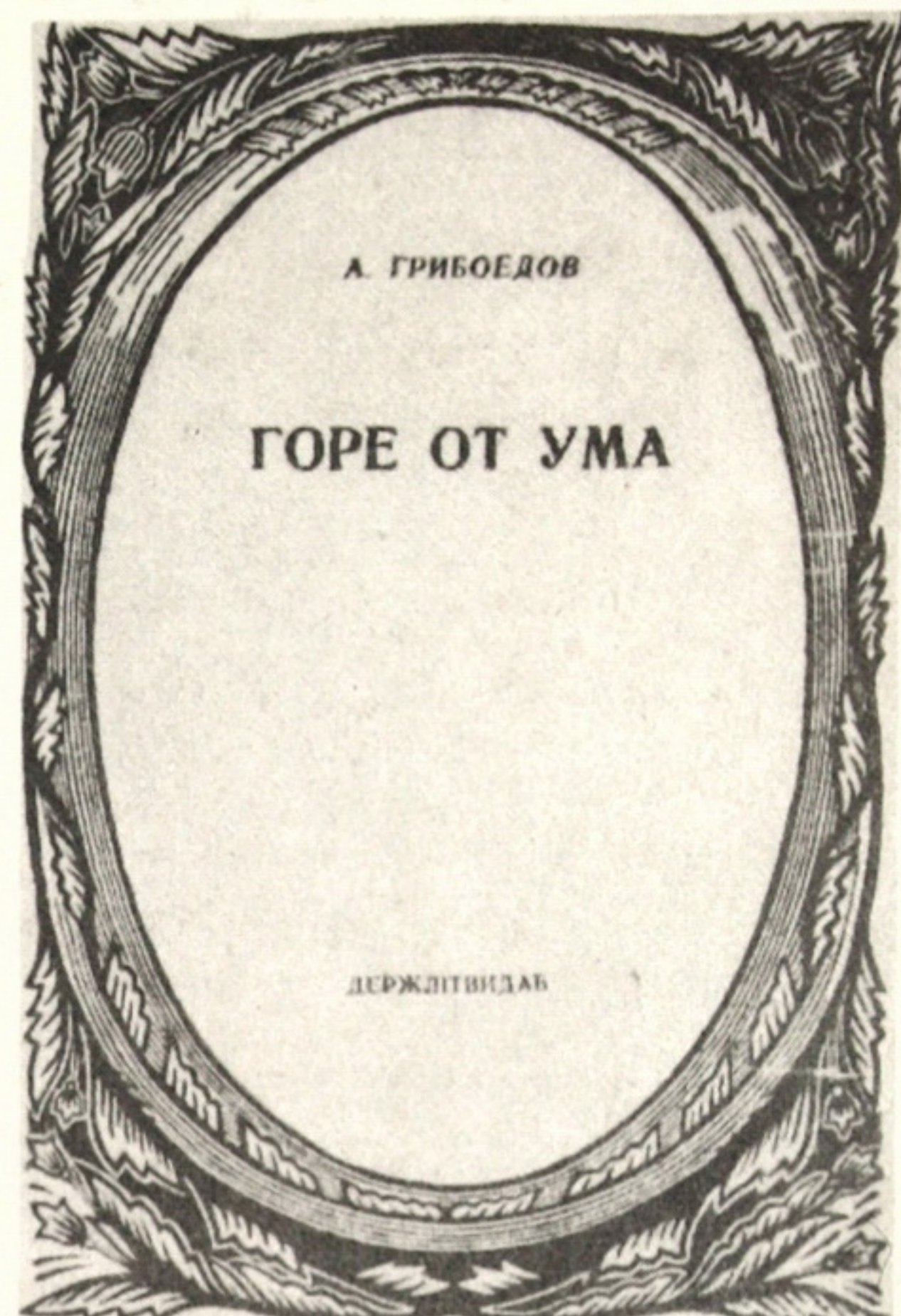
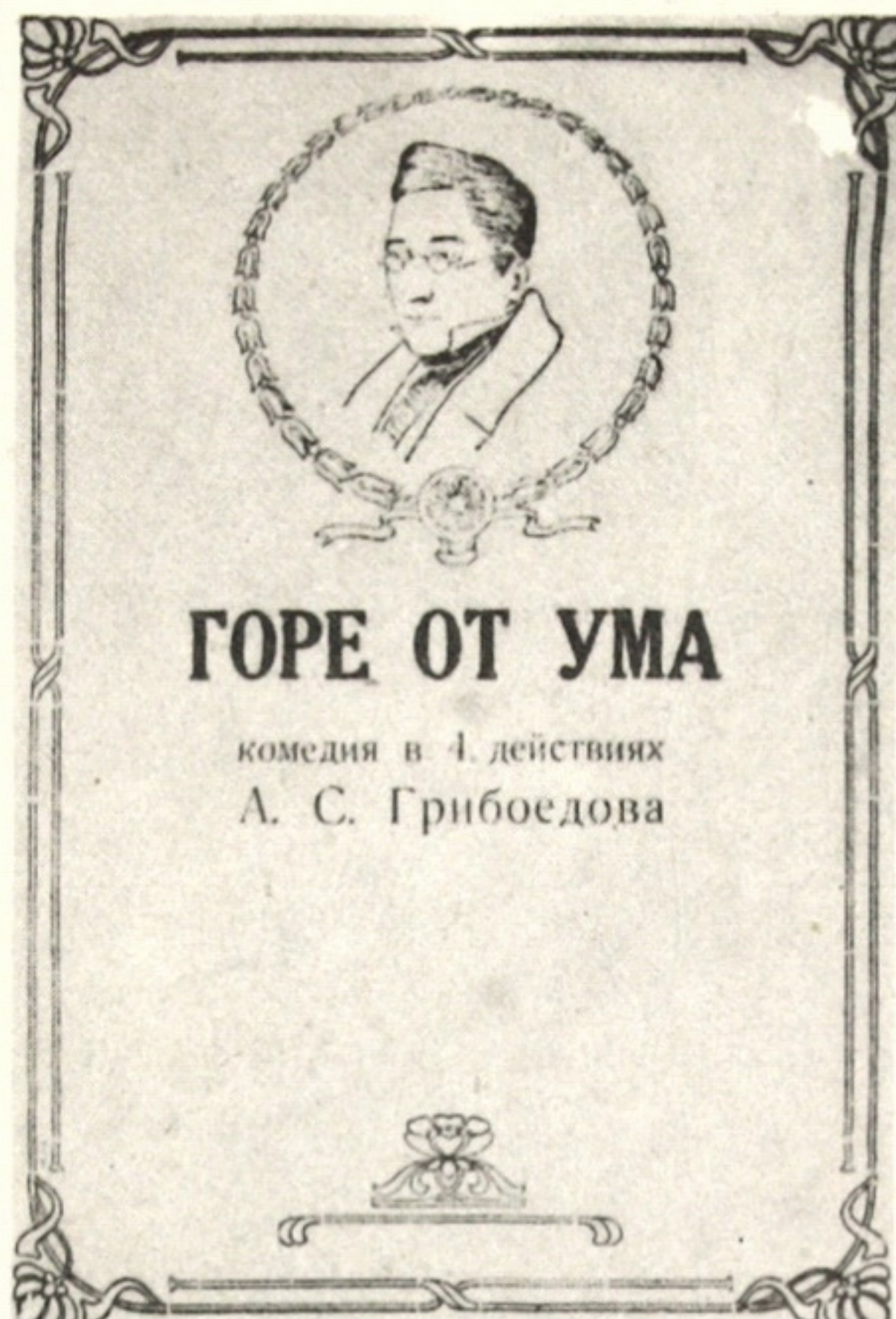
F.P.Pogrebennik La Bibliothèque du journal «Le mot Ukrainien» en Allemagne 34

LES ANNIVERSAIRES DES BIBLIOTHEQUES

La Bibliothèque scientifique de médecine de la région de Kherson à 50ans 35

LES DONNS A LA BSC

Don du Professeur Andri Gnatyshyn à la BSC 36

200-літтю від дня народження автора найвідомішого роману «Горе з розуму» Олександра Грибоедова було присвячено книжкову виставку, підготовлену культурно-просвітницьким центром ЦНБ.

◀ На першій стор. обкл. мал. Альберта Дюрера для композиції «Христос серед грішників». 1506 р.

Редакція залишає за собою право виправляти мову і скорочувати статті. Редколегія та редакція можуть не поділяти думок, висловлених авторами статей. У разі передруку посилання на «Бібліотечний вісник» обов'язкове.

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

Науково-теоретичний та практичний журнал
№ 1, 1994 рік. Заснований у 1993 році.

Редактор-коректор Л.Д.Сушко. Художньо-технічний редактор Г.Т.Конев
Комп'ютерна верстка - Л.С.Климова. Фотограф - О.П.Шелудько

Засновники - Центральна наукова бібліотека ім. В.І.Вернадського та Національна Академія наук України
Адреса редакції - 252039, Україна, Київ-39, пр-т 40-річчя Жовтня, Центральна наукова бібліотека НАН України
Ukrainian Academy of Sciences Central Sci Library Ukraine, Kiev-39, pr. 40-Let Oktyabrua, 3

Формат 60x84 1/8. Фіз. друк. арк. 4. Умов.-друк. арк. 4,5. Обл.-вид. арк. 3,7. Друк офсетний. Тираж 9200.
Київська книжкова друкарня наукової книги. Київ, 252034, вул. Б.Хмельницького, 19 *3а.н.5.02*
Свідцтво про державну реєстрацію № 189.

© Центральна наукова бібліотека ім. В.І.Вернадського

74049

43/16

